

Alexander Schmemmann

LITURGIA ÉS ÉLET

A liturgikus élmény és a keresztény kiteljesedés

Esszék és előadások a görögkeleti liturgiáról

Az eredeti mű címe: Liturgy and Life: Lectures and Essays on Christian Development through Liturgical Experience. Department of Religious Education. Orthodox Church in America. New York. Második kiadás. 1983

Fordította: Mente Éva

A fordítást az eredetivel egybevetette: Jeviczki Ferenc

Lektorálta: dr. Imrényi Tibor

Szerkesztette: Vatamány Sándor

Az 1997-ben megjelent magyar kiadás (Corvinus, 1997) változatlan szövege
Copyright © Orthodox Church in America

First published in 1974 by the Department of Religious Education, Orthodox Church in America

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ.....	7
LITURGIA ÉS HITOKTATÁS.....	9
I.....	9
II.....	10
A nagyböjt: a tanítás időszaka.....	10
III.....	12
Az Egyház - új élet Krisztusban.....	12
A hitoktatás: „ízleljétek és lássátok”.....	13
Az Egyház-fogalom újjászületése.....	14
IV.....	14
A templom élménye.....	15
Az otthon légköre.....	15
A hitoktatás feladatai.....	16
Biblia és liturgia.....	16
Krisztusra emlékezünk.....	17
A szentségek.....	18
Középpontban: az Eucharisztia.....	19
AZ ORTHODOX ISTENTISZTELET.....	21
BEVEZETÉS.....	21
SZERTARTÁSI ALAPELEMEK.....	24
A szertartások nyelve: a Biblia nyelve.....	24
Alapvető szertartási elemek.....	26
Állandó liturgikus kifejezések.....	27
Liturgikus szövegek.....	28
A SZENT TEMPLOM.....	29
A PAP ÉS A GYÜLEKEZET.....	31
A SZENT LITURGIA.....	33
Az Előkészület.....	33
A Katekumenek Liturgiája.....	34
Áldott az Atyának és Fiúnak és Szent Léleknek Országa.....	34
A Nagy ekténia.....	35
Az antifonok és a bemenet.....	37
Az Ige Liturgiája.....	38
Az állhatatos ekténia.....	38
Ima a katekumenekért.....	39
A HÍVŐK LITURGIÁJA.....	39
A Felajánlás.....	40
Hitünk és szeretetünk megvallása.....	42

A Hálaadás.....	42
A Megszentelés.....	46
A Megemlékezés.....	48
A SZENTÁLDOZÁS.....	50
AZ IDŐ MEGSZENTELÉSE.....	57
Az Úr Feltámadásának ünnepe.....	58
Pünkösd és Húsvét.....	59
Krisztus Eljövetele.....	60
Az Úr Színeváltozása.....	62
Mária tisztelete.....	63
Az ünneplés: előkészület és beteljesedés.....	65
AZ ÉLET MEGSZENTELÉSE.....	69
Lélek és anyag.....	70
A KERESZTSÉG ÉS A BÉRMÁLÁS.....	71
Előkészület.....	71
Keresztelés.....	72
Bérmálás.....	73
BŰNBÁNAT ÉS GYÓGYULÁS.....	75
A Bűnbánat szentsége.....	75
A Szent Kenet.....	76
A HÁZASSÁG.....	77
Az Eljegyzés.....	77
A Koszorúzás.....	78
AZ EGYHÁZI REND.....	80
Alexander Schmemann (1921-1983).....	83

ELŐSZÓ

Az elmúlt húsz év során gyakran tartottam előadást ortodox tanárok számára ortodox liturgiánk, valamint különösképpen a liturgia és a hitoktatás kapcsolatának megközelítéséről. Ezekből az előadásaimból adok most közre egy kötetre valót. Meggyőződésem, hogy a liturgia hitünk legtökéletesebb kifejeződése, az igazi keresztény élet pedig a liturgia során kapott kegyelem, megvilágosodás, tanítás és erő kiteljesítése. Az ortodox hitoktatás alapja ezért éppen ez, az egyház liturgikus élete és a hitoktatás közötti szerves kapcsolat kell legyen. Ezt a nagyon lényeges elvet azonban sajnos még nem sikerült tökéletesen megvalósítani a gyakorlatban. Remélem, hogy könyvem ráébreszti majd a gyermekeink képzéséért felelős hitoktatókat, milyen fontos és sürgető feladat áll előttük.

1974. július

Alexander Schmemann atya

LITURGIA ÉS HITOKTATÁS

I

Az Ósegyház kialakulása idején a kereszténységbe nem *beleszülettek* a hívők, hanem tudatosan *lettek* kereszténnyé (Tertullianus). Az Egyházhoz csatlakozni kívánó jelölteket hosszan tartó katekézis, azaz keresztségi oktatás során, készítették elő.

Rómában a II. század elején például két évig tartott a katekézis. Magától értetődő volt, hogy az egyén csak akkor lehet az Egyház tagja, ha megtanulja és magáévá teszi az Egyház tanítását, ha helyesen értelmezi az Egyháznak az életre vonatkozó törvényeit. A keresztény misszió terjedése idején továbbra is a felnőttkori keresztelkedés maradt szokásban. Majd ez az időszak lezárult, és a csecsemőkori keresztelés vált általánossá. A katekézis az Egyházban ettől kezdve értelemszerűen *keresztelés utáni* oktatás lett. A nyugati egyházakban kötelező katekézis előzi meg a „konfirmációt”, azaz a bérmálás szentségének kiszolgáltatását a gyermekkor végén. Az Ortodox Egyház megőrizte a keresztség és a bérmálás közötti hagyományos kapcsolatot: a hívő e kettős-egy szentség révén válhat az Egyház tagjává. Jóllehet, valamennyi ortodox egyházra egyöntetűen érvényes, egységes keresztelés utáni hitoktatási minta nincsen, mégis általánosan és egyhangúan elfogadott elv, hogy a keresztény nevelést és oktatást gyermekkorban kell elkezdeni. Ez az egyöntetű meggyőződés arról tanúskodik, hogy a hit és az élet szabályai továbbadásának elve az Egyházon belül a Hagymány alapvető, szerves része.

A keresztény hitoktatás szükségességének elve általánosan elfogadott, a keresztény hitoktatási *formákról és módszerekről* azonban nem mondható el ugyanez. Őszintén be kell vallanunk, hogy a formákat és módszereket illetően teljes a zűrzavar - ráadásul sokszor éppen az hátráltatja a megoldást, hogy nem látjuk tisztán, és, éppen ezért, nem is próbáljuk leküzdeni a gondokat. Mindez nemcsak a részletekre érvényes, hanem az alapvető problémákra is. Jellemző példa a közkedvelt „vasárnapi iskola” általánosan bevett gyakorlata az amerikai ortodox egyházakban. A vasárnapi iskola, mint olyan, a protestáns oktatásfilozófia hatására jött létre. Innen vette át az ortodoxia - csakhogy a vasárnapi iskolák beindítását megelőzően a teóriát gondos kritikai elemzésnek kellett volna alávetni a keresztény hitoktatás elméletének és céljainak ortodox felfogása szemszögéből. Erre azonban nem került sor. A vasárnapi iskola gyakorlatát, (ahol az oktatás gyakran éppen a Szent Liturgia idején folyik), hitoktatásunk kritika nélkül vette át. Hasonló jelenség sajnos bőven akad - hadd ne soroljuk a példákat.

A kérdés véleményem szerint alapvetően a következő: ad-e saját ortodox keresztény hagyományunk határozott útmutatást a hitoktatásra vonatkozóan? Természetesen nem az elmúlt történelmi korok hitoktatási módszereinek mechanikus visszaállítására kell itt gondolnunk, hanem az „egyházi Hagyomány újraolvasását” vállaló lelkültre, a hagyomány szellemének és örökérvényű jelentésének felfedezésére. Az ortodox keresztény életmód voltaképpen az egyházi hagyomány kreatív „aktualizálása”, a Hagyomány feladása pedig nem más mint az ortodoxiával való - tudatos vagy öntudatlan - szakítás.

II

A fejezet elején már szó esett a keresztelést megelőző katekézisiről: ez a legkorábbi emlék az egyházi Hagyományban arról, hogyan adta tovább az Egyház tagjainak a keresztény tanítást és a keresztény élet törvényeit. Tudnunk kell, hogy ez a katekézis liturgikus jellegű volt. Az Írások magyarázata, a Hitvallás (azaz az Egyház tanítása) jelentésének kifejtése, a keresztény erkölcs tanítása - vagyis a keresztény oktatás - teljes egészében a liturgiához közvetlenül kapcsolódva, részben a liturgia keretei között történt. Ennek a liturgikus katekézisnek a nyomai máig fellelhetők szertartásainkban. A Szent Liturgia első részét például ma is a „Katekumenek Liturgiájának” nevezzük, nemcsak azért, mert ezen a katekumenek is részt vehettek, hanem elsősorban azért, mert *tanító szertartás* volt és maradt, és mert lényegét és célját tekintve *oktató jellegű*.

A nagyböjt: a tanítás időszaka

Nagyböjti szertartásaink jól példázzák, hogy a szertartások szerkezeti és tartalmi lényegét akkor érthetjük meg igazán, ha tudjuk, hogy főképp kateketikai célt szolgálnak. Az Ősegyházban a katekumeneket a Húsvét vigíliáján, a Nagy Szombat éjszakai szertartás keretében keresztelték meg. A nagyböjt tehát az intenzív előkészület időszaka volt, felkészülés a Keresztség, vagy ahogyan akkor nevezték, a Megvilágosodás szentségének felvételére. Gondoljunk csak a bibliai olvasmányok rendjére a Nagyböjtben. E néhány hét alatt végigolvassuk a Teremtés, Ézsaiás valamint a Példabeszédek könyvét. Mindezt azért, mert ezek a könyvek segítik a Szentírás helyes értelmezését, feltárva a Jézus Krisztusban beteljesedő kinyilatkoztatás valódi dimenzióit. Ilyen a teremtés, a bűnbeesés és a szövetség tematikája a Teremtés könyvében, a Messiás eljövételének ígérete és a minden bajunkat magára vevő Messiás képe Ézsaiás könyvében, illetve az emberi bölcsesség, tapasztalat és tudás megkoronázása, az Isteni Bölcsesség, a Megtestesült Ige kinyilatkoztatása a

Példabeszédek könyvében. A Nagyhéten a Kivonulás könyvét olvassuk a Teremtés könyve helyett, Jób könyvét a Példabeszédek helyett. A Kivonulás, a választott nép vándorlását tárja elénk az Igéret földjére. A „Kivonulás”, a Húsvét, akkor teljeseedik be, amikor Krisztus, a Messiás, a mi húsvéti bárányunk (1Kor 5,7), visszatér az Atyához (Jn 13,1), és minket is magával visz a megígért Országba. Jób könyvében csúcsosodik ki az ószövetségi kinyilatkoztatás a Szenvedő Szolgáról, aki tökéletes alázatával, szeretetével és Isten iránti engedelmségével győz a gonosz fölött. Az olvasmányok összefüggéseiből a keresztény hit és az Egyház tanításának valamennyi lényeges eleme elénk tárul. Az Ószövetség teljes lelki valóságában kibontakozik. Nem pusztán elvont igazságként áll előttünk, hanem úgy, mint az Újszövetség alapja, a Krisztushoz vezető út, a Benne beteljesülő ígélet és jövendölés. Feltétlenül tudnunk kell azonban, hogy mindezt nem csupán a felolvasás és a szövegmagyarázat közvetíti. Az igazság feltárulása *liturgikus*: az olvasmányok jelentése a szertartásokba ágyazva bontakozik ki tökéletesen.

A Nagyböjttben a szertartások során újra és újra felhangzó mély bűnbánati sóhaj bűneink megbánására szólít. Önmagunk totális gyengeségének és bűnösségének felismerése teszi lehetővé, hogy valóban *meghalljuk* és meg is értsük a Szentírás valódi üzenetét. Másrészt a szertartások felépítése, az olvasmányok, a rituálé, a szent cselekmények, és az imák összhangja, a szertartások „folyamata” tölti meg élettel a szövegeket, adja meg hiteles hangzásukat. Az Evangélium felolvasása és magyarázata a szentbeszédben nem valamiféle, a Katekumenek Liturgiájába illesztett betét. Ellenkezőleg: amikor „a gyülekezetben” összejövünk (1Kor 11,18), éppen ezek meghallgatására készülünk, ezt vezeti be az eucharisztikus szertartást kezdő ünnepélyes áldás, Isten Országának megáldása, a zsoltárok, a Kis Bemenet, a Háromszorszent ének, a pap fellépése a „felső helyre”. Mindezek a mozzanatok nem pusztán „szimbólumok”, hanem szent cselekmények, amelyek során az Egyház felkészül *Isten szava szentségének* fogadására. Az Előreszentelt Adományok Liturgiájában felolvasást hallunk a Teremtés könyvéből, majd a pap felvesz egy gyertyát az oltárról és megáldja a jelenlevő híveket: „Krisztus világossága fényeskedik mindenknek!”. Ez a mozzanat egyrészt arra utal, hogy a hívők megkapják a megértés ajándékát mindahhoz, amit hallani fognak. Egyben rámutat a Szentírás végső értelmére - Jézus Krisztusra. A liturgikus egyházi élet csúcspontja a nagyszombati szertartás Krisztus Sírbatételével, a tizenöt prófeciával, majd a Feltámadás meghirdetésekor a sötét ruhák világosra váltásával. Ez a szertartás, ha valóban megértjük, a Húsvét *teljes katekézise*.

Bőséggel sorolhatnánk még a példákat - az azonban már az eddigiek alapján is nyilvánvaló, hogy a „liturgikus katekézis” nem valamiféle különös, az Ősegyházból ránk maradt szokás, hanem a hitoktatás hagyományos módja, az Egyház természetének és lelki „megvilágosodást” célzó koncepciójának szerves része.

III

A liturgikus katekézis rávilágít, mi is az Egyház szerint a hitoktatás elsődleges célja és értelme. A hitoktatás célja az, hogy *az egyént bevezesse az Egyház életébe.*

Hangsúlyozom: a feladat nem csupán a „vallási ismeretek” közvetítése, az egyén személyiségének „jó irányba” terelése, hanem a világban Pünkösd óta titokzatos módon működő „választott nemzetség”, „szent nemzet” (1Pét 2,9), Krisztus Teste, tagjának felkészítése, személyiségének „felépítése”. Ezért könyörgünk a keresztelési imában is: „És tedd őt Krisztusod szent nyájának értelmes bárányává, Egyházad értékes tagjává”. A hitoktatás azt akarja világossá tenni, mi is történt velünk akkor, amikor a víz és a Szentlélek által újjászülettünk, és *az Egyház tagjává fogadott.*

Az Egyház mint Isten népe, illetve Krisztus teste fogalma a mai keresztény ember számára már absztrakció. Az „egyház” fogalom ma elsősorban az *egyházközséget* jelenti a hívők számára- magát a testületet, javaival, üzleti és pénzügyeivel valamint a képviselőtestületi választásokkal együtt, vagy azt a *templomot*, ahol rendszeresen összegyűlnek, hogy imádkozzanak, hogy „eleget tegyenek vallási kötelezettségeiknek”, hogy egy jót énekeljenek, vagy hogy vigaszt és megnyugvást találjanak. Az egyházközségekre azért van szükség, hogy a templom és tartozékai fenntartásához szükséges anyagi javakat előteremtsék, a templomokra pedig azért, hogy a hívő a szépséges szertartások során, vallási kötelezettségeinek eleget téve, megtalálhassa saját lelki beteljesülését. A mai hívők azonban elfelejtik, vagy talán nem is tudnak arról, hogy ezek csak másodlagos funkciók. Mindennek elsődleges célja és értelme Krisztus Egyházának építése, hogy mindnyájan növekedjünk a Krisztusban elnyert új egységben, úgy, ahogyan a Kereszttségben kaptuk és a Szent Eucharisziában újra és újra megkapjuk: „Minket pedig mindnyájunkat, az egy kenyérből és kehelyből részesülők, egyesíts egymással az egy Szent Lélek közösségében” (Nagy Szent Vazul Liturgiája). „Hiszen egy lélek által mi is mindnyájan egy testté kereszteltettünk” (1Kor 12,13). „Ahol az Egyház, ott a Szent Lélek, ahol a Szent Lélek, ott az Egyház és a kegyelem teljessége” (Lyoni Szent Iréneusz, *Adv. haer.* III, 24,1).

Az Egyház - új élet Krisztusban

A kereszténység nem filozófia, erkölcsstan vagy rituálé. A kereszténység *az új élet ajándéka* Krisztusban, az új élet pedig az Egyház. Mi, akik „irgalomra találtunk” (1Pét 2,10), Benne alkotjuk Isten új nemzetét, lélekben hálát és áldozatot ajánlva fel Neki, hogy folytassuk Isten művét a világban, tanúságot tegyünk a megváltásról, és növekedjünk az Igazság és a Kegyelem ismeretében. Ezért van a liturgiának kitüntetett helye és szerepe az Egyház életében. A liturgia nem csupán az Egyház életének egy bizonyos megnyilvánulási

formája: a szertartásokban az Egyház lényegét ragadhatjuk meg, a liturgia az Egyház lélegzete, szívverése, folytonos önkinyilatkoztatása. A szentségek, elsősorban a Szent Eucharisztia révén válik az egyház, ahogyan egy teológus megfogalmazta, „azzá, ami”, vagyis Krisztus Testévé, az emberek új egységévé Őbenne. A *liturgia* szó a hívők közös *cselekedetére* utal. Az *Egyház* szó jelentése szintén „gyülekezet”, „ahol ketten vagy hárman összejönnek...”. Ebben a gyülekezetben és általa „a test valamennyi tagja, noha sokan vannak, mégis egy test” (1Kor 12,12). A liturgia révén egyesülünk Isten Igéjével, megismerjük Isten akaratát, megemlékezünk Krisztus haláláról és feltámadásáról és fogadjuk a Szent Léleknek keresztény életünk, mindennapjaink során segítő ajándékait. Tehát a liturgia révén lesz az Egyház valóban - mint ahogyan Antiochiai Szent Ignác meghatározta - „a hit és a szeretet közössége”. A hívők a Keresztség és a Bértelés szentsége által kapcsolódnak be az Egyház életébe. A Keresztség által új életre születünk; a Szent Kenet bennünket is felken arra, hogy az Egyház valamennyi tagjával együtt Istent szolgáljuk; a Szent Eucharisztia szentségében az egyetlen áldozat felajánlásával, az egy Kenyérből és egy Kehelyből részesedve, megújítjuk az egység ajándékát. A napos, hetes és éves liturgikus ciklusban az Egyház Krisztusra emlékezik, hogy az Ő jelenléte és a Szent Lélek kegyelme tökéletesen áthassa egész életünket. Összefoglalva tehát azt mondhatjuk: egy-egy közösség (az „egyházközség”) a liturgia révén valósíthatja meg önmagát Egyházként, így alkothat új egységet Isten ismeretében, Ővele egyesülve.

A hitoktatás: „ízleljétek és lássátok”

Mi más lehetne hát a hitoktatás, mint a hívő bevezetése az Egyház életébe, az Egyház életének bemutatása, jelentésének, tartalmának és céljainak feltárása? És vajon mi lehetne alkalmasabb erre, mint a szertartásokon való *részvétel*, és egyúttal a szertartásmagyarázatok meghallgatása? „Ízleljétek és lássátok, hogy milyen édes az Úr” - előbb ízleljétek, majd lássátok, azaz értsétek meg. A liturgikus katekézis az igazi ortodox hitoktatási módszer, mivel az Egyházból indul ki és az Egyházra irányul. Annakidején a katekumeneket először bevezették a templomi közösségbe, majd csak ezután tárták fel előttük az összejövetel célját, értelmét és örömet. Mai hitoktatásunk hogyan lehetne eredményes, ha a *magyarázatot* nem előzi meg, nem jár előtte az *élmény*, mindaz amit már korábban, öntudatlanul magunkba szívunk, és magunkénak éreztünk, mielőtt még megérthettük volna?

Mindez a jelen körülmények között talán még utópisztikusnak tűnik. Átvihetőek-e elméleteink a gyakorlatba? Hogy alkalmazhatók hatékonyan? Nem könnyű kérdések. Akár tetszik akár nem, rendkívül nehéz feladat, nagy kihívás előtt állunk: teljes egészében újra kell gondolnunk Egyházunk Hagyományát annak fényében, hogyan érvényesíthető ez a

hagyomány ma, a korábbiaktól gyökeresen eltérő körülmények között. A probléma megoldása valószínűleg több generáción át húzódik majd, ideje hát legalább szembenézni vele. Tudatosítanunk kell a kérdés jelentőségét. Bármiféle kompromisszum, ideiglenes megoldás, engedmény csak akkor jogosult, ha tudatosan, szilárdan ragaszkodunk ahhoz, hogy a könnyebb aktualizálás kedvéért sem térünk el az Egyház hagyományaitól, nem engedünk a hagyomány szabta követelményekből.

Az Egyház-fogalom újjászületése

Mindenekelőtt azt kell felismernünk, hogy a gyermekek vallásos nevelésének kérdése nem különíthető el az egész ortodox keresztény közösség megújulásának kérdésétől. Nem taníthatunk olyasmit, amit magunk nem gyakorolunk. Hitoktatásunk olyan lesz, amelyet kiérdemelünk. A „liturgikus hitoktatás” újjászületésének természetes feltétele az Egyház liturgikus életének újjászületése, a hívők mélyebb ismerete, felelősebb viszonyulása, aktívabb részvétele. Mindaddig, amíg „magánliturgiák” folynak a Nagyhéten, amíg templomaink üresen konganak a - lelki és teológiai szempontból - legszebb, nagyszombati szertartásunk napján, amíg a Nagyszombatot papjaink házról-házra járva, a húsvéti étel szentelésével töltik; mindaddig, míg a keresztelő zártkörű családi ünnep marad, az esküvő pedig olyan társas összejövétel, ahol fontosabb a fényképész, mint a pap; amíg az évi egyszeri Szentáldozást, Krisztus Testének és Vérének magunkhoz vételét, „kötelességként” teljesítjük; mindaddig, amíg ezen a területen nem történik változás, aligha tudjuk beláttatni gyermekeinkkel, hogy az Egyház életének és tanításának a lényege a liturgia. A liturgikus katekézis a felnőttek, sőt a papság számára is létfontosságú. Magának az Egyház fogalmának az újjászületésére van szükségünk, az egyházközség lelki átalakulására, imádságos életünk megújítására. Gyermekeink hitoktatását erre a szemléletre kell alapozni - minden egyéb próbálkozás, vallásoktatási „elvi és módszertani vita” eleve kudarcra ítélt.

IV

Az istentiszteletnek a hitoktatásban betöltött szerepéről szólva egyelőre csak általános megállapításokra szorítkozhatunk. Láthattuk, hogy a konkrét, részletes gyakorlati módszertan kidolgozásával a jelen körülmények között, sajnos, még várnunk kell. Az egyházi hitoktatás hagyományos módszereinek az értékes, használható modern pedagógiai módszerekkel való összehangolása önmagában is nehéz és időigényes feladat. A

hagyomány követése során nem szabad eleve elutasítani minden újat és korszerűt, csak azért, mert az új és modern. A megítélés alapja minden esetben a következő legyen: „vizsgáljátok meg a lelkeket, hogy azok Istentől valók-e” (1Jn 4,1). Ennek alapján bátran Isten szolgálatába állíthatjuk az emberi értelem, alkotóképesség és tudás eredményeit.

A templom élménye

A gyermekek többsége szeret a templomban lenni, ösztönösen érdeklődő, és vonzódik a szertartásokhoz. Erre az ösztönös gyermeki vonzalomra kell építenünk a hitoktatást. Az a gyakori szülői aggodalom, hogy a gyerek számára a hosszú szertartás esetleg megterhelő lehet, többnyire valójában nem is a gyermeki, hanem inkább a szülői türelmetlenség tudat alatti megnyilvánulása. A gyermek általában nyitottabb a rituálé, a liturgikus szimbolika világa felé, mint a felnőtt. Könnyebben megérinti a liturgikus „atmoszféra”, a „Szent”, a „*mysterium tremendum*”. A Felettünkvalóval történő találkozás élménye - valamennyi vallás alapja -, természetesebb a gyermek, mint a felnőtt számára. A jól ismert szavak - „ha meg nem tértek, és olyanok nem lesztek, mint a kisgyermekek ...” (Mt 18,3) - arra figyelmeztetnek, hogy felnőtté válva elveszítjük gyermeki fogékonyságunkat, nyitottságunkat, természetességünket. Hányan szentelték életüket Istennek és léptek egyházi szolgálatba éppen azért, mert kisgyermekkoruktól fogva otthon voltak Isten házában és átérezték a liturgia örömét! A szülők és hitoktatók elsődleges kötelessége tehát az, hogy „engedjétek a kisgyermekeket, ne akadályozzátok őket” (Mt 19,14), hadd jöjjenek a templomba. Fontos, hogy a gyermek először a templomban hallja az *Isten* szót, mert ennek a szónak ez a természetes közege - a hittanórán nehezebben érthető, idegen és elvont marad. Gyermekkorunkban még fel tudjuk fogni - nem értelmünkkel, hanem egész lényünkkel -, hogy nincs a világon teljesebb boldogság, mint a templomban, a templomi szertartás során magunkba szívni a Mennyek Országának illatát, azét az Országáét, amely „igazság, békesség és a Szent Lélekben való öröm” (Róm 14, 17).

Az otthon légköre

Már kisgyermekkorban hozzá kell szokni, hogy az istentiszteleten való részvételt mindig méltó otthoni légkör készíti elő és követi. Vasárnap reggelente például hogyan érezhetne rá a gyermek a nap méltóságára és az elkövetkező szertartás szentségére, ha otthoni környezete tökéletesen profán, szülei az újságba temetkeznek, a rádió és a televízió mellett pedig szinte egymás hangját sem hallják? „Összeszedett”, csendes, ünnepélyes hangulatban készülődünk a liturgiára. Sok szülő talán nem is tudja, hogy gyermeke

hitének kialakulásában milyen jelentőségű volt, hogy milyen kitörölhetetlen élményt, a későbbi megpróbáltatásokkal szembeni védettséget jelentett az ikon előtti gyertyagyújtás az ünnepek vigíliáján, a Szentírás olvasása, az ünneplő ruha felöltése, az ünnepi, tiszta otthon. Az egyházi ünnepek napján, az ünnepek vigíliáján, a Nagyböjttben, a szentgyónásra és szentáldozásra készülődve otthonunk legyen a templom tükörképe, otthonunkat is ragyogja be az a fény, amely a liturgián sugárzott ránk.

A hitoktatás feladatai

Térjünk vissza a hitoktatásra! A hittanórák időpontját semmiképpen se tegyük vasárnapra, hiszen a Szent Liturgia alatt tartott hitoktatás alapvetően ellentmond az ortodox felfogásnak. A vasárnapi liturgia a közösség örömteli összejövetele - örömeiben a gyermekeknek is részesülniük kell, hadd ismerjék meg és érezzék át ezt az örömet, már egészen korán, még mielőtt az összejövétel mély értelmét felfoghatnák. A vasárnap önmagában sem szerencsés választás. A vasárnap legyen liturgikus nap: templom- és liturgia-centrikus. Tartsuk a hittanórát például szombaton, vecsernye előtt. Előfordulhat, hogy a szülők tiltakoznak: a gyereket nem tudják vagy nem akarják hetente kétszer is elhozni a templomba. Ez a hozzáállás felületes, kényelmes és teljesen hibás. A szombat este a vasárnap kezdete, tehát ugyanúgy szertartással szenteljük meg, mint a vasárnap reggelt. Az Ortodox Egyház világszerte vecsernyét vagy éjszakai virrasztást tart szombaton este. Ennek a vasárnapi ciklusnak lenne a természetes bevezetése a hittanóra: hittan – vecsernye - liturgia. A hittan így az Úr napjára való előkészület lehet, felkészülés a tudatosabb ünneplésre.

Végezetül tekintsük át a liturgikus katekézis korcsoporttól és tantervtől függetlenül érvényes, általános alapelveit.

Biblia és liturgia

(1) A Biblia oktatása és a szertartások szerves egysége. Az Ó- és Újszövetséget a hittanórán rendszerint mint a gyerekek fantáziáját felkeltő, meseszerű, érdekes történetek (A vízözön, Noé bárkája, a Kivonulás Egyiptomból stb.) sorozatát tárgyalják - anélkül, hogy felhívnák a figyelmet az adott epizód egyházi, hitéleti vonatkozásaira. Ily módon azután az egészből gyakran nem is marad meg más, mint a „mese”, amivel a gyerek később majd nem tud mit kezdeni. A Biblia ugyanakkor, mint már mondtuk, az Egyház könyve, nemcsak abban az értelemben, hogy sugalmazott voltát az Egyház „szavatolja”, hanem azért is, mert az Egyház egész élete, elsősorban liturgikus élete, a Szentírás újra és újra

megújuló megértése. Az Egyház nyelve, az istentisztelet nyelve: a Biblia nyelve, nemcsak *szó szerint* (a liturgikus szövegek több mint fele a Szentírásból származik), hanem *strukturálisan*, szerkezetileg is: az istentisztelet, a szertartás szerkezete, szimbolikája, képei, egész lelkiülete mélyen a Szentírásban gyökerezik és szorosan a Szentírásra épül.

A liturgia nem érthető a Szentírás ismerete nélkül, és *fordítva*: az Írás értelme a szertartásokban bontakozik ki. Az istentisztelet a Szentírás értelmezésének kulcsa. Csak akkor érthetjük meg például, hogy mit jelent a víz a Kereszttségben, az olaj a Szent Kenetben, vagy hogy mi a Szent Lélek leszállása és a Pünkösd (a Feltámadást követő ötvenedik nap) közötti kapcsolat, ha az Ó- és Újszövetségben végigkísérjük a víz, az olaj, illetve a Szent Lélek témákat. És fordítva: a Vízözön és a Kivonulás húsvétja akkor válik érthetővé, amikor visszhangra és válaszra talál a Kereszttségben, a keresztvízben, amely „sírunk és életadónk” is egyben (Jeruzsálemi Szent Cirill), illetve a Nagyhét liturgikus misztériuma szemlélésében. Ugyanez mondható el a liturgia valamennyi mozzanatáról - az áldásról, a hálaadásról, a bűnbánatról, az ekténiáról, az áldozatról, a bemenetről stb. A Szentírás adja meg jelentésüket és lelki „dimenziójukat”, de a liturgia jóvoltából elevenednek meg, szólítanak meg különleges aktualitásukkal. A Bibliát tehát következőképp szorosan a liturgikához kapcsolódva kell oktatnunk, hogy a Biblia és a liturgia kölcsönösen magyarázhassa, kiegészíthesse és feltárhassa egymást. Hatalmas anyaggal állunk szemben. Nem lesz hát könnyű megbirkózni a feladattal, és valóban magunkévá tenni ezt, az Egyház által ránk hagyományozott módszert, amely visszaadja számunkra a Szentírás és a liturgia valódi értelmét.

Krisztusra emlékezünk

(2) Jézus életét és tanítását folyamatosan a liturgiára „vonatkoztatva” tanítsuk. Jó példa erre az ünnepek és a naptár kapcsolata. A liturgikus év Krisztusra való *emlékezésre* épül. Az egyházi naptár a Krisztusra való emlékezéssel tölti meg az időt, úgy, hogy magát az időt is a megváltás és az új élet kifejezési eszközévé teszi. Azok számára, akiknek az istentisztelet valós élmény, a liturgiában gyakori *jelen idő* (például a nagyszombati „ma a sír tartja magában”), nem üres retorikai fordulat. A liturgiának ugyanis éppen az a feladata, hogy benne és általa mindaz amit Jézus *a múltban* tett, a *jelenben* megelevenedjen, ránk vonatkoztatott aktualitásában, a mi megváltásunkra. Ily módon minden ünnep egyesül valamely múltbéli esemény örök jelentésével: az ünnep által mi is részesei lehetünk a szóbanforgó eseménynek, általa betekinthetünk Isten Országába. Mégis úgy látom, hogy hitoktatásunk tanmenete sajnos vajmi kevésbé igazodik gyönyörű liturgikus naptárunk eseményeihez, nem tükrözi az ünnepek harmonikus crescendóját, fokozatos kibontakozását, belső egységét - vagyis magát az Egyház életének igazi örömét. Nem elég,

ha a gyermekek csak az ünnepek és a böjti időszakok időpontját tudják. Segítsünk, hogy az ünnep hangulata áthassa őket, hogy ráérezzenek az ünnep lelkületére, hogy a szentírási szövegek, a liturgikus himnuszok és a szertartás részei élő egészé álljanak össze hitük világában.

Szemléltetésül választottam egy konkrét példát. Az Úr Mennybemenetelét az Újszövetség viszonylag szűkszavúan tárgyalja. E néhány szó örök értelme, az Emberfia Mennybemenetelének kimondhatatlan csodája és öröme az ünnepi szertartásokban válik világossá. Milyen kevesen ismerik ezeket a szövegeket, milyen kevesen várják, és éppen ezért, milyen kevesen részesülnek az ünnep lelki ajándékaiból! Ne mondjuk, hogy „a gyerek ezt úgysem érti”! A gyerekek sokat felfognak anélkül, hogy értenék, és sokat megéreznek, anélkül, hogy analizálnák. A nagyheti szertartások, a Húsvét éjszakájának öröme, az Isten Szülője ünnepeinek derűje, azt hiszem, annakidején valamennyiünket már jóval azelőtt bevezetett az ortodoxiába, mielőtt a szertartások értelmét egyáltalán felfoghattuk volna.

A hitoktatás tehát mindig igazodjék az Egyház életének ritmusához, maguk a hitoktatók pedig tudatosan kövessék és „éljék” is ezt a ritmust.

A szentségek

(3) A hitoktatásban különösen fontos a szentségek és a Szent Liturgia helyes bemutatása. A hittanórán általában a szentségek *definícióját, meghatározását* szokták számonkérni, ahelyett, hogy a *jelentésüket* próbálnák közel hozni a gyerekekhez a liturgia felépítésén és szövegein keresztül. A Kereszttség elemzése például a következő gazdag anyagot kínálja a Biblia, a keresztény erkölcsan és tanítás vonatkozásában:

(a) A Keresztelés ördögűző szertartással kezdődik: a keresztény „gonosz” és „ördög” fogalmak bemutatásával, és Krisztusnak a sátán fölött aratott győzelme ismertetésével (Jézus ördögöt űz, Jézus felhatalmazta a földön küzdő Egyházat a „világ fejedelmével” való harcra stb.). Hitünknek ezt az aspektusát ma a keresztények nagy része figyelmen kívül hagyja.

(b) Ezt követően megtagadjuk a sátánt és *csatlakozunk Krisztushoz*: minden keresztény ember magatartását, és a keresztény erkölcsöt is ennek az egyesülésnek kell meghatároznia („Nélkülem semmit sem tudtok cselekedni”).

(c) A Hitvallásban csatlakozunk az Egyház hitéhez, és azt felelősen elfogadjuk.

(d) A víz megáldása: az új „anyag”, az új élet előkészítése, Urunk megkeresztelkedése a Jordán folyóban, az „anyag” szerepe életünkben, az Egyház kozmikus dimenziói.

(e) Megkenés: az olaj jelentése a Szentírásban, a gyógyulás (az irgalmas szamaritánus), a béke (a vízőzön végét jelző olajág), a hatalom, az öröm jelképe.

(f) Bemerítés: az ítélet, halál, megtisztulás újjászületés, feltámadás stb. jelképe. Végezetül a fehér ruha felöltése stb.

Fenti példánk csupán vázlatos, nagy vonalakban mégis jól szemlélteti, hogy a katekézis milyen sokféle, változatos módon kapcsolható a szertartások elemzéséhez.

Középpontban: az Eucharisztia

Hitoktatási rendszerünk középpontjában az Eucharisztia, az Egyház életének éltető ereje álljon. A hitoktatók legtöbbször felületes és jelképes magyarázatokkal próbálkoznak: „a gyertya, a tömjénező stb. jelentése a következő: ...”, a lényegét azonban nem sikerül megragadniuk. A Szent Liturgia nem jelkép, hanem olyan *cselekedet*, amelynek során az Egyház feltárja valódi természetét. Az Eucharisztia a megváltásnak mindent átfogó szentsége, a szeretet, az egység, a megszentelődés, az áldozat, az átistenülés szentsége. Általa *élhetünk* keresztényként. Hitoktatásuknak ezért a Szent Eucharisziából kell kiindulnia és egyszersmind abban kell megtalálnia beteljesülését is.

Az ortodox kereszténység gyakorlatában a liturgia mindig az Egyház hitének, életének és tanításának *kifejezője*, és mint ilyen, egyszerre a hozzájuk vezető biztos ösvény is. „*Lex orandi est lex credendi.*” Az imádság rendje a hit rendje. Térjünk hát vissza ehhez a rendhez, hogy visszatalálhassunk az ortodox hitoktatás igazi alapjaihoz.

AZ ORTHODOX ISTENTISZTELET

BEVEZETÉS

Az ortodox keresztény hitoktatás célja, hogy a gyermeket (vagy felnőttet) bevezessük az Egyházba és integráljuk az Egyház életébe - ami az Egyház törekvése szerint maga a kegyelmi élet, az Istennel való egyesülés, a szeretet, az egység, és az örök élethez vezető lelki tökéletesedés.

Az Egyház élete és kegyelmi állapota az istentisztelet által valósul meg. *Istentisztelet* szavunk görög megfelelője a *leiturgia*. Jelentése nem egyszerűen „közös ima”. Több ennél: „közös cselekedet”, amelyben mindenki aktívan részt vesz - résztvevő tehát, nem csupán „jelenlevő”. Ez a cselekedet jellegénél fogva egyszerre *közösségi* és *személyes*. *Közösségi*, mivel a résztvevők egysége és hite által valósul meg és teljeseedik ki az Egyház, azaz Krisztus jelenléte a Benne hívők körében. *Személyes*, mert mindez személyesen *engem* szólít meg, az *én* javamra szolgál, általa növekedhetek a kegyelemben. Az istentisztelet során tehát egyfelől - keresztényi kötelességünknek megfelelően - az Egyház tevékeny „építői” vagyunk, másfelől pedig adományainak „élvezői”, hiszen az Egyház nekünk ajánlja minden kincsét, Isten ajándékát.

A liturgikus hitoktatásnak azt kell világossá tennie, hogyan szólít meg *bennünket*, Isten Egyházát, az istentisztelet minden egyes mozzanata, hogyan tesz Krisztus élő testévé. Hogyan szólít meg *engem*, ennek a testnek élő tagjaként. A liturgikus hitoktatás során mindenki számára nyilvánvalóvá kell váljon, hogy a közös, intézményes egyházi istentiszteleten, a *leiturgián* való részvétel által, az Egyház felelősségteljes tagjaként miként lehetünk Krisztus tanúivá mind magánéletünkben mind a közéletben, azaz, miként élhetünk *keresztényként*, a szó valódi értelmében. Az istentiszteleten való értő részvétel megnyitja az utat ahhoz, hogy a keresztény tanítást magunkévá tegyük és keresztény életvitelünkben megvalósíthassuk.

Az egyházi *leiturgiában* imák, olvasmányok, énekek és szertartások követik egymást szabályos *rendben*, azaz az egyes elemek bizonyos adott módon kapcsolódnak egymáshoz, és valódi jelentésük csakis ebben a relációban juthat érvényre. Minden szertartás olyan építményhez hasonlítható, amelynek minden egyes része *funkcionális*. Az egyes elemek funkciója és jelentése mindig csak az *egész* jelentése felől közelíthető meg és értelmezhető. Hitoktatásunk gyakori hibája, hogy liturgikus istentiszteleteinket nem magyarázza, csupán a szertartások és imák sorozatát ismerteti. Éppen azt a belső összefüggést hagyja figyelmen kívül, ami az elemeket *renddé*, istentiszteletté szervezi. Sok hívő kitűnően *ismeri* a

liturgiákat, aktívan részt vesz és énekel a szertartásokon, miközben jelentésükről fogalma sincs. Az ilyen liturgikus ünneplés jelentés nélküli előírások mechanikus végrehajtása csupán, összeegyeztethetetlen azzal a krisztusi elvárással, hogy Istent „lélekben és igazságban” (Jn 4,24) kell imádni. Az Egyház istentiszteletének megértése lelki és szellemi erőfeszítést igényel. Az egyes elemek szokásos rendjének és szerkezetének tanulmányozása során meg kell ismernünk a *jelentésüket* is. A különféle utasítások, előírások és szabályok sorozatán, mint ajtókon át juthatunk az új élet csodálatos valóságába Krisztusban.

Az ortodox liturgia *szépsége és ünnepélyessége* közismert. E szépség és ünnepélyesség azonban sohasem lehet öncélú. Az öncélú szépség és ünnepélyesség hamis, az istentisztelethez semmi köze. Az igazi szépség és ünnepélyesség jelentősége - mind lényegileg, mind gyakorlatilag - *lelki*: Isten Országáa égi szépségét hivatott kifejezni. Sajnos, jó néhány templomunk ehelyett csupán hivalkodó emberi önteltségről árulkodik. Újra fel kell fedeznünk, mi az istentisztelet igazi lelkülete: mi az alázat, a tisztelet, az istenfélelem, hiszen, méltatlanul bár, de magának Istennek a színe előtt állunk. Liturgiánk szövege is figyelmeztet: az Úrhoz, csak „hittel, buzgósággal és isteni félelemmel” járulhatunk.

Az ortodox liturgiát a következő sorrendben célszerű megközelítenünk:

1. *Beavatási szertartások*: A Kereszttség és a Bértálás szentsége bekapcsol az Egyházba, felvételük által leszünk az egyház *tagjai*.

2. *A Szent Liturgia* vagy *Eucharisztia*, az Egyház életének központja, Krisztus közöttünk való Jelenlétének és velünk való *Közösségének* Szentsége. Az Eucharisztia az egyház *legfontosabb* szentsége, mivel ez, a Krisztusban való részesedés az Egyház létének, minden cselekedetének alapja.

3. *Az idő liturgiájának* keretébe azok az istentiszteletek tartoznak, amelyekkel az Egyház megszenteli, és ezáltal a megváltás idejévé változtatja azt az időt, amelyben élünk és dolgozunk.

4. *Az életet megszentelő*, mindennapi életünk részleteit érintő szentségek és szertartások célja, hogy segítsék Krisztus megváltó szándékának szentelt, Szent Lelkével eltöltött, *keresztény* életvitelünket. Ide tartoznak a gyógyító szentségek - a Gyónás és a Szent Kenet, a Házasság, számos ima és áldás valamint a keresztény temetési szertartás.

Az Egyház különbséget tesz *szentségek* és egyéb, *nem szentségi* szertartások között. A szentségi szertartás (*mysterion*) során a Szentlélek mindig valamilyen - az egész Egyházat érintő és az egész Egyház által elfogadott - *változást, átalakulást* idéz elő. A következő hét szentséget különböztetjük meg (a későbbiekben majd valamennyi részletesebb elemzésére kitérünk):

1. *Az Eucharisztia* a „Szentségek Szentsége”. Benne az egyház látható közössége Krisztus Testévé, Isten új népévé, a Szentlélek templomává, Egyházzá változik az Úrtól elrendelt áldozati és eucharisztikus étkezés által, amelyben az egész Egyház Jézus nevében felajánlja Istennek a dicséret áldozatát, megemlékezve az Úr Haláláról és Feltámadásáról. Áldozati adományaink és „megemlékezésünk”, a kenyér és a bor, Krisztus Testévé és Vérévé való átváltozásának elfogadásával az Egyház is ezek részesévé válik, Krisztussal tökéletes egységben.

2. *A Kereszttség Szentsége*: a háromszori vízbemerítés szertartása, amely által „új teremtsévé válunk”, a bűnbocsánat jelképe és a Krisztussal való új élet kezdete.

3. *A Bérmálás* a hívő kereszténnyé *szentelése*. A Szent Lélek ajándéka által a hívő az egyház, a „választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet” (1Pét 2,9) élő tagja a Szent Lélek életének részese, Isten Országának polgára lesz.

4. *Az Egyházi Rend Szentsége* révén a Szent Lélek megváltoztatja a keresztény hívőnek az Egyházban betöltött szerepét - ellátja az egyházi lelkipásztori szolgálat betöltéséhez szükséges adományokkal, szentségi erővel és tanító képességgel.

5. *A Házasság Szentsége* által az Egyház két tagja *egy testté* lesz, és egy új „egységet” alkot Krisztus Testében, az élet fenntartásának erejével, és a szeretet tökéletes egységében növekedve.

6. *A Bűnbánat Szentsége*. A hívő, akit bűnei eltávolítottak a krisztusi élettől, bűneit megbánva, a bűnbánat szentsége révén kiengesztelődhet és ismét tökéletes egységben élhet az Egyházzal.

7. *A Szent Kenet Szentsége* lelki vagy testi gyógyító erőt sugároz a beteg hívek számára.

A nem szentségi szertartások formája lehet liturgikus illetve nem liturgikus. A „liturgikus” szertartásokat az egész Egyház nevében végezzük, „alanyuk” az Egyház (függetlenül attól, hogy a résztvevők száma esetleg csekély), és mint ilyenek, a hivatalos egyházi szertartásrend részei (például a vecsernye, a hajnali istentisztelet, az ünnepi liturgiák, a közös imák stb.). Jelentésüket és hatásukat tekintve „katolikusak”, „egyetemesek” akkor is, ha csupán egyetlen személyre irányulnak (temetés, áttérés stb.). A „nem liturgikus” szertartások elsődleges jellemzője az, hogy hatásuk korlátozott, nem érintik univerzálisan az egész Egyházat (ilyen például a lenyugvási istentisztelet szerzetesi szolgálata).

A *szertartások rendjét* az Egyház *szertartási könyvei* tartalmazzák. Jóllehet, a liturgikus hagyomány egyes részeinek súlya eltérő lehet, az egyénnek nem áll módjában megváltoztatni a szertartások elfogadott rendjét, illetve tartalmát. Az egyházi vezetés joga és kötelessége, hogy az egyház liturgikus rendjét őrizze és megtisztítsa minden homályos, vagy örökérvényű funkciójával összeegyeztethetetlen részlettől.

SZERTARTÁSI ALAPELEMÉK

Valamennyi különböző, eltérő funkciójú és jelentésű szertartás tartalmaz néhány közös alapelemet. Mielőtt rátérnénk az egyes, illetve az egymáshoz szervesen kapcsolódó szertartások részletes elemzésére, érdemes áttekintenünk ezeket az általánosan jellemző összetevőket.

A szertartások nyelve: a Biblia nyelve

Az Ortodox Egyházban az istentisztelet nyelve lehet görög, egyházi szláv, vagy a nemzeti nyelv, valamennyi esetben ugyanaz a *liturgikus nyelv* szólal meg: a Szentírás, a Biblia nyelve. A liturgia megértéséhez nem elegendő a puszta nyelvi megértés (például a magyar hívő számára a liturgia magyar szövegének szó szerinti megértése). Szükség van az adott bibliai formák és tartalmak - bizonyos képek, hasonlatok, utalások, illetve - röviden - a közvetlenül vagy közvetve a Bibliából merített kifejezésrendszer ismeretére is. A keresztény liturgiának ez a biblikus jellege elsősorban abban gyökerezik, hogy az első keresztények, zsidók lévén természetesen a zsidó vallás kifejezés- és formavilágát hozták magukkal. A keresztény istentisztelet közvetlenül innen fejlődött ki. Másrészt a liturgikus imákat és himnuszokat alkotó nagy keresztény szerzők, szintén a Bibliához nyúltak vissza, mert benne látták minden keresztény gondolkodás és tanítás forrását. Természetesen a számukra megszokott nyelvezetet alkalmazták. A Biblia ezért a liturgia megértésének kulcsa, a liturgia pedig ugyanakkor a Biblia élő magyarázata. A Biblia és a liturgia együttesen az Egyház életének két legfontosabb pillére.

Az Egyház a bibliai nyelvi elemeket három különböző módon alkalmazza liturgikus nyelvében az istentisztelet, az ima, és az Isten imádásának kifejezésére.

1. A szertartásokban fontos szerepe van az összefüggő *bibliai szövegrészeknek*. Ilyenek az *olvasmányok* (prófétai jövendölések, *parimiák* - olvasmányok az Ószövetségből,

evangéliumi és apostoli szakaszok), a *hymnuszok* (ószövetségi énekek, a *Magnificat*, *Simeon imája* stb.) illetve az énekelt *zsoltárok*. A Zsoltárok Könyve kivételes helyet foglal el a liturgikus könyvek sorában. A teljes zsoltárok vagy zsoltárrészletek (*prokimenek*), a liturgikus ima legfontosabb kifejezései, valamennyi szertartást átszövik. Az Atyák és a liturgiák szerzői az istentisztelet Istentől sugalmazott kifejezésének tekintették a Zsoltárok Könyvét, és kívülről tudták idézni a zsoltárokat.

2. Sok szót illetve kifejezést idézünk a szertartások során a Bibliából szó szerint, eredeti nyelven, héberül, vagy más nyelvre fordított alakban. Közülük a leglényegesebbek a következők:

Ámin - „úgy legyen”. Isten népe ezzel a szóval ünnepélyesen elismeri és elfogadja mindannak a valóságát, igazságát és erejét, amit Isten valaha tett és tesz. Minden ima, minden ünnepélyes kijelentés, minden liturgikus cselekedet a hívek által mondott *ámin* pecsétjével zárul. Ténylegesen azt mondhatjuk, hogy a keresztény embernek van joga *ámint* mondani, azaz elfogadni és magáévá tenni mindazt, amit az Egyházban Istentől kap.

Alliluia - (szabad fordításban) „Isten itt van, dicsőítsétek!” Azok kiáltanak fel így, boldogan, akik látják és megtapasztalják Isten jelenlétét. A szertartások egyik kulcsszava, mivel az istentisztelet lényegét tárja fel: Isten jelenlétébe hoz bennünket.

Áldott ... Az imádás alapvető formája a Bibliában. A szertartások kezdete, megnyitása. Azt hirdetjük meg benne, hogy vágyaink végső célja, istentiszteletünk indítéka Isten és az Ő akaratának és céljának győzelme.

Ebbe a csoportba tartozik például a „*Szent, szent, szent ...*” vagy az „*Isten az Úr, és megjelent nekünk*” valamint jónéhány olyan liturgikus kifejezés, amely az Ószövetségben arra utalt, hogyan várta Izrael a megváltást, ma pedig arra, hogy az Egyház hite szerint Krisztusban valamennyi reménység és prófécia beteljesedett.

3. A szertartásokban valamennyi himnusz és ima számtalan olyan, a Bibliából kölcsönzött jelképet és kifejezést tartalmaz, amelyek megértéséhez nélkülözhetetlen a Szentírás ismerete. Máriát, Isten anyját szokás például az „égő de el nem égő csipkebokorhoz”, a tömjénezőhöz, a Templomhoz vagy a hegyhez hasonlítani. Ezek a megközelítések nemcsak a Szentírás tartalmi ismeretét feltételezik, hanem azok teológiai és szimbolikus jelentéseinek ismeretét is. Például a „világosság”, a „sötétség”, a „reggel”, „az Úr napja”, kifejezések illetve fogalmak, vagy az olyan jelképek, mint a víz, az olaj vagy a bor stb. liturgikus értelmezése csak bibliai jelentésük felől közelíthető meg tökéletesen.

Alapvető szertartási elemek

A *leiturgia* szent cselekedet, nem csupán olvasmányok és imák alkotják, hanem mozdulatok illetve rítusok sorozata. Ahogyan az egyén, a közösség sem csak szavakkal imádja Istent, hanem bizonyos testi megnyilvánulásokkal és mozdulatokkal is. A térdeplés, a felemelt kéz, a fő meghajtása, a leborulás, a csók stb. az emberiséggel egyidős vallási rítusok, amelyeket a keresztény istentisztelet is megőrzött, mert közvetlenül és természetesen ki tudják fejezni a különböző emberi vallásos állapotokat. Néhány *alapvető szertartási elem* amely valamennyi liturgiában előfordul:

1. *A tömjénezés* során tömjént égetünk. Ezt a jeruzsálemi Templomból ismert rítust a pogány vonatkozások miatt (a rómaiak üldözték a keresztényeket, mert nem voltak hajlandók tömjént égetni a császár képmása előtt, hiszen nem ismerték el istenségét) a keresztények kezdetben elutasították, később azonban mégis elfogadta az Egyház. A tömjénezés a vallás - a vallás átalakító erejének (az illattá váló tömjén) és imádatunknak (a felfelé szálló füst) - természetes szimbóluma. A keresztény istentisztelet előírásaiban a tömjénezés vagy előkészületi és megszentelő cselekedet (az oltár tömjénezése a Felajánlás előtt), vagy a szent tisztelet kifejezéseként szerepel (az ikonok és a templomi közösség tömjénezése: minden ember Isten képmása, és nemes hivatása van a szentségre).

2. *Menet és bemenet*. Voltaképpen valamennyi szertartás felépítése *vonulatszerű*: az előrehaladás a keresztény szertartás dinamikus jellegére utal. Az embernek Isten felé, illetve Istennek az ember felé haladását jelképezi és jeleníti meg, a teljes üdvösségtörténetnek a végső beteljesülés, azaz Isten Országa felé haladását (így a Szent Liturgiában például a pap (az ember) belépése a szentélybe; az eucharisztikus elemek behozatala: az áldozat mozzanata; majd amikor a pap kihozza a szentélyből a kelyhet: Isten közelít az ember - mindnyájunk felé!).

3. *Világosság és sötétség*. Nemcsak az ikonok előtt szoktunk gyertyát gyújtani, jónéhány szertartási elem kapcsolódik a világossághoz. Gyertyát kapunk kezünkbe a keresztelők és házasságkötéskor is. A szertartást végzők a szertartások meghatározott ünepélyes szakaszai közben gyertyát tartanak a kezükben. A temetési szertartáson a közösség valamennyi tagja kezében gyertya ég. A liturgikus előírások megszabják, hogy a templomban mikor gyulladjon fény, és mikor aludjon ki. Mindez az alapvető keresztény világosság--sötétség, szentség - bűn, öröm - bánat, halál - feltámadás ellentét rituális megjelenítése. A világosság mindig *Krisztust* szimbolizálja („Én vagyok a világ világossága”). A Tőle kapott megvilágosodás: az Igaz Isten megismerése, és elérése, a Vele való egyesülés ajándéka.

4. *A keresztség egyszerű aktusa a keresztyén áldás hagyományos formája. Azt fejezi ki, hogy az Egyház hisz Krisztus Keresztjének megváltó erejében.*

5. *Felállás, leülés, letérdelés, leborulás.* Az istentiszteletben az egész ember részt vesz, testileg és lelkileg, mivel az Isten Fia, Megtestesülése által az egész embert magára öltötte és az egész embert meg kell váltania Istenért és az Ő Országáért. Az istentiszteletben a különböző testhelyzetek az istentisztelet *kifejezési formái*, liturgikus jelentésük van. Az *álló testhelyzet* a liturgikus alaphelyzet („álljunk illendően”). Megváltásunk Krisztusban visszaadta igaz emberi alkatunkat, feltámadtunk a bűn halálából, felszabadultunk állati és bűnös természetünk igája alól. Ezért írja elő az Egyház az Úr Napjára, amikor Krisztus Feltámadására emlékezünk és az új teremtés dicsőségét szemléljük, az álló testhelyzetet (nem térdelünk le, nem borulunk le). A *térdelés* és a *leborulás* bűnbánati gesztus, ezért elsősorban az egyházi év bűnbánati időszakában (a Nagybőjten) gyakoroljuk. Bizonyos esetekben azonban, *az imádat kifejezéséeként* is gyakoroljuk (a Kereszt vagy az oltárasztal előtt stb.). *Ülni* csupán a szertartás tanító részében szoktunk, az olvasmányok, szentbeszéd stb. közben. Az Evangéliumot azonban minden esetben állva hallgatjuk.

Állandó liturgikus kifejezések

Van néhány olyan liturgikus fordulat, amely valamennyi szertartásban előfordul, és a keresztyén istentisztelet valamilyen lényeges elemét emeli ki. A legfontosabbak:

1. *Békesség mindnyájatoknak! - És a te lelkednek!* A szertartást végző és a közösség közötti rövid párbeszéd a szertartások valamennyi fontos része előtt (az Evangélium olvasása, az eucharisztikus kánon, az áldozás előtt stb.) elhangzik. Mindannak, amiben a templomban részesedünk, az Isten és az ember közötti *béke*, a Krisztus által létrehozott és beteljesített béke a záloga. Őbenne van békességünk Istennel. A béke kinyilvánítása és megvalósítása ezért a keresztyén liturgia fontos része.

2. *Fejetekeket hajtsátok meg az Úrnak!* A felhívás arra szólít fel, hogy vessük alá magunkat az Istennek, fogadjuk el őt Urunknak és Mesterünknek.

3. *Ekténiák, könyörgések.* Az ekténia könyörgések illetve imára való felhívások meghatározott sorozata, melyet a diakonus (vagy a pap) intéz a közösséghez. A liturgikus ima egyik legfontosabb formája, gyakorlatilag valamennyi szertartásban megtalálható. Az Ortodox Egyházban az ekténia négy fő típusát szoktuk megkülönböztetni: (1) A liturgikus szolgálatot bevezető *Nagy ekténia*. Könyörgései az Egyház, a világ, az imádkozó közösség és az egyén valamennyi szükségletét átfogják, ezért a nagy ekténia *az Egyház imájának*

tekinthető. A kezdő könyörgés így hangzik: „Békességben könyörögjünk az Úrhoz!” (2) A *kis ekténia* a nagy ekténia rövidítése. (3) Az *állhatatos ekténiában* a közösség valamennyi könyörgésre háromszoros „Uram, irgalmazz!” válasszal felel. Az állhatatos ekténia a közösség aktuális szükségleteire helyez nagyobb hangsúlyt. (4) A *kérő ekténiában* arra kérjük az Urat („kérjük az Úrtól” ... „Add meg, Uram!”), hogy teljesítse néhány alapvető kérésünket. Ez az ekténia rendszerint a szertartás végén található. A fenti főbb típusokon kívül a különleges szertartásokra vagy a szertartások adott pillanataihoz rendelt ekténiák is ismeretesek: a katekumenek ekténiája, a víz megáldásakor vagy például az elhúnytakért felhangzó ekténia stb. Az ekténiák jelentése és jelentősége abban rejlik, hogy őrzik az istentisztelet közösségi jellegét, és biztosítják a párbeszéd ritmusát.

4. *Bölcsesség!* A felszólítás a szertartások bizonyos fontos részeire hívja fel figyelmünket, például a szentírási olvasmányok előtt.

5. *Figyeljünk!* A felhívás elmélyült figyelemre és összpontosításra int a szentírási olvasmányok előtt.

Liturgikus szövegek

A közvetlenül a Bibliából átvett szövegek (olvasmányok, zsoltárok, énekek stb.) mellett a liturgiában található két fő szövegtípus az *ima* és a *himnusz*. A liturgikus imákat rendszerint a szolgálatot végző (a püspök vagy a pap) mondja vagy énekli. A liturgikus ima mindig valamilyen szertartási egység középpontja vagy csúcsa, a szertartás lényegének kifejezése (imák a vecsernyén illetve a hajnali istentiszteleten) vagy, a szentségek esetében, a szentségi cselekmény véghezvitele, beteljesítése (a Szent Liturgia nagy Eucharisztikus imája, a feloldozási ima a Bűnbánat szentségében stb.).

A *himnuszok* a liturgia énekelt részei. Az Egyház az istentisztelet fontos kifejezési formájának tekinti az éneket („Áldom az Urat minden időben, dicsérete mindig ajakamon van”), és gyakorlatilag minden egyes szertartásra egész sor himnuszt ír elő. A legfontosabb himnológiai típusok és formák a következők:

1. *Tropár*. Az ünnep fő témáját, tárgyát (valamelyik szent, valamilyen ünnepi alkalom) kifejező és dicsőítő rövid himnusz. Például a húsvéti tropár: „Krisztus feltámadt halottaiból...” vagy a Szent Kereszt tropárja: „Üdvözítsd Uram a te népedet,...s kereszted által védelmezed a Te népességedet.”

2. *Kondákion*. Lényegében a tropárral azonos jellegű, attól elsősorban történeti fejlődését tekintve különböző himnusz. Az eredeti, 24 versszakból álló, hosszú liturgikus költemény fokozatosan kiszorult a liturgikus gyakorlatból, csupán rövid formában maradt fenn, a hajnali istentiszteletben (a kánon 6. ódája után), a Szent Liturgiában és az imaórákban. Valamennyi ünnepnek megvan a saját *tropárja* és *kondákionja*.

3. *Sztihira*. A szertartás adott helyén felhangzó himnusz rendszerint valamilyen himnuszszorozat része (például a vecsernyén az „Uram, Tehozzád kiáltottam” kezdetű zsoltár után felhangzó himnusz, vagy a hajnali istentiszteleten az úgynevezett „dicséreti sztihirák”).

4. *Kánon*. Hosszabb, kötött szerkezetű himnuszszorozat. Kilenc, tropárokból álló ódát tartalmaz. Az év minden napjának megvan az előírt kánonja, ezt a hajnali istentiszteleten énekeljük (például a húsvéti kánon: „Feltámadás napja van,...”, vagy a karácsonyi kánon: „Krisztus születik, dicsőítsétek!”).

A liturgikus himnuszokat nyolcféle *alpdallammal* szoktuk énekelni. Minden himnusz meghatározott dallamhoz, úgynevezett hanghoz, van rendelve (így például a „Mennyei Király” kezdetű a 6., a karácsonyi, „A te születésed, Krisztus, Istenünk ...” kezdetű tropár a 4., a húsvéti kánon az 1. dallamhoz stb.). A szöveget megelőzően mindig feltünteti az adott hangot. Ezen kívül minden hétnek megvan a meghatározott hangja. Pünkösdötől kezdve minden 8 hét alkot egy-egy himnológiai ciklust.

A SZENT TEMPLOM

Az istentisztelet helye a *templom* (*naos, hram*), az Isten háza. *Egyház* szavunk kettős jelentése - egyfelől az „egyház”, a keresztények közössége, másfelől a „templom”, az istentiszteleték színhelye, ahol Istent imádjuk - rámutat az ortodox templom természetére, pontosan megjelöli rendeltetését: a *leiturgia* színhelye az a hely, ahol a hívők közössége beteljesül Isten Egyházaként, lelki Templomaként. Az ortodox templom felépítése ezért liturgikus jelentést hordoz, szimbolikája az istentisztelet szimbolikájának kiegészítése. Ez a jelképrendszer hosszú történeti fejlődés eredményeképp jött létre, ezért megjelenésében hordozhatja a nemzeti sajátosságokat. A központi gondolat azonban mindenütt azonos - a templom a „Földre szállt Menny”, ezért itt az Egyház liturgiájában való részvételünk által Isten *eljövendő* Országának részesei lehetünk.

A templom három fő része rendszerint a következő:

1. A *narthex* vagy *előcsarnok*. Ennek legfontosabb része elméletileg a *keresztelőmedence*. A Keresztség felvétele nyitja meg a templom ajtaját az új hívők előtt, általa nyílik meg előttük az Egyház teljessége. Ezért a keresztelés hagyományosan az előcsarnokban ment végbe. A keresztelés után az Egyház új tagjait ünnepélyesen vezették be az előcsarnokból a templomba.

2. A *hajó* a templom központi része, a hívők közösségének, magának az Egyháznak a helye. A hit, a remény és a szeretet egységében azért *gyűlnek egybe* a hívők, hogy Istenhez forduljanak, meghallgassák tanítását, hogy elnyerjék ajándékait, hogy a Szent Lélek kegyelme által épüljenek, megszentelődjenek és megújuljanak. A szentek ikonjai, a gyertyák, valamennyi megszentelt jel mind ugyanazt a jelentést hordozza: a földi és az égi Egyház egységét, pontosabban azonosságát hangsúlyozza. A templomi közösség a teljes Egyház látható része, látható megjelenése. A teljes Egyházé, amelynek élén Krisztus áll, és amelynek az Isten Szülője, a próféták, az apostolok, a mártírok és a szentek ugyanúgy tagjai, mint mi vagyunk. Velük közösségben egy Testet alkotva új dimenzióba emelkedünk, a dicsőséges Egyház, Krisztus Testének dimenziójába. Ezért lépünk a templomba „hittel, áhitattal és isteni félelemmel”; az Ős Egyházban ezért nem vehetett részt a szertartásokon akárki, csak a *hívők*, vagyis azok, akik a hit és a keresztség által az Egyház mennyei valóságának részeseivé lettek. (Gondoljunk a katekumenek elbocsátására a Szent Liturgiában: „Katekumenek, mindnyájan távozzatok!”) A templom hajójába való bebocsáttatás, a közösségben a szentekkel való egyesülés a létező legnagyobb ajándék és kitüntetés, hiszen itt valóban *befogadást nyerünk* Isten országába.

3. A *szentélyben* áll az *oltárasztal*, a templom misztikus központja. Az oltárasztal a következőket „jeleníti meg” (a következőket tárja fel, teszi jelenlevővé és állítja elénk, a liturgikus reprezentáció természetének megfelelően): (a) *Isten trónusát*, amelyhez Krisztus dicsőséges Mennybemenetelével felemelt minket, hogy Vele együtt legyünk egy örök imáadásban; (b) *az Mennyegzői Vacsora asztalát*, melyhez Krisztus meghívott bennünket, ahol a halhatatlanság és az örök élet táplálékát osztja mindörökké; (c) *Krisztus áldozati oltárát*, amelyen mindenestől Istennek ajánlja Magát értünk áldozatul.

A templom mindhárom részét *ikonok* (Krisztus és a szentek képmásai) díszítik. A „díszítés” szó itt voltaképpen nem igazán megfelelő, mivel az ikon nem pusztán díszítőelem, nem csupán művészi alkotás. Az ikonoknak szakrális és liturgikus szerepük van. Feladatuk a „mennyel” való közösségünknek, tökéletes egységünknek, az Egyház lelki és megdicsőült dimenziójának, megjelenítése. Az ikon tehát több mint egyszerű képmás. Az Ortodox Egyház tanítása szerint az ikon valóban megjeleníti az ábrázolt személyt, tehát nem pusztán jelkép, hanem szellemi *valóság*. Az ikonográfia *szakrális művészet*, ahol a látható a láthatatlant ábrázolja. Szigorú előírások („kánon”) kötik: évszázadokon keresztül

kidolgozott különleges festészeti szabályok és eljárások, amelyek feladata *a szellemivé vált valóság* megjelenítése. Napjainkban ismét örvendetes érdeklődés tapasztalható az ikonográfia, az ikonok helyes értelmezése iránt. Ugyanakkor azonban, sajnos igen sok még templomainkban az olyan giccses, szentimentális ábrázolás, amelynek semmi köze az ortodox ikon fogalmához.

Az ortodox templom tehát mind formájában, mind szerkezetében, mind díszítőelemeiben liturgikus jelentőségű. A materiális templom segítséget nyújt a lelki templom, Isten Egyháza felépítéséhez. Mint minden más, a templom sem lehet soha öncélú.

A PAP ÉS A GYÜLEKEZET

Az ortodox tanítás szerint az Egyházban (és az Egyház szent cselekedete, önkifejezése, az istentisztelet során) a papság és a laikusok szerepe nem állítható szembe, de nem is cserélhető fel egymással. A teljes egyház a *laos*, Isten népe, benne mindenki elsősorban *laikos*, vagyis a testület tagja, életének tevékeny részese. A *laos*on belül van azonban egy bizonyos *szolgáló hierarchia*, amelyet Isten alapított: feladata a testület szervezett életének biztosítása, egységének fenntartása, isteni küldetésének követése. Legfontosabb a papság szolgálata, amely az egyházban továbbviszi Krisztus papi szolgálatát. Ennek három meghatározó jegye: a papi, az *áldozatbemutatói* funkció (Krisztus a Főpap, aki mindannyiunk megváltása érdekében Önmagát áldozta fel Atyjának), a *tanítói* feladat (Krisztus a Tanító, aki az Új Élet parancsát hirdeti) és a *pásztori* feladat (Krisztus a Jó Pásztor, aki ismeri juhait és valamennyit nevének szólítja). Krisztus egyetlen papságát az Egyházban a háromfokozatú - püspök, pap, diakónus - szakrális hierarchia hordozza. Az Egyház élén a püspök áll, ő rendelkezik a papi szolgálat teljességével. A püspök papi kötelességeit megosztja papjaival, akiket ő szentel fel, hogy segítsék az Egyház vezetését, és az egyes közösségek, illetve parochiák élére álljanak. A püspököket és a papokat a diakónusok segítik munkájukban. Feladatuk a hierarchia és a hívek közötti élő egység fenntartása, de nincs szentségeket bemutató és kiszolgáltató szerepük.

Az istentiszteletek rendje is tükrözi az Egyház hierarchikus szerkezetét illetve rendjét, a különböző „feladatköröket”. A *leiturgiát* az Egyház egésze közösen, de feladatok szerint tagolva mutatja be. A hívek élén álló püspök (vagy pap) szerepe, feladata, hogy az Egyház imádságát Istennek felajánlja, Isten kegyelmét, ajándékait és tanítását pedig közvetítse a hívek felé. A liturgia során a pap Krisztus látható ikonja. Krisztusé, aki

Emberként, Magában minden embert képviselve és egyesítve áll Isten előtt, és aki Istenként nekünk adja a megbocsátás isteni ajándékát, a Szent Lélek kegyelmét és a halhatatlanság eledelét. Pap nélkül tehát nincs istentisztelet, nincs liturgia, mivel a Krisztus közvetítő szerepét felvállaló pap változtatja át a hívek földi, emberi közösségét Isten Egyházává. Ugyanakkor a hívők, a nép, a *laos* nélkül sincs liturgia, mivel a pap a hívek imáit és áldozatát ajánlja fel Istennek, és mivel a papi hivatás kegyelmét éppen azért kapta, hogy a közösséget Krisztus Testévé tegye.

Az Egyház istentisztelete valóban a teljes Krisztust *jeleníti meg*: a Főt és a Testet, az Istenit és az Emberit, az Adományt és annak Elfogadását egyszerre. Az Orthodox Egyház, ahogyan szertartásaiból kitűnik, nem *klerikális* (ahol csupán papság lenne az aktív cselekvő, a laikusok pedig passzív résztvevők), de nem *is egalitárius* (ahol a papság és a laikusok szerepe és jogai felcserélhetők lennének egymással). Tanítása szerint az Egyház lelki békéje, Krisztusban való kiteljesedése feltételezi a különböző szolgálatok harmóniáját, egységét és különbségét, valamint aktív együttműködését az egyházban a hierarchia vezetésével és engedélyével, az istentisztelet rendje szerint.

A pap *szertartási ruhái* szintén a pap és a hívők szerepének különbözőségét jelzik. A legfontosabb szertartás, a Szent Liturgia alkalmával a pap a következő öltözetet viseli:

1. *Szticháron*. A világos ing arra utal, hogy a pap valamennyi hívő képviselője. A keresztségben ugyanis mindnyájan az új teremtés és az új élet fehér ruhájába öltöztünk; „Valahányan Krisztusban keresztkeltek, Krisztusba öltözködtetek” (Gal 3,27).

2. *Epitrachilion*. A nyakat és vállat borító stóla a papi és a pásztori szerep jele. Krisztus, a Jó Pásztor magára vette emberi természetünket, valamennyi bárányra gondot visel, és feláldozta Magát az egész világ bűneiért.

3. *Epimanikia* vagy *kézelők*. Azt jelzik, hogy a pap keze most nem a pap, hanem Krisztus keze. Áldásával Krisztus áldását fogadjuk, kenyerünket és borunkat a Felajánláskor Krisztus ajánlja fel, Ő osztja szét ajándékait, és Ő maga táplál Testével és Vérével.

4. Az *öv* az alázat, a készség és az engedelmség jele. Nem mi választottuk Krisztust, hanem Ő választott minket, Ő adta a papságnak feladatul saját szolgálatát. A papnak önmagában nincs hatalma, hatásköre, mindig Krisztus nevében cselekszik.

5. A *felónion* a teljes alakot beborító palást: Krisztus a bűnében és gyengeségében mezítelen embert takarja be vele, elborítja kiáradó kegyelmével és Isten Országának örömeivel, békéjével és szépségével, melyet Ő hozott el számunkra.

Kizárólagosan püspöki öltözék az *omofóron* nevű hosszú stóla/pánt, a főpapi hatalom jelképe. A diakónus öltözéke a *sztyicháron*, az *epimanikia* és az *oráron* nevű keskeny stóla, amelynek felemelésével a diakónus felszólítja a hívőket, hogy *felfelé* tekintve imádják a magasságbeli Istent.

A SZENT LITURGIA

Az Atyák tanítása szerint az Eucharisztia, a Szent Liturgia „a szentségek szentsége”, illetve „az Egyház szentsége”. A Szent Liturgia valóban az Egyház egész életének középpontja, Krisztussal való egységének, Krisztus Testeként való létezésének kifejezése, amiről maga Jézus rendelkezett az Utolsó Vacsorán tanítványainak: „Ezt tegyétek az Én emlékezetemre”. Az Eucharisztia tehát Jézusra való emlékezés. E „megemlékezés” jelentősége és kimeríthetetlen mélysége azonban csak az eucharisztikus szertartás részletekbe menő, elmélyült tanulmányozása során tárulhat fel igazán számunkra.

Az Ortodox Egyházban az Eucharisztia rendje kétféle lehet: Aranyszájú Szent János Liturgiája vagy Nagy Szent Vazul Liturgiája. Az utóbbit évente mindössze tíz alkalommal végezzük: Karácsony és Vízkereszt előestéjén, a Nagyböjt vasárnapjain, Nagy Csütörtökön, Nagy Szombaton valamint Nagy Szent Vazul ünnepén (január 1.). Eredetileg többféle Liturgia volt használatban (Jeruzsálemi Szent Jakab Liturgiája, Alexandriai Szent Márk Liturgiája stb.). Formailag voltaképpen valamennyi azonos, egészen az apostoli közösségig, sőt az Utolsó Vacsoráig nyúl vissza. Az eltérés elsősorban az imák megszövegezésében rejlik. A Szent Liturgia három fő részből áll. Ezek: az Előkészület (*Proskomidia*), a Katekumenek Liturgiája és a Hívők Liturgiája.

Az Előkészület

Az előkészület szertartása jelenlegi formájában nem nyilvános része a Liturgiának, mivel a pap egyedül végzi a szertartás előtt. Az Ósegyházban az előkészületet közvetlenül a Felajánlási menet (a Nagy Bemenet) előtt végezték, a főpapi Liturgián (ha a szertartást a püspök végzi) ma is itt van a helye. Az előkészület során a pap jelképesen a diszkoszra helyezi a felajánlásra kerülő eucharisztikus kenyeret, és a kehelybe önti a bort. Közben megemlékezik a Szentek Seregéről, az Egyház összes élő és elhunyt tagjáról. A *diszkosz*on tehát az egész Egyház *jelen van*, Krisztus, az Isten Báránya körül.

A Katekumenek Liturgiája

A tulajdonképpeni Szent Liturgia első része az ún. „Katekumenek Liturgiája”. Azért kapta ezt a nevet, mert annak idején a keresztség felvételére készülő katekumenek jelen lehettek ezen a szertartási részen. Nevezhetnénk az *Ige Liturgiájának* illetve az *Evangélium Liturgiájának* is, mivel lényegében a Szentírás felolvasásából (Apostoli olvasmány és Evangélium), és annak magyarázatából, a *szentbeszédből* áll. Az Atyák tanítása szerint Krisztusban való részesedésünk első lépésben *az Isten Igéjével való egyesülés*, majd ezt követheti a *Krisztus Testével és Vérével való egyesülés*.

A keresztyénység kezdeti időszakában az Eucharisztia első részét *synaxis*nak, összejövetelnek nevezték. Tudnunk kell, hogy valóban ez a „gyülekezés”, az egy testté váló sokak összejövele vezet be a Liturgiát, sőt, nem csupán bevezetése, hanem egyben előfeltétele is az egyház közös istentiszteletének. Az egyház (*ekklesia*) szó eredeti jelentése: „gyülekezet”. Az Ortodox Egyház kánonjaiban és liturgikus szabályzatában mindig hűségesen hangsúlyozta a Liturgiának, mint az egész testület szent cselekedetének ezt a tagok jelenlétét és aktív részvételét feltételező, együttes, közös jellegét. Az ortodoxia szellemétől idegen az úgynevezett „magánliturgia”, mivel a Liturgia mindig *leiturgia*, az Egyház közösségi istentisztelete. Bár a magánliturgia nyugati és görögkatolikus hatásra egyes egyházközségekben meghonosodott, létjogosultságát hagyományunk nem igazolja. Amikor a kánonok tiltják, hogy ugyanaz a pap ugyanannál az oltárnál egynél több liturgiát végezzen, pontosan azt hangsúlyozzák, hogy az Eucharisztia *az egység szentsége*, az Egyház önkifejezése és felépítésének eszköze. „Mert ahogyan a test egy, bár sok tagja van, de a test valamennyi tagja, noha sokan vannak, mégis egy test, ugyanúgy a Krisztus is” (1Kor 12,12). Tehát a keresztyének templomba (*ekklesiába*) való összejövele a legelső, alapvető *liturgikus* cselekmény. Annak a folyamatnak az első lépése, amely az Úr Asztalához, a Szentek Szentjébe vezet. Ez a közösség nem csupán egy csoport gyenge, bűnös, keresztyén hívő: a Liturgia első „csodája”, hogy ez a csoport az egyház erejével rendelkezik, és ezt itt és most teljes egészében *megjeleníti*, hogy életét Krisztus életként élhesse meg.

Áldott az Atyának és Fiúnak és Szent Léleknek Országá...

Az összegyűltelek körében a szolgálatot vezető pap ezzel az ünnepélyes áldással kezdi meg a szertartást. Az Eucharisztia valódi „tárgya” az Isten Országá, mivel ennek az országnak a valósága tárul fel majd előttünk az Eucharisztia ünnepén. A kezdő áldás tehát

meghatározza, azaz meghirdeti az irányt, a haladás irányát, a megindult misztikus „menet” végső célját. Elhagyjuk a földet, minden földi gondjával, és felemelkedve, követjük Krisztust ebből a világból az Atyához vezető úton az örökkévalóságba. *Ámin* - válaszolja a közösség. Elfogadja a célt és kinyilvánítja részvételi szándékát.

A Nagy ekténia

A most következő Nagy ekténia, mint már mondtuk, az Egyház *közösségi imája*. A könyörgések, az imák sorrendje az igazi keresztény értékrendet tükrözi.

Békességben könyörögjünk... Az Egyház imája új ima, melyet a Krisztus által közvetített béke tett lehetővé. Ő a mi *békességünk* (Ef 2,14), ezért *Őbenne* imádkozunk, annak a csodálatos bizonyosságnak a tudatában, hogy Isten, *Őrá* való tekintettel, meghallgatja imánkat.

A fentrőlvaló békességért és lelkünk üdvösségéért... A világ ezt a békét nem adhatja meg, ezt felülről kapjuk ajándékkul. Létünk elsődleges, legfontosabb célja ennek a békének és egyúttal *lelkünk üdvösségének* elérése. Legelső könyörgésünk tárgya sem lehet tehát más, mint a keresztény hívők végső célja: az örök üdvösség.

Az egész világ békéjéért, Isten szent egyházainak jólétéért és a mindenek egyesüléséért... Azért könyörögünk, hogy Krisztusnak ez a békéje mindenhová eljusson, hogy az Egyházak hűségesen teljesítsék küldetésüket: hirdessék Krisztust és jelenítsék meg a világban; hogy munkájuk eredményeként minden ember egyesüljön az Igazságban és a Szeretetben.

Ezért a szent hajlékért és azokért, akik ide hittel, áhitattal és isteni félelemmel járnak... Ezért a közösségért imádkozunk, amely itt, ezen a helyen gyűlt össze, hogy megjelenítse Krisztust és az Ő kegyelmét, és tanúságot tegyen az Ő Országáról, és azért, hogy a közösség tagjai méltó lelkülettel vegyenek részt az istentiszteleten.

Püspökünkért, a tisztas papságért, a Krisztusban szolgáló diakónusok rendjéért ... és a népért... Azokért könyörögünk, akiket Isten az Egyház irányítására és építésére *hívott meg*, valamint az egész Egyház belső harmóniájáért.

Isten oltalmazta országunkért, annak kormányáért ... A keresztény ember Isten Országának polgára, ugyanakkor az emberi társadalomnak is felelős tagja. Hűséges a hazájához és annak vezetéséhez mindaddig, amíg ez a lojalitás összeegyeztethető a Krisztus

iránti feltétlen lojalitásával. Feladata bármely társadalomban a *tanúságtétel*. Imádkoznunk kell azért is, hogy az államok vezetői szintén Krisztusnak, a menny és föld egyetlen Urának Útmutatását kövessék.

Ezért a városért (faluért, helységért)... „Ti vagytok a föld sója”, mondotta Jézus tanítványainak. A kereszténység - felelősség. Lelki szempontból városunkért is *felelősek* vagyunk.

A levegő kedvező változásáért, a föld gyümölcseinek bőségéért... Az Egyház imája az egész világot, a teljes természetet felöleli. Hiszen „az Úr a föld és annak teljessége” (Zsolt 24,1).

Az útonlevőkért... a foglyokért... Krisztus szeretetének szellemében, parancsa kinyilvánításaként és teljesítéseként az Egyház itt megemlékezik mindazokról, akik bajban vannak, betegek, vagy fogságban vannak: „éheztem és ennem adtatok, ...beteg voltam és meglátogattatok, börtönben voltam és eljöttetek hozzám” (Mt 25,35-36). Krisztus minden szenvedővel azonosul. Minden keresztény közösség igazi próbatétele, hogy ez a jótékonyság áll-e tevékenységének középpontjában.

Hogy mentsen meg minket minden bánattól, haragtól, veszedelemtől és szükségtől... Kérjük evilági életünk békéjét, Isten támogató segítségét minden cselekedetünkben.

Oltalmazz, üdvözíts, irgalmazz és őrizz meg minket, Isten, a Te kegyelmeddel! Végső könyörgésünket a „nélkülem semmit sem tudtok cselekedni” felismerése sugallja. Hitünk révén felismertük, hogy teljes egészében Isten kegyelmére szorulunk, *az Ő oltalmára és irgalmára.*

Istennek Szülőjéről és Örökszűz Máriáról minden szentekkel együtt megemlékezvén, önmagunkat és egymást és egész életünket Krisztus Istenünknek ajánljuk. Az ekténia gyönyörű zárókönyörgése megerősíti egységünket az Egyházban a Mennyei Egyházzal, azt a csodálatos lehetőséget kínálva, hogy „önmagunkat, egymást és egész életünket” Neki szentelhetjük.

A Nagy ekténiában megtanulunk az Egyházzal imádkozni, közösségben imádkozni, magunkévá tesszük az Egyház imáját. Nagyon fontos, hogy a keresztény hívők megtanulják, hogy nem azért jönnek a templomba, hogy egyénileg, önállóan imádkozzanak, hanem azért, hogy *bekapcsolódjanak Magának Krisztusnak az Imádságába.*

Az antifonok és a bemenet

A Nagy ekténiát három *antifon* és három *ima* követi. Az antifon két kórus vagy a hívek két csoportja által felelgetve énekelt zsoltár vagy himnusz. Bizonyos különleges alkalmakhoz, időszakokhoz és ünnepekhez meghatározott antifonok tartoznak. Feladatuk Isten *örömteli dicsőítése*. Összegyűltek a hívők, hogy találkozzanak Istennel. Első megnyilvánulásuk az öröm - örömükben Istent dicsőítik. Az antifonok után mindig a szolgálatot végző pap egy-egy imája következik. Az első imában Isten felfoghatatlan dicsőségét és hatalmát hirdeti, Azét az Istenét, Aki lehetővé tette, hogy megismerjük és imádjuk. A második imában megerősíti, hogy a ez közösség az *Ő* népe és az *Ő öröksége*; a harmadik imában pedig arra kéri Istent, ajándékozzon meg földi életünkben az Igazság ismeretével, jövőendő életünkben pedig adja meg az örök üdvösséget.

Az ima és a dicsőítés után a *Kis Bemenet* következik. A szertartás menetében döntő lépést teszünk előre: a földön összegyűlt emberi közösség Isten Trónja felé közeledik, és megtapasztalhatja Isten szavakkal ki nem fejezhető Jelenlétét. Jelenlegi szertartási rendünkben a bemenetnek ez a misztikus jelentése elhomályosult, mivel a pap már korábban is az oltár előtt állt, és a bemenet nem több, mint körmenet oltártól az oltárig. A főpapi liturgia bemenete még az eredeti formát őrzi: a püspök mindedig a hívők között tartózkodik, és most először közeledik az oltárhoz. Ennek az eredeti szertartásnak a jelentése az *előre* és a *felfelé* haladás. Az Egyház a teljes Liturgia folyamán Krisztus Mennybemenetelének vonulatát követi (vö. Zsidókhöz irt levél, 9). Krisztus magával visz dicsőséges Mennybemenetelésben az Atyához, belép az égi Szentélybe, ahova mi is beléphetünk Vele Isten dicsőséges Trónusa elé. Noha a bemenetet csak a papi személyek végzik, mivel a pap az egész Test Feje, vele együtt lélekben mégis az egész közösség *belép* az oltár elé.

Beléptünk tehát a Szentélybe, és Isten előtt állva készülünk Igéjének hallgatására (ezt fejezte ki az Evangélium körbehordozása), életünk áldozati felajánlására és az Új Élet táplálékának befogadására. Az Egyház Isten Jelenlétébe való emelkedését hirdeti a *Szent Isten, Szent Hatalmas, Szent Halhatatlan* kezdetű himnusz, amelyet az angyalok szüntelenül zengenek Isten mennyei trónusa körül. A Háromszorszent ének után a szolgálatot végző pap a trónushoz (az oltár mögé) lép és a hívők felé fordul. Jelzi, hogy Isten figyel bennünket, jelen van, mi pedig „dicsőségének trónjánál” állunk.

Az Ige Liturgiája

A synaxis csúcspontján ismét Isten szól hozzánk, örök Igéje által, mi pedig befogadjuk szavát. A bemenet után következő igei liturgia felépítése a következő:

1. *Békesség - Bölcsesség!*
2. A *prokimen*ben felcsendülő zsoltárrészlet a következő szentírási részlet témáját vetíti elő.
3. Az előírt *Apostol olvasmány* felolvasása.
4. Az *Alliluja éneklése és a tömjénezés*.
5. A diakónus felolvassa az előírt *Evangéliumot*.
6. A pap *szentbeszéde*.

Az Ige Liturgiájában ilymódon az egyház valamennyi képviselője (laikusok, diakónus, pap) rész vesz. A Szentírás *szövege* mindig egy meghatározott részlet az egész Egyház részére, magyarázata, a „tanítás adománya” azonban a pap feladata. A liturgikus szentbeszéd, ami az Atyák szerint mindig az Eucharisztia fontos, integráns része volt, az Egyház *tanító szolgálatának* legfontosabb megnyilvánulása. Nem hanyagolható el, (mivel, mint tudjuk, az Eucharisztia szerves előkészítése), és különleges rendeltetést kell betöltsön: az emberekhez közvetíti Isten Igéjét, mely által az Egyház *él* és növekszik. Helytelen tehát, ha a pap az Eucharisztia *után* illeszti be a prédikációt - a szentbeszéd a szertartás első, *tanító* részének szerves része, a felolvasott szentírási részletek kifejtése.

A Katekumenek Liturgiája a „Mondjuk mindnyájan...” kezdetű ekténiával, az „állhatatos esedezéssel...” , a jelöltekért való könyörgéssel és a jelöltek elbocsátásával zárul.

Az állhatatos ekténia

Az állhatatos ekténia és az utána következő ima, az „állhatatos esedezéssel...” abban különbözik a Nagy ekténiától, hogy a közösség aktuális, mindennapi kéréseit foglalja imába. A Nagy ekténiában az egyén csatlakozott az Egyház imájához, kéréseiben alkalmazkodott az Egyház kéréseihez. Most az Egyház imádkozik együtt minden egyes hívóval, gondoskodó szeretettel foglalja imába az egyéni kéréseket. Bármilyen emberi kérésnek helye lehet itt: a szentbeszéd végén a pap kitérhet ezekre a különleges kérésekre (például valamelyik egyházközségi tag betegsége, „ezüstlakodalma”, az egyházközségi fiatalok iskolai tanulmányainak befejezése stb.), és közös imára kérheti az egész

közösséget. Az állhatatos ekténiának az egyházközség tagjainak egységét, egymás iránti szolidaritását, gondoskodását és törődését kell kifejeznie.

Ima a katekumenekért

A katekumenekért mondott ima az Egyház aranykorának emléke. Ebben az időszakban a *misszió*, a pogányok krisztusi hitre térítése volt az Egyház *alapvető* feladata. „Menjetek el tehát, tegyetek tanítványommá minden népet...” (Mt 28,19). A mai egyházközségeket gyakran éri az a vád, hogy statikus, zárt, önérdekű közösségek, hogy közömbösek, nemcsak a világban betöltendő krisztusi misszió iránt, hanem az Egyház általános érdekei iránt is, egyáltalán - minden iránt, ami nem érinti közvetlenül az egyházközség érdekeit. Az ortodox keresztények gondolkodása túlságosan „anyagi” (építkezés, pénzügyek stb.), és keveset törődnek a misszió ügyével, a közösség csatlakozásával az Egyház általános célkitűzéseivel.

A „synaxis” befejező részlete, a katekumenek elbocsátása, rá kell, hogy döbbsen bennünket arra, milyen nagy kitüntetés, és mekkora elhivatottságot jelent az, hogy a hívők közé tartozhatunk, azok közé, akik a Kereszttség és a Bértálás szentsége által teljes jogú tagjai Krisztus Testének, és ezért részesülhetnek Teste és Vére tiszteletreméltó Titkaiban.

A HÍVŐK LITURGIÁJA

A jelöltek elbocsátása után (korábban a katekumenek után elbocsátották az ideiglenesen „kiközösítetteket” is, vagyis azokat, akik nem járulhattak Szentáldozáshoz) kezdődő Hívők Liturgiája két bevezető imájában a pap a hívőkért imádkozva arra kéri Istent, hogy a közösséget tegye méltóvá a Szent Áldozat felajánlására. Közben az oltáron szétnyitják az *antimenziont*, jelezve, hogy az Úr Asztalát előkészítik a Mennyegzői Vacsorára. Az *antimenzion* („asztal helyett”) a közösség és püspöke egységének a jelképe. A püspök aláírásával ajándékozza a parochiának és papjának, mintegy felhatalmazásul a szentségek bemutatására. Az Egyház nem a parochiák laza szövetsége, hanem az élet, a hit és a szeretet szerves egysége. Ennek az egységnek az alapja és őre: a püspök. Ezért, ahogyan Antiochiai Szent Ignác mondja: az Egyházban semmi sem történhet a püspök nélkül, a püspök áldása és engedélye nélkül. „A püspök nélkül semmi olyat ne tegyetek, ami az Egyházzal kapcsolatos. Azt tartsátok érvényes Eucharisztának, melyet a püspök vagy megbízottja végez. Ahol a püspök megjelenik, ott gyűljön egybe a közösség, ahogyan, ahol Jézus Krisztus van, ott van a katolikus (egyetemes) Egyház. (Levél a Szmirnaiakhoz.

Fordította: Vanyó László. *Ókeresztény írók*. III. 190.). A pap, papi feladatköre mellett, a püspök *delegátusa* is az egyházközségben. Az *antimenzion* azt jelképezi, hogy mind a pap mind az egyházközség a püspök fennhatósága alatt áll, és általa az élő apostoli folytonosság részese és az egységes Egyház tagja.

A Felajánlás

Az Eucharisztia első lényeges mozzanatát, a *Felajánlást*, a Kerub ének, az oltár és a közösség tömjénezése és a Szent Adományoknak az oltárra vitele (a Nagy Bemenet) vezeti be. A Felajánlás áldozati cselekedetében az Egyház életünk áldozatát ajánlja fel Istennek. Gyakran beszélünk Krisztus áldozatáról, hajlamosak vagyunk azonban elfelejteni, hogy Krisztus áldozata kéri és tartalmazza a mi egyéni áldozatunkat is, pontosabban azt, hogy „váljunk eggyé” Krisztus áldozatával, hiszen az Ő Testének és Életének részesei vagyunk. Az áldozat a szeretet természetes gesztusa, önmagunk odaajándékozása, önmagunk megtagadása a Másik kedvéért. Ha szeretünk valakit, *benne* élünk, boldog örömmel, szívesen neki adjuk az életünket - viszont életünk éppen ez által az *önátadás* által nyerhet értelmet.

A Szent Háromság titka a Végtelen Szeretet titka, a tökéletes és abszolút áldozat misztériuma. Isten a Szent Háromság, mert Isten a Szeretet. Az Atya teljes egészében, örökre *átadja* lényegét a Fiúnak, a Fiú egész életében Magáénak tudhatja az Atya lényegét, ezért Ő az Atya Tökéletes Képmása; az Atya örök ajándéka a Fiúnak, ez a kölcsönös, tökéletes szeretetáldozat pedig Isten Lelke, az Élet, a Szeretet, a Tökéletesség, a Szépség Lelke, az Isteni Lényeg kimeríthetetlen mélysége. Az Eucharisztia lényegét, elsősorban áldozati jellegét, a Szent Háromság misztériuma felől közelíthetjük meg. Isten *úgy szerette* a világot, hogy Fiát adta oda (áldozta fel) értünk, hogy visszavezessen bennünket Őhozzá. Isten Fia *úgy szerette* Atyját, hogy Neki adta Önmagát. Élete nem más, mint tökéletes, abszolút áldozati cselekedet, amit Istenemberként hajtott végre, nemcsak Istenségében, hanem Emberségében is, amit irántunk való Isteni Szeretetből vett magára. Az Ő általa tökéletessé tett emberi élet *Istennek adott szeretetáldozat*, nem félelemből, nem érdekből, hanem kizárólag szeretetből fakadó áldozat. Tökéletes, szeretetben és áldozatban megvalósított életét mindazoknak adta, akik elfogadják és hisznek Benne, azért, hogy helyreállítsa az ember Istennel való eredeti kapcsolatát. Az Egyház élete, az Ő élete mibennünk és a mi életünk Őbenne, ezért szükségképpen *áldozathozatal*, örökös Isten felé törekvés a szeretetben. A Krisztus által helyreállított új Emberség, az Egyház alapmagatartása és alapvető cselekvése ezért az *Eucharisztia*, a Szeretet, a Hálaadás és az Áldozat cselekedete.

Nyilvánvaló tehát, hogy az Eucharisztia első állomásaként, a Felajánlásban felajánlott kenyér és bor *bennünket képvisel*, a mi életünket, egész létünket, az Isten által nekünk teremtett egész világot. A kenyér és bor *ételünk*, éltető táplálékunk és ételként testünkkel, vérünkkel is válik. Ételünket Istennek ajánlva, Őnéki áldozva, azt szeretnénk kifejezni, hogy készek vagyunk életünket Istennek ajándékozni, Krisztust, a mi Főnket kívánjuk követni a tökéletes szeretet és áldozathozatal útján. Hangsúlyoznunk kell, hogy áldozatunk az Eucharishtiában nem különül el Krisztus áldozatától, *nem új* áldozat. Krisztus örökérvényű, teljes és tökéletes áldozata után minden újabb áldozat felesleges. Az Eucharisztikus áldozat jelentősége éppen az a mérhetetlen lehetőség, hogy részt vehetünk Krisztus egyedülálló áldozatában, Önmaga Istennek ajándékozásában. Azaz, egyedülálló és tökéletes áldozata révén mi, az Egyház, Krisztus Teste, ismét visszanyerjük az igazi emberség teljességét: a dicséret és a szeretet áldozatát. Aki nem érti az Eucharishtiának ezt az áldozati jellegét, aki *kapni* akar és nem *adni*, az nem értette meg, hogy az Egyház lényege elsősorban Krisztus Áldozatának elfogadása és az Áldozatában való részvétel.

A Nagy Bemenetben tehát magát az életünket hozzuk az oltárhoz, Istennek, szeretettel és imádással. Tudjuk, hogy - amint a nagyszombati felajánlási himnusz hirdeti, „a királyok Királya és az uralkodók Uralkodója jó, hogy feláldoztassék”, az Ő bemenete ez, a Papé és Áldozaté, mégis, Ővele és Őbenne, testének részeként, emberségének részeseként, mi is ott vagyunk a diszkoszon. „Tegyünk most félre minden földi gondot!” - éneklí a kórus. És valóban: nem oldódik-e meg minden gondunk ebben az egyedülálló és végső, egész életünket átformáló Gondoskodásban - a szeretetnek ebben az élet Forrásához, Adományozójához és Tartalmához vezető vonulatában?

„*És tirólatok mindnyájatokról ... emlékezzék meg az Úr Isten az ő országában*” - mondja a pap az Adományokkal az oltárhoz lépve. Krisztus szeretete, amely a „szívünkbe áradt” (Róm 5,5), a keresztények egymás iránti kölcsönös szeretetében fejeződik ki. Isten Országá a tökéletes egység országa: „*hogy egyek legyenek...*” (Jn 17,11). Ezért Istent csak a szeretet által közelíthetjük meg. Ő csak akkor *emlékezik meg* rólunk, ha mi is megemlékezünk egymásról. Függetlenül attól, hogy az Eucharisztia ünneplésében hányan vesznek részt, mindig az Egyház egésze - a hit és a szeretet egysége - a felajánló és a felajánlott. A Nagy Bemenet alkalmával elhangzó megemlékezés ezt a szerves egységet fejezi ki.

A pap az oltárra helyezi az Adományokat, majd a *Felajánlás imájában* kéri Istent, hogy fogadja el ezt az áldozatot. Ezután letakarja a diszkoszt és a kelyhet az *aerionnal*: ahogyan Krisztus életének és áldozatának jelentősége rejtve maradt e világ erői és hatalmai előtt, ugyanúgy Krisztustól kapott igazi életünk is rejtve marad a nem hívők előtt, Krisztus végső, dicsőséges eljöveteleig, csak a beavatottak előtt tárul fel.. Mivel ma a pap az összes

imát, így a Felajánlás imáját is csendesen mondja (eredetileg hangosan mondta), ezért a Nagy Bemenet után kérő ekténiát mondunk.

Hitünk és szeretetünk megvallása

Az Egyház áldozata szeretetáldozat, ezért a felajánlási részt békecsók zárja le, „pecsételi meg”. *Szeressük egymást, hogy egyetértésben valljuk: Az Atyát és Fiút és Szent Lelket, az egylényegű és oszthatatlan Háromságot. Az Ósegyházban a szolgálatot vezető pap békecsókját a közösségben a hívők egyenként továbbadták a mellettük állóknak. Ma már csak az együttszolgáló papok váltanak egymással békecsókot, e szavakkal: *Krisztus közöttünk! - Van és lesz!**

Kifejeztük szeretetbeli egységünket. Ezt követően, a Hitvallásban *hitbeli egységünket* valljuk meg. Az Egyház egysége nem valamiféle részleges, korlátozott, emberi (nemzeti, társadalmi, érzelmi stb.) egység, hanem az Igazság egysége, az Isten által feltárt, teljes és abszolút Igazság. Aki ezt nem fogadja el, nem tartozik az Egyházhoz, mert nem az Igazságot tartja a legfontosabbnak, mert vakságában a „rég élet”, a tévedések, a sötétség és a bűn rabja. A Hitvallás ennek az Igazságnak a megvallása és egyben kritériuma.

A Hálaadás

A kezdő áldással indult vonulat most csúcspontjához, magához az *Eucharisziához* érkezett. Itt minden emberit felölel az Isteni, Istenivé változtat, és visszaadja, hogy az Istenivel egyesülve Isten Országának részesei lehessünk. Ezért *„Álljunk illendően, álljunk félelemmel...”*

A felajánlás a pap és a hívők párbeszédével kezdődik: *A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme, és az Isten Atya szeretete és a Szent Lélek közössége legyen tivéletek mindnyájatokkal! - És a Te lelkeddel.* A megváltás művében Krisztus kegyelme egyesít bennünket az Atya szeretetével, az Atya szeretete pedig kiárasztja ránk Szent Lelkét - az új, a gazdag és örök életet.

Emeljük föl szívünket! - Fölemeljük az Úrhoz! Jézus Mennybemenetele irányában, folyamatosan felfelé emelkedve, kívül kerültünk az időn, a téren, az „új aeon” dicsőségébe, Isten kifejezhetetlen Jelenlétébe. Jelenlétére feleletül az egyetlen lehetséges emberi válasz, végső, legutolsó cselekvésünk a hálaadás: *Adjunk hálát az Úrnak!*

Isten előtt állhatunk, szemtől szemben Istennel. Bebocsátást nyertünk színe elé, Isten megbocsátja bűneinket és visszaállítja ősi szépségünket. Egész létünk egyetlen kifejezési lehetősége ekkor az *Eucharisztia*: a hálaadás, Isten imádata és tisztelete. Az ember az *Eucharisziára* - Isten tiszta szeretetére és magáért Istenért teremtett. Fel kell ismernie, hogy életének alapja, céljainak Célja, minden kérdésére nyert Felelet, minden vágyának Célpontja, minden tudásának Tárnya, minden erejének és szeretetvágyának Beteljesülése: Isten. Az Eucharisztia a bennünk rejlő isteni elem, Isten képmása bennünk. A bűnös ember azonban elvesztette a tiszta Eucharisztia képességét. Mivel élete, szeretete, érdeklődése más tárgyakra irányult, képtelen az Eucharisziára, arra a hálaadásra, ami az ember ősi, paradicsomi állapota.

Krisztus azonban visszaállította a tiszta Eucharisziát. Krisztus egész élete *eucharisztikus*: egész életét Istennek szentelte, élete maga a szeretet, Isten imádata. Önmaga felajánlása Atyjának a teljes, tökéletes és tiszta Eucharisztia, az Istenhez méltó egyetlen Eucharisztia. Ezért nincsen más Eucharisztia, csak a Krisztusé, és ezért nincsen más Eucharisztia csak Krisztus. Mi pedig újra *részesei lehetünk, egyek lehetünk vele*, hiszen Krisztus Teste, „az Ő csontja és húsa” vagyunk, így ez a mi Eucharisziánk is immár. Krisztus, emberségünket Magára véve, Eucharisziáját mindnyájunk helyett és mindnyájunkért ajánlotta fel, így - bűnösségünk és méltatlanságunk ellenére is - Eucharisziája részeseivé lettünk.

Amikor tehát a gyülekezet így válaszol: *Méltó és igazságos...*, és a pap a nagy Eucharisztikus Ima kezdetén a hálaadás teljes, mindent felölelő voltát hangsúlyozza: *Méltó és igazságos Téged magasztalni, Téged áldani, Téged dicsérni, Néked hálát adni, Néked hódolni Országod minden helyén...*, Krisztus Eucharisziáját ajánljuk fel, Krisztust ajánljuk fel Istennek Eucharisziaként, mert az ártatlanság és az Istennel való egyesülés megvalósulása Őbenne lehet a miénk. Krisztus, irántunk való szeretetből, azonosult velünk, az Egyházzal, ezért részesei lehetünk Eucharisziájának, és az Ő Eucharisziáját a magunk Eucharisziájaként ajánlhatjuk fel Neki.

...mert Te vagy a kimondhatatlan, felfoghatatlan, láthatatlan, elérhetetlen, örökkévaló és változhatatlan Isten... Isten az abszolút Lény. A „vallásos” ember feltétel nélkül meghajlik Isten előtt, felismeri és elfogadja, hogy Isten az a Lény, Akitől minden származik, és Aki mégis elérhetetlen, ésszel fel nem fogható, Aki teljeséggel Más. Isten léte szükségszerűségének racionális, filozófiai levezetése, Isten filozófiai képének megteremtése azonban még nem „vallás”. A hívő embert tudata legmélyén titokzatosan megérinti a *Valóság* rendkívüli, egyedülálló élménye: félelemmel, boldogsággal és remegéssel tölti el, mert felismeri a *Szentet* (az értelmünket meghaladó és szavakkal vissza nem adható tökéletességet, szépséget és jóságot) és a *Hatalmast*. Ezen a ponton kezdődik „vallásos

állapotunk”, ez az élmény a hit forrása és alapja, erre utal eucharisztikus imánk kezdete: *...mert Te vagy a kimondhatatlan, felfoghatatlan, láthatatlan, elérhetetlen, örökkévaló és változhatatlan Isten....*

...Te a nemlétből hoztál létre bennünket... A második közvetlen vallásos élmény a *teremtettség* érzése, Istentől való teljes függőségünk érzése és élménye. A teremtés nem csupán a múltban végrehajtott isteni cselekedet, hitünk elfogadott „tétele”. A teremtettség - *állapot*, Istenhez való állandó viszonyunk meghatározása. Azt jelenti, hogy létünket életünk minden pillanatában Istentől *kapjuk*. Isten, az Örökkévaló, „a semmiből” teremtette az embert. Az ember „létjogosultsága” csupán Isten szabad akarata és szeretete. Hálaadásunk során ezért most *teremtésünkért* mondunk köszönetet. Megköszönjük Isten szeretetét, hogy megteremtett, életet adott nekünk, és képessé tett rá, hogy „élvezzük” az életet. Egyetlen mondattal felöleljük a végtelen lehetőségekkel teli egész Életet. Annak az Ádámnak a szemével tekintünk a világra, aki a földből teremtett és a teremtés királyaként tétetett a Paradicsomba. Egyetlen mondatba sűrítve valamennyi létező köszönete ez Annak, Aki létezésüket elhatározta.

... és amikor elestünk, újra fölemeltél minket... Az *és amikor elestünk* a Teremtőnek *nemet* mondó ember tragédiájára, a bűn és a szeretet elvesztésének gyötrelmére, az Isten csodálatos teremtését betöltő sötétségre, szenvedésre és gyűlöletre utal, arra hogy az ember az Élet Adója ellen fordult (!). Istentől eltávolodva eltávolodtunk az igaz Élettől, az örömtől, a közösségi léttől is, a romlás, a magány, a „mindenki háborúja mindenki ellen” poklába. Isten azonban ismét felemelt, *visszaállította* emberségünket. Így foglalhatnánk össze egyetlen szóval a megváltás történetét, a tékozló gyermek Atyjához való visszatérését előkészítő Isteni Szeretet lassú és türelmes vonulatát. Ábrahám kiválasztása, a megváltás ígérete, az egyiptomi fogság, a Kivonulás, a Szövetség, a Törvény, a Próféták, a lelkiismeret fájdalmas, folytonos „tisztára mosása” és nevelése mind a végső Eseményt készíti elő: Isten Országának berobbanását az időbe és a történelembe Krisztus, Isten Fia személyében, aki „miérettünk emberekért, és a mi üdvösségünkért” lett az Emberfia, az ember eredeti szépségének és szabadságának *visszaállítását*, a bűn és a halál fölötti győzelmet és a megbocsátást.

... és meg nem szüntél mindeneket cselekedni, amíg a mennyekbe föl nem vezettél bennünket és az eljövendő Országodat nem ajándékoztad nekünk... Ez a visszaállítás több mint megbocsátás: Krisztus az új Ádám, csak hogy nem az első Ádámot állította vissza bennünk. Emberi természetünket egyesítette Isteni Természetével, átváltoztatta, megdicsőítette, majd felemelte a Mennybe. A Pünkösdi ünnepén pedig az embernek ajándékozta az Isten Országáé új életét: Isten ismeretét, az Istennel való közösséget, az „új aeonban” való részesedést. Ez az ajándék - a *paruzsia*, Isten Jelenléte, ami a világ számára csupán *jövő*, az *eljövendő Ország* - az Egyház életének már alapja, éltető eleme.

... Mindezekért hálát adunk Néked... mindenért, amit tudunk vagy nem tudunk, a velünk nyilván vagy titkon cselekedett jótéteményekért. Hálát adunk Néked ezért a Liturgiáért, amelyet kezeinkből elfogadni kegyeskedtél... Hálát adunk tehát Istennek mindenért, egész életünkért, hiszen életünk kegyelem: a szeretet és a megváltás ajándéka. Külön köszönetet mondunk ezért a Liturgiáért, amelyen keresztül mindez - az Isten Ország, a Mennybemenetel, a Részesedés - újra és újra valósággá válik számunkra.

... bár Előtted az arkangyalok ezrei és angyalok miriádjai... állanak.../ Győzelmi éneket énekelve, kiáltva, harsogva és mondván: Szent, szent szent... A Sanctus, az angyalok himnusza, amelyet Isten Trónusa előtt énekelnek, vég nélkül (vö. Ézs 6), az eucharisztikus imában az Eucharisztia *mennyei jellegét* emeli ki: azt, hogy az Egyház Krisztussal együtt *felemelkedett a Mennybe*, és Krisztus Eucharisziáját ajánlja fel az Isten Ország „új aeonjában”. Az angyalokkal együtt énekeljük az angyalok himnuszatát. Az *angyal* pedig mindig a *Mennyet*, Isten Jelenlétét és szavakkal kifejezhetetlen dicsőségét jelképezi. A Liturgia csúcspontjához érkeztünk: a Mennybemenetel pillanatához, amikor az Egyház tökéletesen befogadtatik a mennyei Szentélybe. Az áldozat és imádat vonulatának tetőpontjára.

Krisztus Eucharisziája által jutottunk a Mennybe, mert követtük Őt tökéletes szeretetében és Atyjához vezető mennyei útján. De most, Isten boldogító Jelenlétében semmi mást nem tudunk felajánlani Neki, csak Krisztust, minden felajánlás Felajánlását, minden hálaadás Eucharisziáját. Krisztus jóvoltából az Eucharisziát újra az Istennel való egyetlen, *alapvető* kapcsolatként élhetjük meg, amelyet Krisztus abszolút tartalommal töltött meg: Önmagával, a Tökéletes és Isteni emberrel, a Tökéletes és Abszolút áldozattal. Krisztus Eucharisziájának beteljesülése ezért maga Krisztus - az Eucharisztia. *Ő a felajánló és Ő a felajánlott... A Sanctus* dicsőítő hangjait követő eucharisztikus imarész Krisztusról *emlékezik meg (anamnézis)*, Eljöveteléről, (...*Aki viszont eljövén...*), és az üdvösségtörténet beteljesedéséről Őbenne (...*és minden rólunk való gondoskodást teljesítvén...*). Megemlékezésünk kimeríthetetlen tartalma Krisztus Élete, Halála, Feltámadása: áldozata, szeretete, az Atyának és az embereknek való önátadásának egyetlen, töretlen útja. Ez a mi Eucharisziánk, ezt „mutatjuk be” Istennek, Őelőtte, Krisztus „emlékezetére”.

Majd elérkezünk Krisztus „mindvégig szeretett” tanítványjaival töltött utolsó estéjéhez, az Utolsó Vacsorához. Azon az éjszakán, *amelyen átadatott, vagy inkább sajátmaga adta át magát a világ életéért*, megalapította azt a Cselekedetet, azt a szertartást, azt a Jelet, amely által az Ő egyedülálló és mindent magába foglaló Eucharisziája - az Ő tökéletes Élete, az Ő tökéletes Áldozata, az Ő tökéletes Győzelme - örökre a miénk lehet, mi Őbenne élhetünk. Az ünnepélyes húsvéti vacsorán, amely, már

eleve, az ószövetségi hagyomány szerint megemlékezés volt - a tiszta és ártatlan áldozatot jelképező Isteni Báránnyól - , Jézus vette a kenyeret és tanítványainak adta, mondván: *Ez az Én Testem*. Majd vette a kelyhet: *Igyatok ebből mindnyájan, ez az Én Vérem*. Végül így szólt: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*. Mindez a következőt jelenti: „Mindazt amit most egyedül tettem - életem tökéletes Eucharisziáját, teljességben megdicsőült Emberségemet - most átadom nektek. A közösen, a szeretet egységében elfogyasztott étel révén részesüljétek Testemből, Véreből, Áldozatomból és Győzelmemből is...”

Minden ételünk Isten ajándéka, mert az étel az élet ajándéka, és az élet Istentől származik. Az étel lényegét tekintve, mindenkor „szentségi” jellegű, mert a vele való egyesülés során az ember testévé és vérévé, az ember életévé alakul át. Ez a Szentség itt azonban kiteljesedik, új, végső értelmet nyer, mint a Krisztus által személyesen *megélt* és szeretetből nekünk ajándékozott új élet ajándéka. Ahogyan élet nincsen étel nélkül, úgyanúgy nincsen *új élet új étel* nélkül. Mivel az *új élet* Krisztus élete, az ajándékba kapott új étel csak maga Krisztus lehet. „Ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok a vérét, nincsen élet tibennetek” (Jn 6,53).

Az Eucharisztia vonulata mindeddig *az embertől Isten felé* irányult. Ez volt a mi áldozatunk iránya. A kenyeret és bort felajánlva *önmagunkat* ajánlottuk fel Istennek, a *mi* életünk áldozatát. Ugyanakkor ez az áldozat kezdettől fogva Krisztus, az új emberség Papja és Feje, Eucharisziája is, áldozati adományunk tehát maga Krisztus. Az életünket, következőképpen lelkünk Istennek ajándékozását is jelképező kenyér és bor Krisztus Istennek bemutatott áldozatát, Eucharisziáját is jelképezi. Krisztus Egyháza, Krisztus Teste és Krisztus Népeként csatlakoztunk Krisztus Mennybemeneteléhez, részt vettünk Eucharisziájában. Most, Őáltala és Őbenne Isten a mi áldozatunkat is *elfogadja*. Mi pedig megkapjuk Őt, Akit áldozatként felajánlottunk - Krisztust. Beléhelyeztük életünket, mi pedig az Ő életét kapjuk meg ajándékkul. Egyesültünk Krisztussal, most pedig Ő egyesül velünk. Az Eucharisztia iránya *megfordult*: Isten iránti szeretetünk jele az Ő irántunk való szeretetének valóságává lesz. Isten Krisztusban Önmagát adja nekünk, és Országának részesévé fogad.

A Megszentelés

Áldozatunk elfogadásának és beteljesedésének jele a Megszentelés. Az Eucharisztia felfelé ívelő vonala az *Adományok felemelésével - Tieidet a tieidből Néked ajánlva fel mindenestől és mindenekért* - és az epiklézissel (a Szent Lélek segítségül hívásával) zárul. Az epiklézis imájában arra kérjük Istent, küldje *le* Szent Lelkét reánk. *Tedd ezt a kenyeret*

Krisztusod drága Testévé, és ami pedig e kehelyben van, Krisztusod drága Vérévé, átváltoztatván a Te Szent Lelkoddal.

Isten cselekedetét a Szent Lélek *hajtja végre*, pontosabban a Szent Lélek Személyében azonos ezzel a cselekedettel. A Szent Lélek *a Szeretet, az Élet és a Teljesség*. Pünkösdi eljövetele az üdvösségtörténet betetőzése, tökéletes beteljesítése. Eljövetelével Krisztus megváltó művét mint Isteni Ajándékot *közvetíti* számunkra. A Pünkösöd az Isten Országáé, az új korszak nyitánya a földön. Az Egyházat a *Szent Lélek élteti*, az Egyház működése annak a Szent Léleknek az ajándéka, Aki az Atyától származik és a Fiúban lakozik, azé Aki, a Fiút mint Megváltónkat, az Atyát pedig mint a mi Atyánkat *nyilatkoztatja ki*.

Az Eucharishtiában a Szent Lélek szerepe a *beteljesítés* (ezért hangsúlyos az ortodoxiában az *epiklézis*, a *segítségül hívás*): Eucharishtiánk átváltoztatása Krisztus ajándékává. Ez azt jelenti, hogy Eucharishtiánkat az Isten Országában elfogadták, és már az új korszaknak, a Lélek korszakának része. A *metabole*, az Adományok átváltozása Krisztus Testévé és Vérévé, a mennyei oltáron történik, Isten Országában, amely az időn és e világ törvényein túl van. Ez az átváltozás önmagában Krisztus Mennybemenetelének és az Egyház Hozzá, az *Ő új életéhez* csatlakozásának gyümölcse. Helytelen és meddő minden olyan kísérlet, amely a „szubsztancia” (lényeg) és az „akcidensek” (járulékok) vagy az idő kategóriáival akarja „megmagyarázni” az eucharisztikus történetet, mivel „evilági” kategóriákat alkalmaz, holott az Eucharisztia lényege éppen a földi kategóriák túlhaladása, az új dimenziók és az *új korszak* valóságának feltárása. Az átváltozás nem azért megy végbe, mert Krisztus valamiféle idegen és titokzatos erőt hagyott volna hátra valakikre (a papokra), akik ennek az erőnek a segítségével csodát idézhetnek elő, hanem azért, mert mi - az Egyház - *Krisztusban vagyunk*, benne vagyunk az *Ő Áldozatában*, Szeretetében, Mennybemenetelében, embersége isteni természete által történő átalakításának, átistenülésének egész vonulatában.. Azért, mert mi az *Ő Eucharishtiájának* része vagyunk, mi pedig *Őt* ajánljuk fel Eucharishtiaként Istennek. És, ha *így* teszünk, ahogyan meghagyta nekünk, akkor mi - az Egyház - is befogadást nyerünk ott, ahova *Ő ment*. Ha pedig befogadást nyertünk, „asztalánál ehetünk és ihatunk Országában” (Lk 22,30), ahogyan megígérte. Országáé ugyanis *Ő Maga*, a mennyei lakomán élénk tárt Isteni Élet; új életünk új tápláléka *maga Krisztus*. Az eucharisztikus átváltozás misztériuma tehát magának az Egyháznak - a Szent Lélekben megélt új korszakának és új életének misztériuma. Annak a világnak az „objektív kategóriái” szerint, ahová Isten Országáé még nem érkezett el, a Kenyér továbbra is kenyér, a Bor pedig továbbra is bor marad. Isten országának az egyházban feltáruló csodálatos, az átváltozásban nyert *valósága* szerint azonban *valóban* és *teljesen* Krisztus tulajdon teste és vére.

A Megemlékezés

Isten jelenlétének teljességében és boldogságában állunk Ajándéka előtt. Így készülünk a Szent Liturgia végső mozzanatára, az Ajándékok vételére a *Szentáldozásban*.

Utolsó, fontos teendőnk a *megemlékezés*. Krisztus a világ örök közbenjárója, Ő maga ez a megemlékezés és a közvetítés. Mi csak akkor részesülhetünk Őbenne, ha minket is ugyanez a szeretet tölt el, és, mint Krisztus Egyháza, vállaljuk az Ő közbenjáró szolgálatát. Ez a közbenjárásunk az egész teremtett világra kiterjed. Isten Báránya előtt, aki elveszi a világ bűneit, mindenekelőtt Istennek Szülőjéről, Keresztelő Szent Jánosról, az apostolokról, a vértanúkról és a szentekről - a Krisztusban megélt új élet számtalan *tanújáról* emlékezünk meg. Nekik nincs szükségük a közbenjárásunkra: nem is ezért emlékezünk meg róluk, hanem azért, mert Akiben megemlékezünk róluk, az Krisztus, az Ő Életük, Papjuk és Dicsőségük. Az Egyház nem válik ketté „mennyei” és „földi” részre. Egy Test, és bármit tesz, az egész Test *nevében* és az egész Testért teszi. A közbenjárás ezért nem csak engesztelő jellegű, hanem „a szentjeiben csodálatos Isten” dicsőítése és a szentekkel való közösség is egyben. Közbenjáró imánk kezdetén azért emlékezünk meg Istennek Szülőjéről és a szentekről, mert Krisztus jelenléte az *ő* jelenlétük is, és mert az Eucharisztia a „szentek közösségének”, Krisztus Teste valamennyi tagja egységének és egymásrautaltságának legmagasabbrendű megnyilvánulása.

Ezt követően az Egyház halott tagjairól emlékezünk meg, *azokról, akik az örök életre való feltámadás reményében hunytak el*. Az ortodox lelkiségtől távol áll az egyes hívők lelki üdvéért mondatott „magánmisék” gyakorlata. Hogyan létezhetne ilyen „individuális” gondolkodás az Eucharisztia mindent összefogó távlatában? Fel kell ismernünk, hogy az elhunytakért mondott imánkkal halottainkat kell *integrálnunk* az egyház Eucharisziájába, nem pedig fordítva, az Eucharisziát kell alárendelnünk az egyéni, „külön” érdekeknek. A „*mi* Liturgiánkat mondjuk, a *mi* szereteteinkért” elképzelés a Liturgia, és sajnos, a szereteteinkért mondott ima lényegének is súlyos és tragikus félreértelmezése! Halottainkat a halál, az elválás vagy a bánat állapotában fogadjuk be újra meg újra az Egyház Egyetlen és Egyetemes Eucharisziájába, a szeretet egységébe, mint Egyházunk *tagjait*, az Egyház életének részeseit, hiszen most pontosan erre van szükségük. Az Eucharisztia által, amely az Egyháznak, mint az új kornak és az új életnek megvalósulása. A jelen és jövő határait feloldó Eucharisztia feloldja a reménytelen különbséget „élők” és „holtak” között. Egyrészt „valamennyien meghaltunk és életünk Krisztussal az Istenben van elrejtve” (Kol 3,3), másrészt viszont valamennyien *élünk*, hiszen az Egyházban mindnyájan Krisztus életének részesei lettünk. Elhunytaink nem imánk „tárgyai” csupán. Az Eucharisziában valóságosan előlépnek, mint az Egyház tagjai, és elevenen imádkoznak, velünk együtt. Egyébként sem „rendelhet” (illetve fizethet!) senki

sem Liturgiát, hiszen a Liturgiát maga Krisztus rendeli. Ő pedig úgy rendelkezett, hogy az Egyház a Liturgiát mindig az egész Testület nevében mutassa be, *mindenki nevében, mindenkiért*. Helyes és szükséges tehát, hogy a Liturgiában mindenről és mindenkiről megemlékezzünk, ezért csupán egyetlen érvényes liturgikus szándék, „intenció” létezik: mindennek és mindenkinek egyesítése Isten Szeretetében.

*Emlékezz meg Urunk a te szent, egyetemes és apostoli Egyházadról, ... istenoltalmazta országunkról és annak vezetőiről, azaz minden emberről, minden gondról, minden emberi állapotról. Szent Vazul Liturgiájának közbenjárási imájából feltárul előttünk, mi is voltaképpen a közbenjárás: az Isteni Szeretet ajándéka, aminek segítségével, ha csak egy percre és részlegesen is, felfoghatjuk Krisztus imádságát és Krisztus szeretetét. Megérthetjük, hogy az egyetlen tényleges bűn, minden bűn gyökere az önzés. A Liturgia szeretet- és áldozatvonulatában ráébredhetünk, hogy az igazi vallás lényege éppen ez az új és csodálatos lehetőség: a *másikért, a mindenkiért* való ima és közbenjárás. Az Eucharisztia ebben az értelemben valóban *mindenki nevében és mindenkiért* bemutatott áldozat, a Megemlékezés imája pedig ennek „logikus”, „szükségyszerű” velejárója.*

*Elsők között emlékezzél meg Urunk, ... püspökünkről, ...hogya... hosszú életen át hirdesse helyesen a Te igazságod igéjét ... Az egyház „a püspökben áll fenn, és a püspök az egyházban”, modotta Karthágói Szent Ciprián. Amikor a püspökért imádkozunk, valójában az Egyház „jólétéért”, az Isteni Igazságban való állhatatosságáért, azért imádkozunk, hogy az Egyház valóban az Egyház legyen - Isten jelenléte, gyógyító ereje, szeretetének igazsága. Ne váljon, mint igen gyakran előfordul, önző, öncélú közösséggé, amely saját emberi „érdekeit” valódi rendeltetése, az Isten szándéka elé helyezi. Az Egyház nagyon könnyen „intézményesül”, „bürokratizálódik”, könnyen válik „anyagiassá”, esetleg politikai érdekek képviselőjévé, vagy pusztá „társadalmi csoportosulássá”. Valamennyi kísértés és elhajlás az Igazság torzulása, holott az egyház kritériuma, mértéke és vezérelve kizárólag az Igazság lehetne. Sajnos, nagyon gyakran előfordul, hogy azok, akik „éheznek és szomjúhozják az igazságot” nem tapasztalhatják meg Krisztust az Egyházban, mert itt is csupán az emberi arroganciával, önzéssel és az „evilági” lelkülettel találkoznak. Az Eucharisztia mindennek *bírálata és ítélete*. Nem járulhatunk az Úr Asztalához, nem állhatunk az Úr színe előtt az oltárnál, nem ajánlhatjuk fel Neki életünket, és magasztaló imánkat áldozatul, nem lehetünk Egyháza, ha nem ítéljük el magunkban „e Világ Fejedelmének” lelkületét. Enélkül a Szent Adományokban való részesedés nem üdvösségünkre, hanem kárhozatunkra szolgál. A keresztyénség nem varázserő. Az Egyházhoz tartozás önmagában még nem üdvözítő, csak a krisztusi lelkület elfogadása üdvözít. Ez a lelkület pedig nemcsak az egyént ítéli meg, hanem a közösséget, a parochiát, az egyházmegyét is. Gyakran előfordul, hogy valamelyik parochia mint emberi intézmény valami mással helyettesíti Krisztust: az evilági siker, a „teljesítmény” hajszolásával, emberi büszkeséggel. A kísértés mindig jelenvaló és*

igen erős. Ilyenkor azoknak, akinek szent kötelessége az „Igazság Igéjének” szolgálata, figyelmeztetniük kell ezt a parochiát, ne essen áldozatul a kísértésnek, és Krisztus nevében ítélje el mindazt, ami a krisztusi lelkülettel összeegyeztethetetlen. A Megemlékezésben ezt a bátorságot, bölcsességet, szeretetet és álhatatosságot kérjük a papság számára.

És add nekünk, hogy egy szájjal és egy szívvel dicsérjük és magasztaljuk a Te és felséges nevedet... Egy száj, egy szív, egyetlen megváltott, a szeretetbe és Isten megismerésére visszatért emberiség: az Eucharisztia gyümölcse - ez a Liturgia célja, ezzel a végeredménnyel kell zárulnia. És legyen a mi nagy Istenünk és Üdvözítőnk Jézus Krisztus irgalma mindnyájatokkal... A Liturgia e „második vonulatának” betetőzéseként Isten nekünk adja Önmagát minden emberi értelmet meghaladó irgalma által. Az Eucharisztikus Ima után elérkeztünk mindannak beteljesedéséhez, ami az Eucharishtiában feltárult előttünk, a Szentáldozáshoz, részt vehetünk annak közösségében és valóságában.

A SZENTÁLDOZÁS

A Szentáldozás rendje a következő: (1) az előkészületi ima, (2) az Úr imádsága, (3) a Szent Adományok felemelése, (4) a Kenyér megtörése (5) a „melegség”, azaz a meleg víz beleöntése a kehelybe, (6) a papság Szentáldozása, (7) a hívők Szentáldozása.

1) Az előkészületi ima ezekkel a szavakkal kezdődik: *Néked ajánljuk egész életünket és reménységünket, emberszerető Urunk... Az előkészületi ima mind Aranyszájú Szent János mind Nagy Szent Vazul Liturgiájában azt hangsúlyozza, hogy a Krisztus Testével és Vérével való egyesülés egész életünk célja és reménysége. Másrészt figyelmeztet: nehogy méltatlanul fogadjuk, ne váljék ítéletünkre vagy kárhozatalunkra. Azért imádkozunk, hogy a Szentáldozás által Krisztus költözzék szívünkbe, hogy szívünk a Szent Lélek temploma legyen. Az előkészületi ima a Liturgia összegezése. Ismét szembesülünk a Szentség valamennyi titkával, csak hogy most a személyes fogadtatáson, a befogadó személy felelőségén van a hangsúly. Az Isten Egyházaként kaptuk, és az Ő rendelése szerint „cselekedjünk” mindezt, mutatjuk be Krisztus Jelenlétének és Isten Országának Szentségét. Az Egyházat alkotó egyes személyek azonban, az egyén, az emberi közösség, mint olyan, azonban evilági, bűnös, korlátolt és méltatlan. Ennek tudatában imádkoztunk már az Eucharishtiát megelőzően is (vessük össze a Katekumenek Liturgiájának, a synaxisnak az imáit a Hívők Liturgiájának az imáival). Most, amikor az Isten Báránya előtt állunk, aki elveszi a világ bűneit, újra visszatérünk erre. Krisztus jelenlétének dicsőségében érezzük legjobban, mennyire szükségünk van a megváltásra, a gyógyulásra, a megtisztulásra. Az Egyház mindig hangsúlyozta az egyéni szentáldozási előkészület (például a Szentáldozás előtti imák) fontosságát. A Szentséghez közeledve minden szentáldozónak önmagára, egész*

életére kiterjedő önvizsgálatot kell tartania. Ez az előkészület nem maradhat el. Erre figyelmeztet az előkészületi ima: *...A Te szent Titkaidban részesülés ne legyen, Uram, elítélésemre és kárhozatomra, hanem lelkem és testem meggyógyulására.*

2) Az Úr Imádsága, a „Miatyánk” a legmélyebb értelemben vett előkészület a Szentáldozásra. Hiszen semmilyen emberi erőfeszítés, semmilyen egyéni előkészület és megtisztulás nem teheti az embert valóban *méltóvá* a Szentáldozásra, az Isteni Ajándékok befogadására. Aki önelégülten járul Szentáldozáshoz, az nem érti a Liturgia, nem érti a szentségi élet lelkületét. A Teremtő és a teremtetten lény, az Isten abszolút tökéletessége és az ember teremtetten léte közötti örökös szakadékot semmi és senki nem törölheti el, csak Az, Aki istenségében emberré lett, a két „természetet” Magában egyesítve. Krisztus e különleges, megváltó szerepének összefoglalása és egyúttal gyümölcse az az ima, amire Ő tanította tanítványait. Ez az Ő imája, mert Ő az Isten Egyszülött Fia. De nekünk adta, mert Önmagát is nekünk adta. És Őbenne az Ő Atyja a *mi* Atyánk is, így Fia szavaival szólíthatjuk meg. Ezért imádkozzuk: *És méltass minket, Urunk, hogy bizodalommal, elítéltetés nélkül bátorokdjunk Téged ...Atyánknak nevezni.* Az Úr Imádsága az Egyház, Isten megváltott népének az imája. Szövegét az Ősegyházban titokként őrizték, csak a megkeresztelt hívők ismerhették. Az új ima ajándéka ez Krisztusban, önmagunk Istenhez való viszonyának kifejezése. Ez az ajándék a Szentáldozáshoz vezető *egyetlen* ajtó az ember számára, a „szent dolgokban” való részvételünk kizárólagos alapja, és ebben az értelemben nagyon fontos szentáldozási előkészület. Hogy milyen mélyen tudunk felkészülni a Szentáldozásra, és milyen mértékben válhatunk eggyé Krisztussal, „Őbenne”, attól függ, milyen mélyen tudjuk elfogadni és *magunkévá* tenni a Miatyánkot. ... *Szenteltessék meg a Te neved. Jöjjön el a Te országod. Legyen meg a Te akaratod...* Krisztusban való életünknek és Krisztus mibennünk való életének célja és egyben annak feltétele, hogy ihassunk Kelyhéből, az, hogy Krisztusnak ezeket a kívánságait *magunkévá* tegyük, hogy ezeket az ünnepélyes kijelentéseit megértsük, és azok nyomán ráébredjünk életünk totális istenközpontúságának szükségességére. Személyes előkészületünk utat nyit a végső előkészület megértéséhez. Az Úr Imádsága, mint az Eucharisztikus Ima betetőzése, átalakít bennünket, hogy a *Valódi Kenyeret* befogadhassuk.

3. *Békesség mindnyájatoknak!* - mondja a pap, majd így folytatja: *Fejetekeket hajtsátok meg az Úrnak!* Mint ahogyan az egyház egész élete, a Szentáldozás is a Krisztus által hozott *béke* gyümölcse. A főhajtság az istentisztelet legegyszerűbb, legalapvetőbb kifejezése, az *engedelmesség* gesztusa. Engedelmességből és engedelmesen járunk Szentáldozáshoz. A Szentáldozás nem valamiféle jog szerint adatik. Valamennyi elképzelésünk és lehetőségünk felett áll. Csak ajándékkul kaphatjuk Istentől és az Ő *rendelésére* fogadhatjuk el. Létezik egy gyakori, de helytelen ál-alázat, amely méltatlanságunkra hivatkozva elutasítja a Szentáldozást. Vannak papjaink, akik azt hirdetik, hogy a hívek ne áldozzanak „túl gyakran”. Úgy vélik, az ortodox hagyománynak a

legalább „évente egyszer” gyakorlata felel meg. Ez az ál-alázat és álszerénység, valójában nem más, mint *emberi büszkeség*. Hiszen ha az ember dönti el, milyen gyakran vegye magához Krisztus Testét és Véréát, akkor az ember önmagát az Isteni Ajándékok fölé helyezi, és önmaga dönt a saját „érdemei” és „érdemtelenége” felől. Az ilyen ember rosszindulatúan félreértelmezi Szent Pál szavát: „vizsgálja meg azért az ember önmagát” (1Kor 11,28). Szent Pál nem azt mondja: „vizsgálja meg magát mindenki, és ha nincs megelégedve saját magával, ne járuljon Szentáldozáshoz”. Éppen ellenkezőleg érti: A Kenyér és Bor az Egyházban életünk alapja, forrása és eledele, *eszerint kell tehát élnünk*, fel kell nőnünk hozzá, nehogy ítéletünkre váljék. De magától az ítélettől nem mentesít bennünket.. Ezért a Szentáldozás egyetlen érvényes, a hagyományt követő és valódi ortodox megközelítése az *engedelmesség*. Előkészületi imáink ezt nagyon egyszerűen, de gyönyörűen éreztetik: *Nem vagyok méltó, felséges Uram, hogy lelkem hajlékába betérj, de mert Te magad, mint emberszerető, bennem kívánsz lakozni, bizakodva járulok Eléd. Parancsolod, hogy nyissam fel a kapukat...* Ez az Isten iránti engedelmesség az Egyházban. Az Eucharisztia megünneplését az Egyház rendeli el. Ha felismerjük, hogy a Liturgiák kilencven százalékát áldozók nélküli Eucharisztivá torzító „eucharisztikus individualizmus” valójában hamis alázat és eltorzult vallásosság, talán végre helyesebben tudjuk értelmezni az Egyház szerepét.

Fejünket meghajtva hallgatjuk a szertartást végző pap imáját. Arra kéri Istent, hogy a Szentáldozást fordítsa javunkra, *mindenkinek szüksége szerint* (Aranyszájú Szent János). *Áldd meg, azokat, akik fejet hajtottak Néked, szenteld meg, őrizd, védelmezd, erősítsd meg őket* (Nagy Szent Vazul). A Szentáldozás mindig az Isten felé tartó emberi vonulat lezárása, és egyben megújult életünk kiindulópontja, az időn átívelő új utazásunk kezdete, melynek során szükségünk van Krisztus vezető és utunkat megszentelő jelenlétére. A következő imában a pap arra kéri Krisztust, aki láthatatlanul velünk együtt van: *méltass minket arra, hogy hatalmas kezeddel átadd nekünk a Te szeplőtelen Testedet és drága Véredet, és miáltalunk a Te egész népednek.*

A pap kezébe veszi a Szent Kenyeret és felemeli: *Szentségek (ta Agia) a szenteknek (tois agiois)!* Eredetileg a Felemelés ősi rítusa szólított a Szentáldozáshoz. Tömörségében tökéletes megfogalmazása ez a Szentáldozás természetfölötti természetének és fel nem oldható ellentmondásának. A nem szenteket kizárja az Isteni Szentségből. Senki sem szent azonban, csak Az, Aki valóban. *Egy a szent, egy az Úr: Jézus Krisztus!* - válaszolják a hívek. Mégis jöjjetek, és vegyétek, mert Ő szentségével bennünket is megszentelt, és szent népévé tett. Újra és újra feltárul az Eucharisztia misztériuma, Krisztus testének, az Egyháznak a misztériuma, amelyben örökre azzá lehetünk, aminek lennünk kell.

4) Az Ósegyházban a teljes eucharisztikus szertartást „kenyértörésnek” nevezték, mert ez a mozzanat képezte a liturgikus ünnep magvát. A szó jelentése egyértelmű: a sokak

között szétosztott kenyér mindig egy és ugyanaz marad. Ugyanígy Krisztus is, aki sokaknak élete, valamennyiünk életét Önmagában egyesíti. *Minket pedig mindnyájunkat, az egy kenyérből és kehelyből részesülöket, egyesíts egymással az egy Szent Lélek közösségében* (Nagy Szent Vazul). Majd a pap e szavakkal töri meg a kenyeret: *Megtöretik és széttöretik az Istennek Báránya, aki megtörhető, de meg nem osztható, aki mindig eledelül szolgál, de soha el nem fogy, hanem aki a Benne részesülöket megszenteli.* Az élet közös forrása, mely mindent magához vonz, a valamennyi embert egyetlen Egységbe foglaló, egyetlen Fő, a Krisztus.

5) A pap a kehelybe teszi a megtört kenyér egy darabját (jeleznén, hogy a Feltámadt Krisztus Testében és Vérében részesülünk), majd meleg vizet önt a kehelybe. Ez a szertartási mozzanat, amely csak a bizánci liturgiában van jelen, magát az *életet* jelképezi.

6) Minden készen áll az utolsó eucharisztikus cselekedetre, a Szentáldozásra. Mint tudjuk, az Ósegyházban a Szentáldozás a szertartás szerves betetőzése, az Eucharisztia - a felajánlás, az áldozat, a hálaadás - megpecsételése volt az egész közösség részvételével. Ezért csak a „kiközösítettek” nem vehettek részt benne, nekik a katekumenekkel együtt távozniuk kellett a közösségből. Az Egyház minden tagja magához vette az Isteni Adományokat, s bennük részesülvén a közösség Krisztus Testévé változott. Ehelyütt nem tudunk részlesen kitérni arra, hogy a Szentáldozásnak ezt a közösségi, liturgikus értelmezését miért, hogyan és mikor váltotta fel a jelenleg uralkodó individualizált értelmezés, hogyan válhatott a hívők közössége nem-szentáldozó közösséggé, hogy az Atyák tanításaiban központi helyet betöltő *részvétel* gyakorlatát hogyan válthatta fel a *jelenlét* gyakorlata. Mindez elmélyültebb elemzést igényel. Az azonban bizonyos, hogy a lelki megújulás mindig és mindenütt a Krisztus Jelenlétének Misztériumában való igazi részvétel „szomjúságából és éhségből” ered és végeredményben ehhez vezet. Imádkoznunk kell azért, hogy az Egyházra és a világra nehezedő súlyos válságban az ortodox keresztények felismerjék, hogy az igazi keresztény élet középpontja, az Egyház megújulásának forrása és feltétele ez a cselekvő részvétel.

Bűneink bocsánatára és az örök életre... mondja a pap miközben az Adományokat magához veszi illetve kiosztja a hiveknek. A részvétel két fő aspektusa, két fontos hatása tehát a bűnbocsánat - visszafogadtatásunk Isten „koinoniájába”, a bukott ember visszafogadása Isten szeretetébe - majd az örök élet, az Isten Országának, az „új korszak” teljességének ajándéka. Isten itt határtalan mértékben kielégíti és beteljesíti az ember két alapvető vágyát. Krisztus az én életemet az Övébe, az Övét az enyémbe helyezi, és betölt az Ő Atyja és az Ő testvérei iránti szeretetével.

Összefoglalni is lehetetlen mindazt, amit az Atyák és a Szentek mondanak a *Szentáldozás élményéről*. Lehetetlen felsorolni Krisztusban való részesedésünk minden

gyümölcsét. Hadd jelezzük azonban a Szentáldozás utáni elmélkedésnek az Egyház által kijelölt legfontosabb irányvonalait. A Szentáldozásban a *bűnök bocsánatára* részesülünk, ezért a Szentáldozás a *kiengesztelődés szentsége*, amelyet Krisztus alapított Önmaga feláldozása által, és amelyet örökké kiszolgált a Benne hívőknek. A Szentáldozás másrészt a keresztények *legfontosabb tápláléka*: erősít lelki életünkben, gyógyít betegségünkben, megerősít hitünkben, segít, hogy igazi keresztény életet éljünk a világban. A Szentáldozásban végezetül „megízlelhetjük” az örök életet, Isten Országának örömét, békéjét, teljességét, *ízeltőt* kapunk fényességéből. A Szentáldozásban nemcsak Krisztus szenvedésében vállalunk részt, és készségesen elfogadjuk az Ő „életmódját”, hanem győzelmében és dicsőségében is osztozunk. Az áldozati eledel örömteli lakoma is egyben. Teste megtöretik, Vére kiontatik. Bennük részesülve vállaljuk Keresztjét. De éppen a „kereszt által szállt öröm az egész világra” - ez az öröm is eltölt bennünket az Úr asztalánál. Ki-ki *egyéni* járul a Szentáldozáshoz, hogy átváltozzon „Krisztus tagjává”, hogy egyesüljön mindazokkal, akik magukhoz veszik Őt, és hogy tanúságot tegyen arról, hogy az Egyház - szeretetközösség. Krisztussal egyesülve, rajta keresztül, az Egyház egész közösségének részese leszek. A Szentáldozás a megbocsátás szentsége, az egység és a szeretet szentsége, Isten Országának szentsége.

Elsőként a papok járulnak Szentáldozáshoz, utánuk következhetnek a hívek. A mai gyakorlat szerint a papság - a püspök, a papok és a diakónusok - az oltárnál veszi magához a Szent Adományokat, külön a Kenyeret és külön a Bort. A hívek a Királyi Ajtónál, kanálból kapják a Kenyeret és Bort, miután a pap a Bárány részzeit a Kehelybe tette. A pap hívására - *Isteni félelemmel, hittel és szeretettel közeledjétek* - , egyesével lépnek a pap elé, és állva, mellükön keresztbe tett kézzel veszik magukhoz az Isteni Eledelt. *Ünnepélyes menetben* teszünk eleget Isten rendelésének és meghívásának.

A Szentáldozás után a Liturgia zárórésze következik. Ennek a résznek az általános jelentése: *visszatérés* - az Egyház visszatérése a mennyből a földre, az Isten Országából a térbe, időbe és a történelembe. Visszatérve azonban egészek mások vagyunk már, mint az Eucharisztia kezdetén voltunk. Hiszen *„láttuk az igazi Világosságot, befogadtuk a Mennyei Lelket, megtaláltuk az igazi hitet”*.

Ezt a himnuszt énekeljük, miután a pap az oltárra tette a kelyhet és a nép felé fordulva áldást adott: *Üdvözítsd, Isten, a Te népedet, és áldd meg a Te örökségedet*. Isten népeként jöttünk a templomba, de fáradtan, sebzetten, a világ és a bűnök terhével. Az elmúlt hét folyamán átértük a kísértések nehéz terhét, megtapasztaltuk, milyen gyengék is vagyunk, milyen reménytelenül kötődünk az „evilági” élethez. Mégis eljöttünk, szeretettel, Isten irgalmában bízva és reménykedve. Szomjasan, éhesen, szegényen, szerencsétlenül. Krisztus befogadott, elfogadta szerencsétlen életünk áldozatát, felvett mennyei dicsőségébe és Isteni Életének részesévé tett. *Láttuk az igazi Világosságot!... Egy időre félretettünk minden földi gondot*, és hagytuk, hogy Krisztus, az Ő Eucharisztiajában, felvezessen

bennünket Országába. Nekünk mindössze vágyakoznunk kellett arra, hogy csatlakozhassunk Hozzá mennyei útján és alázattal el kellett fogadnunk megváltó szeretetét. Ő pedig felfrissített és megvigasztalt bennünket. Tanúi lehettünk annak, mit készített számunkra. Képesé tett arra, hogy meglássuk: a menny és a föld tele van az Ő dicsőségével. A halhatatlanság eledelével táplált, részt vehettünk Országának Örök Lakomáján, megízlelhettük a Szent Lélek örömét és békéjét: *befogadtuk a Mennyei Lelket...* Most pedig vissza kell térnünk, vissza kell jönnünk. Hiszen e világ ideje még nem járt le. Nem érkezett még el az az idő, amikor majd nekünk is el kell mennünk minden élet Atyjához. Krisztus azért küld vissza, hogy tanúságot tegyünk mindarról, amit láttunk, hogy hírt adjunk Országáról és folytassuk munkáját. Ne féljünk: az Ő népe, az Ő öröksége vagyunk, Ő bennünk van és mi Őbenne. Úgy térünk vissza a világba, hogy tudjuk, Ő is jelen van.

A pap felemeli a kelyhet, majd a hívők felé fordulva áldást ad: *Áldott a mi Istenünk, mindig, most és mindenkor és mindörökön örökké!* A kehellyel való áldás, annak a jele és biztosítéka, hogy a Feltámadt Krisztus velünk van, *most és mindig és mindenkor.*

Teljenek meg ajkaink a Te dicséreteddel, Urunk - válaszolják a hívek. Erősíts meg minket a Te szentségedben. Tarts meg az eljövendő napokban, őrizd meg a szentség és a megszentelődés e csodálatos élményében. Most, amikor visszatérünk a világba, legyen erőnk hozzá, hogy megváltoztassuk.

Ezután egy rövid ekténia és a az Adományokat megköszönő hálaadó ima következik: *Igazgasd a mi utunkat, erősíts meg mindnyájunkat a Te félelmedben, őrizd meg életünket, tedd biztossá lépéseinket...* A visszatérés e szakaszának lezárásaképpen a pap kilép a szentélyből és a hívekhez fordul - *Békeségben távozzunk* -, és a templomi közösség elé állva imádkozza a záró imát, az úgynevezett amvon mögötti imát. A Liturgia kezdetén a pap *bemenete* a szentélybe és felmenetele a Szent Trónushoz (a „felső helyre”) a *felfelé* vezető eucharisztikus vonulatot jelképezte. Visszatérése a hívők közösségéhez most a *távozás*, az Egyház e világba való visszatérésének a jelképe. Egyúttal azt is jelzi, hogy a pap eucharisztikus szerepe a végéhez ért. Krisztus főpapi szerepében a pap a Mennyei Oltárhoz vezetett bennünket. Az Oltárnál az Isten Országának részeseivé válhattunk. A pap feladata az volt, hogy képviselje Krisztust, az örök Közvetítőt, akinek Embersége révén a mennybe emelkedhetünk, és akinek Istensége által Isten leszáll hozzánk. Most mindez a végéhez ért. Krisztus Testét és Véréát magunkhoz véve láttuk az Igazi Világosságot, befogadtuk a Mennyei Lelket, és valóban az Ő népe és az Ő öröksége vagyunk. A papnak nincsen több teendője az oltárnál, mert most már az Egyház maga is Isten Oltára és dicsőségének Szentségháza. Ezért a pap most csatlakozik a hívekhez, és mint pásztoruk és tanítójuk vezeti visszatérésüket a világba, keresztyén küldetésük betöltésére.

Békeségben, azaz Krisztussal és Krisztusban fogunk tehát távozni. Utolsó imánkban azt kérjük, hogy Urunk őrizz meg Egyházunk teljességét, hogy az Eucharisztia, amelyet felajánlottunk és amelyben részesültünk, amely által ismét megnyilvánult Krisztus jelenlétének és életének teljessége az Egyházban, maradjon meg bennünk a maga teljességében, sértetlenül, mindaddig, amíg ismét összegyűlünk az Egyházban és az Egyház Urának engedelmességgel ismét vele megyünk Országába, Amelynek végső kiteljesedése majd Krisztus dicsőséges Eljövetele lesz.

A Szent Liturgiát elemző rövid gondolatsort Nagy Szent Vazul csodálatosan ideillő imájával szeretném zárni, amelyet a pap a Szent Adományok elfogyasztásakor mond. *Teljesített és elvégzett - amiképpen erőnktől tellett - a Te gondviselésed misztériuma, Krisztus Istenünk, mert bennünk él a Te halálod emlékezete, láttuk a Te feltámadásod jelét, elteltünk a Te végtelen életteddel, élveztük a Te elapadhatatlan gyönyörűséged, amelyre az eljövendő örök időben is méltass minket mindnyájunkat, a Te kezdet nélkül való Atyádnak és szent, jóságos és éltető Lelkednek kegyelme által, most és mindenkor és mindörökön örökké. Ámin.*

Az Eucharisztia, a templomból kilépve, mindennapi életünk során is velünk marad, lelki erőnk és növekedésünk forrása lesz. Titkos örömünk és bizonyosságunk, a gonosz felett aratott győzelmünk, az életünket meghatározó *Jelenlét - életünk Krisztusban.*

AZ IDŐ MEGSZENTELÉSE

Következő elmélkedésünk témája: az idő megszentelése az év liturgikus ciklusában. Mindjárt az elején szeretném hangsúlyozni, hogy nem az ünnepek és a szent napok tételes felsorolása következik, hanem az idő megszenteléséről lesz szó. Könnyedén fel lehetne sorolni, melyek az egyházi ünnepek, melyiket mikor ünnepeljük, nagy vonalakban azt is össze lehetne foglalni: hogyan, majd máris le lehetne zárni a beszélgetést: „Ezentúl így cselekedjete.” Az ünnepek nevének és időpontjának ismerete önmagában azonban még nem jelenti azt, hogy értjük is az ünnep lényegét. Krisztus nem azért lett emberré, nem azért szenvedett kereszthalált, hogy csupán néhány szokáshoz igazodva, már azt mondhassuk: „valóban ortodoxok vagyunk, hisz március 25-én megünnepeljük Szűz Mária Örömhírvételét, december 25-én pedig megtartjuk a Karácsonyt”. Az ünneplés során és az ünneplés által - nemcsak az Egyházban, hanem *bennem*, az én saját, családi, és közösségi életemben is - végbemegy „valami”. Ezt a „valamit” nevezzük az *idő és az élet megszentelésének*. Az Egyház liturgikus életének megközelítése ezért nem lehet pusztán leíró jellegű. Az első megválaszolandó kérdés: *Vajon miért tesszük mindezt?* A tanítás magyarázat. A tanulás megértés is, nem csupán leírás. Az igazi kérdésünk a „*miért*”. Egy ilyen rövid előadás keretein belül természetesen nem adhatunk tökéletesen kimerítő választ. Remélem azonban hogy, sikerül majd kedvet ébresztenem a további elmélyülésre. Amiről beszélni fogunk, olyan csodálatosan szép, mennyei, az igazi ortodoxia szempontjából annyira létfontosságú, hogy enélkül - hiába építjük a gyönyörű, kupolás, hármaskereszttel ékesített templomokat, hiába énekeljük ortodox dallamainkat - nem lehetünk ortodoxok.

Mi is az idő? Hogyan és miért kell „megszentelnünk”? Az idő életünk minden területét átható kategória. Állandóan időben élünk. Amikor reggel felébredünk, hétfő, kedd, szerda vagy valamilyen más nap van; tavasz, nyár, ősz vagy tél. Az időtől nem szakadhatunk el. Ezért az idő, létünk első és legfontosabb feltétele. Időnk azonban - kell-e bizonygatni - véges. Ha egyéni létünk ideje véget ér, *meghalunk*. Aki tanult valaha pszichológiát, tudja, hogy az ember élete során mindvégig szabadulni próbál a halál nyilvánvalóan nyomasztó tudatától. Nem akarja tudomásul venni, hogy az idő minden évvel, minden hónappal, minden nappal egyre jobban közelíti a halálhoz. Időben élünk - azaz tisztában vagyunk vele, hogy életünk véges, korlátozott. A fiatalok megöregszenek. Ismerőseink, szeretteink egyszercsak nincsenek többé. Az idő bűnbeesett világunk tökéletes képmása, ikonja. Ha az előttünk itt élt számtalan nemzedékre gondolunk, vagy arra, hogy életünk milyen rövid, könnyen beláthatjuk, hogy spirituális értelemben miért az idő a legnyilvánvalóbb és legfontosabb vallási kategória. Időben élünk. Ez azt jelenti, hogy születésünk pillanatától kezdve folytonosan halálunk felé tartunk. Az emberek többsége természetesen nem foglalkozik állandóan a halál gondolatával. Nem ér rá. Dolga van.

Számtalan célja az időben. Akinek randevúja van, várja, hogy szombaton viszontláthassa kedvesét. Aki a következő héten szabadságra készül, alig várja a hétfőt, hogy utazhasson. A sok-sok rövid határidő elfeledteti velünk a „végső határidőt”. Az időnkét kitöltő jelentéktelen apróságok elterelik figyelmünket arról, hogy időnk véges. Az emberi lét végső kérdéseire érve végeredményben valamennyi elmélyült filozófus és nagy gondolkodó azonos problémával szembesül: az élet *értelmetlenségének* problematikájával. Akár holnap halok meg, akár harminc év múlva, minden, amit akarok, minden, amit teszek, tökéletesen értelmetlen, hiszen nem leszek többé. Az emberi lét ideje tehát értelmetlen, hacsak valahol valami le nem győzi ezt az értelmetlenséget.

Az Úr Feltámadásának ünnepe

Az idő megszentelését ebből a kiindulási pontból közelíthetjük meg. Az ortodoxiának az - az apostolokig visszavezethető - alapélménye, hogy liturgikus életünk középpontjában, az *évek* nevezett időszak központjában *Krisztus Feltámadásának ünnepe* áll. Mi a Feltámadás? A Feltámadás a véget nem érő élet megjelenése a teljes egészében az idő - következésképpen a halál - uralta világban. Az, Aki feltámadt a halálból, nem hal meg többé. Itt, a mi világunkban - nem valahol máshol, valamilyen „másik” világban - egyszerűen csak megjelent valaki, aki a halál fölött áll, mégis *a mi időnkben*. A kereszténység középpontjában ez a nagy-nagy öröm, Krisztus feltámadásának ez a jelentése áll. Az Ortodox Egyház liturgiája ezt mindmáig teljes egészében, hűen tükrözi. Szokták mondani, és lényegében igaz is, hogy az ortodoxia központi témája, középponti tapasztalata, kizárólagos vonatkoztatási alapja: *Krisztus Feltámadása*.

Sajnos, úgy látom, bennünket, nyugaton élő ortodoxokat az a veszély fenyeget, hogy elveszítjük a kereszténységnek ezt a feltámadási lelkiületét. Többet foglalkozunk a halállal, mint a feltámadással, és az egyházi életben nagyobb szerepet játszik a temetés, mint a feltámadásra irányuló vallásos érzület. A liturgikus év ciklusát azonban csak akkor érthetjük meg, ha megértjük, hogy a ciklus központja, a valamennyi napnak, tehát az idő egész folyamának jelentést adó nap a Húsvét, a minden évben Húsvétkor tartott megemlékezésünk Krisztus Feltámadásáról. Mindig a Pászká a vég és a kezdet is. Mindenkor a Pászka *után* és a Pászkát *várva* élünk. A Pászka és a Pászkát követő *Pünkösdben*, a Szent Lélek apostolokra való kiáradásának ünnepében beteljesedő ötvennapos időszak a liturgikus élet egész szellemiségét és teljes jelentését magában foglalja. Ez az egyedülálló húsvéti örömnep jelenik minden héten a keresztény vasárnapon, amelynek neve például oroszul mind a mai napig *voszkreszenyje*, „feltámadás”. Bármilyen furcsán hangozzék is, tudatosítanunk kell önmagunkban, hogy minden vasárnap egy-egy „kis Húsvét”. „Kis Húsvétot” mondtam ugyan, valójában

azonban „Nagy Húsvét”. Az egyház központi élménye minden héten ugyanaz marad: „Látván Krisztus feltámadását...” Szombat éjszakánként, amikor a pap a feltámadási evangéliumi részlet felolvasása után kihozza az Evangéliumoskönyvet az oltárból a templom közepére, minden esetben ugyanazt az alapvető tényrt hirdeti ki: KRISZTUS FELTÁMADT! Szent Pál szerint „Ha... Krisztus nem támadt fel, akkor hiábavaló a mi igehirdetésünk, de hiábavaló a ti hitetek is” (1Kor 15,14). Ez minden, amiben hinnünk kell. Ez hitünk lényege. A teljes liturgikus év akkor válhat érthetővé számunkra, ha a Húsvétra, mint a pusztán természetes idő végére és az új idő kezdetére vonatkoztatjuk.

Pünkösöd és Húsvét

A Pünkösöd a Húsvét beteljesedése. Ha kinyitjuk a naptárt, azt láthatjuk, hogy minden vasárnapot *Pünkösöd utáni* vasárnapnak nevezünk, maga a Pünkösöd pedig a Húsvét *utáni* ötvenedik nap. Krisztus felment a mennybe és leküldte Szent Lelkét. És amikor leküldte Szent Lelkét a világba, létrejött egy új közösség, azoknak az embereknek a testülete, akiknek az élete új értelmet nyert. Ez az új értelem közvetlenül Krisztus Feltámadásából ered. Többé nem kell az értelmetlen, a semmibe vezető időben létező emberként élnünk. Nemcsak életünk kapott azonban új értelmet, hanem a halál is új jelentőséget nyert. Krisztus, ahogyan a húsvéti tropárban énekeljük, „halállal eltiporta a halált”. Nem azt mondjuk, hogy Feltámadásával tiporta el a halált, hanem, hogy *halálával*. Mint mindenkinek, a keresztény embernek is szembe kell néznie a halállal, számára azonban a halál ily módon egészen mást jelent. Jelentéstartalma gyökeresen új. A halál az Úr Húsvétjába vezet, oda, ahol Krisztus a régi életből az újba lép át. Ez az Egyház liturgikus évének kulcsa. A kereszténység elsősorban a feltámadt Krisztus világát hirdeti ebben a világban. Az ortodox lelkiség belső tartalmát tekintve húsvéti, a keresztény élet valódi tartalma pedig az öröm.

Ünnepokről beszélünk. Az ünnep a kereszténységnek mint örömnak a kifejeződése. Aki gyerekeket tanít, nemcsak a tudást, hanem a mögötte rejlő szellemiséget is közvetíti. Tudjuk, hogy a gyerekek éppen az örömet fogadják be a legkönnyebben. Kereszténységünket azonban gyakorlatilag megfosztottuk ettől az örömtől, túlzottan felnőttessé, szomorúvá, komollyá, merevvé tettük. Pedig Krisztus azt mondta: „aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint egy kisgyermek, semmiképpen sem megy be oda” (Mk 10,15; Lk 18,17). Nem azt jelenti ez, hogy például a matematika, a földrajz stb., ne lenne fontos. Krisztus szerint akkor lehetünk olyanná mint a gyermek, ha felnőttként nem veszítjük el az öröm képességét, ha félelem és gyanakvás nélkül közösségre tudunk lépni az emberekkel, a természettel, a világgal. Gyakran használjuk a *kegyelem* kifejezést. De mit is

jelent valójában a kegyelem? A görög nyelvben a *charis* szó jelentése „kegyelem” és „öröm” egyszerre. Ezt azért emelem ki, mert bizonyos vagyok benne, hogy a legfontosabb üzenetünk a világ számára a húsvéti öröm kinyilatkoztatása. Amikor Húsvét éjszakáján a templom kapujában állunk, és a pap kihirdeti: „Krisztus feltámadt!”, az éjszaka, amint Nisszai Szent Gergely mondja, „világosabb lesz, mint a nappal”. Ebben rejlik a kereszténység ereje, ez a valódi gyökere. Minden egyéb csupán ennek az örömnek a keretén belül értelmezhető.

Gondolatmenetünk végén majd visszatérünk még a Húsvétra, de már most jegyezzük meg, hogy a liturgikus év valódi kezdete a Húsvét. „Hivatalosan” szeptember 1-je az év kezdete, a lelkiség elvei és alapjai szempontjából azonban a Húsvét, mivel a Húsvét az idő megértésének kulcsa. A világ sötétségben volt, Valaki azonban világosságot és meleget hozott. A világ szomorú volt, mert temetővé vált, Valaki azonban azt mondta: „A halálnak nincs többé hatalma”. Ezt tette Krisztus a világban. A világ hideg volt, bűnös és kegyetlen. Krisztus eljött, és azt mondta: „Örvendjete!” Így köszöntötte tanítványait: „Örvendjete! Békesség nektek!”. A keresztény élmény alapja tehát ez a húsvéti öröm.

Mit is nevezünk voltaképpen évnek? Egy év egyfelől 365 nap, másfelől egy *természeti ciklus*, a természet egy teljes körforgása: tavasz-nyár-ősz-tél. Úgy is mondhatnánk, hogy a mindenség történetének megjelenítése a természetben. Elkezdődik és véget ér, majd ismét elkezdődik és ismét véget ér. Tudnunk kell, hogy a *liturgikus év* ezzel a természeti ciklussal összhangban alakult ki. Nem véletlenül ünnepeljük például a Karácsonyt december 25-én. Krisztus születésének pontos időpontját nem tudjuk, de a pogány világban, amelyet a kereszténységnek Krisztus hitére kellett térítenie, kereszténnyé kellett tennie, december 25-e volt a világosság sötétség felett aratott győzelmének ünnepe. Azért ezen a napon ünnepelte a pogány világ a sötétség végét és a világosság kezdetét, mert ettől a naptól kezdve hosszabbodnak a nappalok, és egyre több a világosság, A természet látszólag még halott, jeges és hideg, még a sötétség uralkodik felette, de már erősödik a világosság, és a tavasz ígérte hordozza. Kezdetét veszi a természet feltámadása. Az Egyház liturgikus éve ebben a természeti kontextusban alakult ki. Hogy az idő és az ünnepek kapcsolatát megérthessük, először a liturgikus év és a természeti ciklus kapcsolatát kell tehát megértenünk.

Krisztus Eljövetele

A Húsvét és az ötvenkét vasárnap - az ötvenkét „Húsvét”, az alapvető húsvéti öröm keretén belül az Egyház a természeti évet speciális *megemlékezésekkel* tölti ki. Ez az

időszak ősszel veszi kezdetét. Az év első nagy témaköre: *Krisztus Eljövetele a világba*. Ez *Karácsony és a Vízkereszt* ünnepi köre, amely negyven nappal Karácsony előtt kezdődik, az „advent”, a karácsonyi böjt időszakával. Krisztus eljövetele a kereszténység kezdete. Kik a keresztények? Azok, akik tudják, hogy Krisztus eljött, és várják Visszatérését. Mi adhat értelmet a konkrét napoknak, a *mának*, amelyben élünk? Életünk egy-egy konkrét napja nem csupán egy napjaink hosszú sorából? A keresztények szemszögéből minden nap a múltból meríti új és mély értelmét. Minden nap Krisztus eljövételéhez viszonyítható, az Ő eljövételét *követő* nap. A keresztény ember jellemzője ezért elsősorban az *emlékezés*. Elfeledkezhet Krisztusról; reggel, ébredés után belefeledkezhet a nap apró ügyes-bajos dolgaiba. Mélyebb szinten azonban még ezek az apró ügyes-bajos dolgok is más értelmet nyernek akkor, amikor eszébe jut, hogy ő nem egyszerűen Kovács János, akinek ez meg ez a feladata, hanem ő az az ember, akiért Krisztus eljött, magára öltötte életét és új értelmet adott neki. A „mai napnak” azonban van még egy további jelentése is: valamely nap Krisztus Visszatérése *előtt*. Mindig Krisztus két - múltbeli és jövőbeli - Eljövetele között élünk tehát. A *ma* szónak számunkra végső soron Krisztus szavai adnak értelmet, Aki megígérte, hogy *mindig* velünk lesz. „Íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig” (Mt 27,20). A múlt, a jelen és a jövő - az idő, amelyben élünk, mint láthatjuk, nem csupán naptári idő, hanem belülről formált, a hit, a keresztény tapasztalat által átformált idő is. Krisztus eljövételére vonatkoztatjuk a múltban, Krisztus eljövételére vonatkoztatjuk a jövőben, és Krisztus jelenlétére vonatkoztatjuk a jelenben. Ez az idő radikálisan különbözik az olyan ember idejétől, akit egész élete folyamán csupán az érdekel, hogy kertjében rendesen le legyen nyírva a fű, hogy a pénze a bankban rendben legyen, hogy autóját valamilyen jobb márkájúra, majd egy újabb, még jobb márkájúra cserélje, ám majd a halálos ágyán meghasonlik mindezzel, és úgy gondolja, hogy az egésznek a világon semmi, de semmi értelme nem volt...” Szomorú, sőt tragikus, hogyha valakinek nincs tudomása arról, hogy Krisztus új, örömteli értelemmel ruházta fel a múltat, a jelent és a jövőt.

Most már tudjuk, miért Krisztus eljövetele a liturgikus év első állomása. Nem szabad azonban a Karácsonyt, mint manapság szokás, a bölcsőben fekvő kisgyermek, a kis Jézuska szentimentális történetére redukálni. Akkor, ott, Betlehemben, maga Isten jött el az emberek közé. Eljövételében részt vettek az emberek is, az őt fogadó Mária, József, a pásztorok és a bölcsék - világunk képviselői. Eljövételében az egész természet részt vett. A Karácsony hatalmas és dicsőséges, örök misztérium: maga Isten (a keresztény hit sajátos tartalma ez) jött el a világba. Isten, akiben hiszünk, nem valamiféle távoli, senki sem tudja hol rejtőző isten, hanem az az Isten, aki értünk belépett a mi időnkbe, mint közülünk való, mint Emmánuel, a velünk levő Isten. Az ünnepkör második ünnepe ezért a Vízkereszt, az *Epiphania*. Az *epiphania* szó jelentése „megjelenés”. Krisztus *megjelent, megmutatta* magát az ember, a világ, a teremtés teljessége előtt. A Jordán vizébe lépve azt, és az egész természetet Megtestesülésének részévé tette. Ugyanakkor, a *bűnbánat keresztiségét* felvéve,

velünk, bűnös emberekkel is azonosította magát. Nemcsak azért jött el ugyanis, hogy Istent felfedje a számunkra, hanem azért is, hogy magára vegye a világ minden bűnét és tragédiáját, hogy ne csak Isten legyen az ember számára, hanem *ember is Isten számára*. Tehát, hogy olyanná legyen, aki szenved, aki ismeri az emberi lét minden kudarcát és tragédiáját, és mindezt belülről örömmé transzformálja. A liturgikus év második állomásán, a Vízkereszt ünnepén Jézus úgy jelenik meg, mint az Isten Báránya. Keresztelő János rámutat, és így szól: „Ime, az Isten Báránya, aki hordozza a világ bűnét!” (Jn 1,29)

A Karácsony és a Vízkereszt ünnepe a keresztény hit *kozmosz* dimenzióit tárja fel. Túlmutatnak az emberen, túl az „én és az Isten” viszonyon. Nagyon fontos ez, mivel korunkban, még a vallás területén is, fokozódik az individualizmus és az önzés. Elfelejtjük, hogy Isten előbb a teremtett világot állítja helyre, majd csak ezután ment meg bennünket személyesen. „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött fiát adta” (Jn 3,16). A világ a *kozmosz*, az Isten által teremtett szépséges „teljesség”, amely Isten dicsőségét zengi, és Istent kinyilatkoztatja az ember számára. A Karácsony és a Vízkereszt nemcsak az ember és az Isten közötti viszonyt tárja fel, hanem az egész világot Isten világaként mutatja be. Krisztus vízbe merülve az egész teremtett világ számára nyilvánul meg. Ez azt jelenti, hogy emberként, illetve az egyház tagjaként nemcsak egyéni üdvözülésünket kell szem előtt tartanunk, nem valamiféle „Gyónjál, áldozzál, légy jó kislány, légy jó fiú, hogy megmentsd saját életedet!”-mentalitást hirdetünk. A keresztények minden Szent Liturgiában az egész teremtett világ üdvéért imádkoznak, a világot Istennek ajánlva. Rámutatnak, hogy Isten szereti a világot és azt akarja, hogy a világ újra az ember Istennel való közösségének eszköze legyen. Ez a Karácsony és a Vízkereszt valódi tartalma.

Az Úr Színeváltozása

Majdnem a liturgikus év végén, augusztusban ünnepeljük az Úr Színeváltozását. Ez az ünnep is az alapvető megemlékezések sorába tartozik. Mivel rendszerint hétköznapra esik, sajnos, kevesen tartják meg, pedig az ortodoxia megértése szempontjából különösen fontos. Krisztus maga mellé vette az apostolokat, és felment velük a hegyre. Arca felragyogott, mint a nap, ruhája fehér lett, mint a hó. Az egyik tanítvány így szólt hozzá: „Uram, jó nekünk itt lennünk”. Az emberi vágyak beteljesedése, a tökéletes boldogság pillanata volt ez. Hiszen a világon semmi sem adhat nekünk beteljesülést, csak Isten, az Ő dicsősége, az Ő fényessége, az Ő igazsága, az Ő országa. A Színeváltozás ünnepe ismét azt emeli ki, hogy a kereszténység: öröm, nem pedig valamiféle szabálygyűjtemény - hétfőn ezt meg ezt, kedden ezt meg ezt tegyétek. Isten nem előírásokat és szabályokat adott nekünk,

hanem *Önmagát*: ez az Élet, a Szeretet és a Színeváltozás. Erőt adott nekünk, hogy elkísérhessük a Tábor hegyére és ott megízlelhessük, amit a számunkra készített.

Mi az Egyház? Az Egyház ennek a fényességnek a visszatükröződése, amit az apostolok a Tábor hegyén láttak. Kérdezzük csak meg az öregeket. Nem értik, mit jelenthet az, hogy templomba *kell* menni, hiszen ők boldogan mennek templomba, és ha nem mehetnek - boldogtalanok. Milyen hosszú lesz, meddig tart majd a szertartás? - kérdezzük *mi*, ők pedig bármit boldogan feláldoznának, ha eljuthatnának a templomba. Nem azért, hogy valamiféle vallásos kötelezettségüket leróják, hanem azért, mert tudják, hogy a templomban lelhetjük meg igazi *otthonunkat*, az örömet és a fény ajándékát. Az egyházi év liturgiái a kereszténység valamennyi - egyéni, társadalmi és kozmikus - dimenzióját feltárják számunkra. Keresztény életünk valójában nem más, mint Krisztus követése a Tábor hegyére. Néha izzadunk, néha fázunk. Néha elfáradunk, felhagyunk a próbálkozással, talán egy időre el is feledkezünk róla. A keresztény élet értelmét pedig pontosan ez adja, Krisztus állandó követése a Tábor hegyére, ahol végül majd mi is azt mondhatjuk: „Uram, jó nekünk itt lennünk!” Krisztus pedig akkor megmutatja nekünk, amit - Szent Pál szavaival - „szem nem látott, fül nem hallott, és ember szíve meg nem sejtett, amit Isten az őt szeretőknek készített” (1Kor 2,9). Figyeljük meg: nem csupán azoknak, akik követik előírásait, hanem azoknak, akik *szeretik Őt*. Hisz aki szereti Őt, abban olthatatlan vágy ég, hogy minden nehézség ellenére is kövesse, hogy megérezze azt a boldogságot, hogy Őbenne lehet.

Mária tisztelete

Eddig csupán a liturgikus év első köréről beszéltünk. Létezik azonban egy második, egy Mária, az Isten Anyja tiszteletének szentelt másik kör is. Főbb ünnepei a következők: Szűz Mária Születése (szeptember 8.), Szűz Mária Bevezetése a templomba (november 21.), az Örömhírvétel ünnepe (március 25.), Urunk Bemutatása a templomban (február 2.) és végül Szűz Mária Elhunytá (augusztus 15). Valamennyi Mária életének egy-egy epizódját idézi fel. Eközben élénk tárja, milyen a tökéletes emberi élet. Hiszen Mária számunkra Isten Anyja, és mint ilyen, az emberiség legjobb, végső, tökéletes gyümölcse. Őt szemlélve megtudhatjuk, mit akart Isten, amikor az embert megteremtette. Tudjuk, hogy tisztaságához, istenszeretetéhez, tökéletességéhez képest minden „jó vagyok”, „rossz vagyok”, „jobb vagyok”, „rosszabb vagyok” elképzelésünk jelentéktelen. Ha az Ő szeretetére és mindent felülmúló életére gondolunk, tudjuk, hogy *ez az igazi emberi élet*, és rádöbbenünk, hogy mi magunk mennyire messze vagyunk ettől.

Szűz Mária Születésének ünnepén nemcsak Isten Anyja születéséről emlékezünk meg: az ünnep valamennyi ember világrajöttének értelmére rávilágít. Születésünk pillanatában megkezdjük emberi rendeltetésünk betöltését. Azaz mindannyiunknak, saját adottságainknak megfelelően, saját körülményeink között, ugyanazt kell tennünk, amit Mária tett. Mi is ez valójában? Ahogyan Máriát bevezették a templomba, a Keresztség és a Bérnálás szentségében bennünket is *bevezetnek a templomba*. Mintegy kivesznek bennünket a világból, hogy Istenben belépjünk az igazi életbe, életünket Istennek ajánljuk és neki szánjuk. A következő ünnep, Szűz Mária Bevezetése a templomba, arra tanít meg, mit is jelent elkötelezettségünk Isten iránt.

Az Örömhírvétel ünnepe következik. Mária egyedülálló örömhírvételére emlékezünk. Ugyanakkor mindannyiunknak gondolnunk kell a saját örömhírvételünkre is: arra, hogy mi a *mi* dolgunk a világban. Hiszen valamennyiünknek az a hivatása, hogy ne csak „sikerekre” törekedjünk, hanem Isten akaratát elfogadva, végrehajtsuk Isten nekünk szóló, személyre szabott „tervét”. Erre az örömhírré Mária *igennel* válaszolt. Ő tette lehetővé, hogy mi is *igennel* válaszoljunk Istennek, hiszen Ő általa jött Krisztus közénk. Máriában megismerhetjük és megtapasztalhatjuk az Isten iránti engedelmesség, a „legyen meg a te akaratod” örömét.

A következő ünnep Urunk Bemutatása a templomban. Mária ekkor *ajánlja fel* gyermekét Istennek. Az ünnepnek nemcsak az édesanyák számára van mondanivalója, hanem valamennyi ember számára. Hiszen életünk, és benne minden, akkor nyeri el igazi értelmét, ha felajánjuk Istennek. Ügyeink, ötleteink - saját „szüleményeink” - rendszerint fontosak, kedvesek a számunkra. Minden „szüleményünket” fel kell ajánlanunk Istennek! Csak úgy élhetünk igazi emberi életet, ha felismerjük, hogy mindenünk Istené, hogy mekkora öröm, ha felajánlhatjuk Istennek, azt, ami az Övé. Ahogyan a Szent Liturgiában imádkozzuk: „Tieidet a Tieidből Néked ajánlva fel...” Hiszen minden éppen akkor nyeri el igazi értelmét, és éppen akkor kaphatunk meg mindent, ha mindent örömmel, hálával és szeretettel Istennek ajánlunk.

E liturgikus kör utolsó ünnepe Szűz Mária Elhunytá. A nyár lassan végéhez ér, a virágok és a gyümölcsfák teljes pompájukban, a levelek színe aranyra és vörösre vált, de még nem hullanak. A természet betöltötte rendeltetését, úgy látszik, minden tökéletes. Ebben a csodálatosan szép időszakban, örömben ünnepeljük Mária halálát. Himnuszainkkal hirdetjük, hogy Máriát Isten nem hagyta el a halálban. Oly nagy volt a benne levő szeretet és a benne lévő világosság, olyan nagy volt Istenben való életének ereje, hogy Krisztus kiragadta a halálból. Mária mennybevitelével kezdődik valamennyiünk feltámadása. Az ünnep Krisztus Feltámadásának első gyümölcseként láttatja Máriát. Ám ami Ővele történt, az történik velünk is, az Ő útja a mi utunk is. Ha elmélyülten

átgondoljuk a Mária-ünnepek üzenetét, Ó általa a tökéletes ember szemszögéből gondolhatjuk át a saját életünket.

Hasonlóképpen elmélkedhetnénk az év többi napján, a *szentek* - Keresztelő Szent János, az apostolok, a szentéletű szerzetesek, a többi szent és minden szent emlékezetére szentelt napokon. Nemcsak abban az időben élünk, amiről az újságok irnak, a politikai események, a kis múltó kis örömök, a szenvedések és tragédiák idejében, hanem egy olyan időben is, amelyben a generációk során olyan emberek is támadtak, akiket *szenteknek* nevezhetünk. A szentek élnek és *velünk vannak*. Valamennyi Szent Liturgiában megemlékezünk minden szentről. Az Egyház meghatározó élménye Krisztus és az Őt körülvevő Szűz Mária, Keresztelő Szent János és a szentek eleven jelenléte. Láthatjuk tehát, hogy a liturgikus év nem egyszerűen a vallási előírások szerint „megtartandó”, szent, illetve „profán” napok sorozata, hanem elsősorban az „új idő” isteni ajándékának megtapasztalása és birtokba vétele. Valamennyi ünnepünk, és bennük Isten örömeinek csodálatos ajándéka, isteni adomány.

Az ünneplés: előkészület és beteljesedés

Mi is hát az ünneplés? Az ünneplés során az öröm isteni ajándékát vehetjük birtokba az Egyház révén. Azt mondhatjuk, hogy az Egyház élete egyrésztől egyetlen végtelen ünnep; másrésztől viszont előkészület a végső és egyetlen ünnepre: minden dolog, az egész világ beteljesedésére Istenben. Ezért valamennyi ünnep, minden egyházi ünneplés az előkészület és a beteljesedés ívére épül. Az azonban még nem húsvéti előkészület, hogy az újévi naptárban, megkeressük az ünnep időponját: „Május harmadikán lesz Húsvét”. A Húsvéthoz a Nagyböjten keresztül juthatunk el. A Karácsonyhoz pedig az adventi időszakon keresztül. Minden ünnepet előkészület, megtisztulás és böjt előz meg. Mielőtt Szentáldozáshoz járulunk - ami az ember számára a lehető legnagyobb öröm - , böjtlőnünk kell. Mindezekből felismerhetjük és megtanulhatjuk az *ünneplés* igazi értelmét. „Templomba járni” könnyű, ünnepelni nehéz. A puszta „templomba járás”, a puszta részvétel ugyanis nem elég. Az igazi ünneplés mindig élő részvétel. Előkészület nélkül azonban senki sem érezheti át az ünnep jelentőségét, mélységét és örömét, nem lehet igazi résztvevő. Például veszekedés után nem tudunk minden átmenet nélkül kitörő keresztény örömmé válni. Vagy egy kiadós ebéd, egy jó szivar, néhány pohár ital után nehéz lenne egycsapásra belemélyedni a lélek dolgaiba. Esendő emberek vagyunk. Vágyaink és szükségleteink lefelé, a föld felé húznak. Az ülés és az alvás kisebb erőfeszítés mint az állás illetve az ébrenlét. Egy képregény könnyebb olvasmánynak ígérkezik, mint egy jó regény; egy jó regény megintcsak könnyebb olvasmánynak tűnik, mint az Evangélium. Isten

örömét és magasztos ajándékait első megközelítésben terhesnek, nehéznek, megközelíthetetlennek tartjuk. Nem is fogadjuk el, sőt, elutasítjuk. Nem vállaljuk az erőfeszítést. Pedig vállalnunk kell: az örömet és az ünneplést az életben mindig valamilyen erőfeszítés előzi meg. E nélkül az előkészítő erőfeszítés nélkül nem lehet ünnepelni. Ezért döntő jelentőségű a kereszténységben a *böjt* gyakorlata.

A szó keresztény értelmében a böjt nem csupán étrendi váltás. Az igazi böjt mindig egyszerre testi és lelki erőfeszítés is: *az egész embert* igénybe veszi. Mi ennek az értelme? A *megkönnyebbülés*: hogy megkönnyebbülve készek legyünk Isten és az isteni öröm megtapasztalására. Isten országába csak akkor léphetünk be, ha megszabadulunk lelki „felrakódásainktól”: mindentől, ami életünkben rossz, felszínes, kicsinyes és halandó. Ezért nagyon fontos az Egyház életében az *előkészület és a beteljesedés* állandó ritmusa.

Az idő megszentelése azt jelenti tehát, hogy azt a természetes időt, amelyben élünk, átváltoztatjuk. A bukott világban minden, így az idő is *bukott*, ezért megváltásra szorul. Az idő megszentelése által az idő megváltozik, értelmet nyer, oly módon, hogy - mint már korábban is említettem -, az Egyházon és a liturgián keresztül mindig a keresztény hit három alapvető aspektusához kapcsolódik: Krisztus eljött közénk, és első eljövételével megmutatta életünk értelmét - azért jött, hogy életünket sötétségről világosságra változtassa, megadja életünk helyes irányát, és megmutassa életünk célját: Isten Országát. Krisztus *jelenléte* nélkül azonban mindez lehetetlen. Krisztus jelenléte életünkben - az Egyház. Krisztus, aki mindig mellettünk áll, segít, vezérel és ránk árasztja kegyelmét. Az idő átváltoztatása végezetül várakozást jelent: várjuk a jövőt, a beteljesedést, a végső közösséget Istennel, amelyben minden létező - az Emlékezés, a Jelenlét és a Várakozás - elnyeri értelmét.

A keresztény élet legmegfelelőbb kifejezése a Húsvét ünnepét megelőző Nagyszombat. A templom közepén még ott van Krisztus sírja. Még halottnak tűnik, de már felragyognak a fénysugarak. A sír nem a halál jelképe többé, nem a fájdalom és a sírás helye. A templom középpontjában álló, virágokkal feldíszített sír most már az *életetadó sír*. A nyugvó Krisztussal együtt mi is végigmegyünk e hosszú napon, amely végül a Húsvét öröméhez vezet. Egész emberi életünk során azt várjuk, mi lesz életünk végén. Életünk végén a mennyegző öröme, a Feltámadás boldogsága fogad. Szűz Mária, Szent János és valamennyi szent. Életünk végén az élet csodálatos teljessége fogad. Mindezek tudatában ezt szeretnénk elérni, ennek irányába akarunk haladni. Erre kell tehát irányulnia erőfeszítéseinknek. Ha ezt sikerül megvalósítanunk, egész életünk gyakorló előkészület lesz. Találkozunk valakivel, aki az első pillanatban érdektelennek tűnik számunkra: ha azonban felismerjük, hogy ezt az embert Isten küldte nekünk, a találkozás értelmet nyer. Úgy tűnik, munkánk értelmetlen. Ugyanakkor testünk, lelkünk, életünk ebben a munkában válik várakozássá. Minden értelmet nyer, minden megszentelődik, mivel minden egy újabb lépés a Tábor hegye felé vezető hosszú úton. A teljes liturgikus körnek is ugyanez a célja.

Segít, hogy, mint Péter apostol a Tábor hegyén, mi is, teljes szívvel azt mondhassuk majd: „Uram, jó nekünk itt lennünk!”

Az éves liturgikus ciklus méltó megünneplésének visszaállítása nem pusztán hitoktatási probléma, hanem egész jelenlegi egyházi életünk legfontosabb kérdése. Szánalmas hívő az, aki úgy gondolja, hogy az ortodoxiát vasárnap délelőtt 10 és 12 óra között le lehet tudni. Ha életünk hétfő reggeltől vasárnap estig, az egész héten, az egész hónapon, az egész éven át nem a Tábor hegyére, a Húsvétra, nem a Pünkösdre fűződik fel, akkor vasárnap délelőttjeinknek sincs semmi értelme. A mi generációnkra vár az a hatalmas feladat, hogy visszaállítsuk az ünnepeket - hogy az ünnepek nevén, időpontján és a külsőségeken túlmenően továbbadjuk azt a csodálatos tudást, hogy miképp kell ünnepelni, hogyan kell templomba járni, és hogyan találhatjuk meg a templomban azt az örömet, amelyet senki sem vehet el tőlünk.

AZ ÉLET MEGSZENTELESE

Az idő megszentelésének kérdése után most arról fogunk beszélni, hogyan szenteli meg az Egyház az életet. A szentségek alapvető célja és értelme az élet megszentelése. Úgy gondolom, bevezetőként szólnunk kell néhány szót általánosságban a szentség fogalmáról.

Bár a szentség szó szűkebb értelemben hét meghatározott liturgikus cselekedetet jelöl, azt mondhatjuk, hogy az Ortodox Egyházban maga az élet megközelítése szentségi. Mit jelent ez? A szentség olyan cselekedet, amely átformál. Isten megváltó cselekedeteinek célja ugyanis ez az átformálás. Isten nemcsak megvált bennünket Krisztusban, nemcsak megbocsátja bűneinket, hanem életünket is átformálja. A megváltás ortodox fogalmának tényleges jelentése az Úr Színeváltozása ünnepében lelehető fel. A „megváltás” szót gyakran használjuk a „megváltás valamitől” értelemben. A szó első jelentése valóban ez: megváltás a bűntől, a haláltól, a világ rabszolgaságától. Krisztusban azonban egy második jelentést is felfedezhetünk, ez az átformálódás, átalakulás. Krisztus azért jött, hogy életünknek új értelmet, új célt adjon. Mint ahogyan az egyik egyházatyá mondta: „Isten emberré lett, hogy az ember Istenné lehessen.” Ez az ember kegyelem általi istenivé válásának, az átistenülésnek, az ortodox tanítása. A szentként tisztelt emberek, a szentség megtapasztalásának lényege az Egyházban éppen ennek a belső átalakulásnak a megtapasztalása. Szent Vazul Liturgiája szerint minden létező végső célja az, hogy Krisztus töltsön be mindent Önmagával. Ezek a szavak szolgáljanak kiindulópontul a szentségek helyes értelmezéséhez. A szentségek az Egyháznak azok a cselekedetei, amelyek segítségével átformálja életünket. Valamennyi szentséget ebből a perspektívából fogjuk tehát megközelíteni.

A szentségeket a következő csoportokra oszthatjuk: az első két szentség, a Keresztség és a Bértmálás, beavató szentség, ugyanis ezzel veszi kezdetét keresztény életünk. Ezt követi az egyházatyák szóhasználatában a „szentségek szentségének” nevezett szentség, amely minden keresztény élet beteljesülése: a Szent Liturgia vagy az Eucharisztia szentsége. Ez a három szentség határozza meg életünket az Egyházban. A Keresztség integrál az Egyházba, a Bértmálás ellát az Egyházban való élethez szükséges ajándékokkal, az Eucharisztia pedig beteljesíti Isten népéhez tartozásunkat. A következő két szentség a gyógyulás szentsége. Sajnos az ember nem tudja teljes tisztaságában megőrizni a Keresztségben kapott új életet. Minduntalan eltávolodik tőle, és, bár megkapta az enyészhetetlenség fehér köntösét, mégis nyitva áll a bűn előtt. Ezért újra meg újra vissza kell térnie Krisztustól kapott eredeti állapotába. A gyógyulás első szentsége, a Szent Kenet, az ember fizikai gyengeségére irányul. A második a Bűnbánat szentsége, ennek célja a bűnbánat és a bűnök megbocsátása. A két szentség célja a lélek helyreállítása és a test gyógyulása. A következő szentség, a Házasság, azt jelzi, hogy az Egyház kiemeli a

társadalom alapegységének, a családnak, a családban élő embernek, a szeretetnek, a szerelemnek és az utódok létrehozásának jelentőségét. Végezetül a hetedik szentség, az *Egyházi Rend* szentsége látja el az Egyházat püspökökkel, papokkal és diakónusokkal. Az ő isteni alapítású szolgálatuk révén teljesebbé válik az Egyház mint Krisztus Teste.

Lélek és anyag

Miért tartjuk a szentségeket *az élet megszentelésének*? A Kereszttség elnevezése a görög nyelvben *vízbe merítést* jelent. Kezdetől fogva vízzel keresztelünk. „Ha valaki nem születik víztől és Lélektől - mondja Jézus - , nem mehet be az Isten országába.” (Jn 3,5) Első kérdésünk tehát: „*miért éppen a víztől?*” Vagy, más szóval: miképpen függ össze a keresztény élet, illetve az Egyház az anyaggal? Az anyagi elem ugyanis valamennyi szentségben jelen van: a Kereszttségben a víz, a Bérzálásban a drága myron, a Szent Kenetben az olaj. Krisztus anyag segítségével gyógyítja meg a vakot. És, ha nyitott szemmel olvassuk az Evangéliumot illetve a Bibliát, ha megfigyeljük hogyan viszonyul a Szentírás az anyaghoz, nyilvánvalóvá válik, hogy a modern kereszténységben elterjedt kettősség, a lélek és az anyag radikális szembeállítás, idegen a Biblia szellemétől. Az anyagot és a lelket egyaránt Isten teremtette. Az egész világ Isten teremtménye, az anyag minden porcikája az Övé. És, amint a Bibliából tudjuk, mindaz amit teremtett, jó. „És látta Isten, hogy minden, amit alkotott, igen jó.” (Ter 1,31). Ezért az a vallási tendencia, amely „megveti” az anyagot és csak a lelki tényezőt tekinti a vallás tárgyának, helytelen, és idegen a kereszténységtől. Keresztény életünk jónéhány társadalmi és egyéni tragédiája abból ered, hogy elfelejtjük, hogy nemcsak a lélek Isten teremtménye: Isten műve, világunk, a lélek és az anyag csodálatos kombinációja. A világ valódi perspektívája, tényleges célja az, hogy benne minden anyagi tényező *spiritualizálódjék*, azaz lelki tartalmat nyerjen, ugyanakkor mindaz, ami lelki, *legyen testté*. Az isteni megváltás modellje a következő: „Az Ige testté lett, közöttünk lakott” (Jn 1,14). Isten maga is anyagi létet vett fel, hogy az anyagot Istenhez emelje. Az igazi bűn tehát voltaképpen nem az ember „elanyagiasodása”, hiszen az ember kezdetől fogva anyagnak és léleknek teremtett, hanem az, hogy elfelejtette és elárulta az „anyag” és a „lélek” közötti kapcsolat valódi jelentését. Az ember elválasztotta egymástól az anyagot és a lelket és az anyag rabszolgája lett, nem pedig ura, akitől az anyag lélekkel átítatva kerülhetne vissza Istenhez. Szentségeinkben ezért találjuk ott a lelki tartalom mellett anyagi „eszközként” az olajat, a vizet, a kenyeret, a bort. A szentségek ílymódon is megpróbálnak rávezetni bennünket arra, hogyan éljünk e világban, milyen legyen keresztény életünk.

A KERESZTSÉG ÉS A BÉRMÁLÁS

„Aki hisz, és megkeresztelkedik, üdvözülni” (Mk 16,16). A keresztség újjászületésünk szentsége Krisztusban, az új emberiséghez csatlakozásunk szentsége. A természeti ember, bár Isten teremtette, bűnbe esett és elvesztette istenfiúságát, közvetlen tudását Istentől, közösségét Istennel. Krisztusban helyreállt az ember „eredeti szépsége”. Krisztus tökéletes emberi életet élt: teljes egészében Istennek szentelte magát, teljes alávetettségben és tökéletes szeretetben. Vállalta a halált, de harmadnapon feltámadt a halálból, mert élete erősebb volt a halálnál. Őbenne Isten eggyé lett az emberrel, és mindazoknak, akik hiszik, hogy Ő Isten Fia, az Út, az Igazság és az Élet, megadja ezt az új életet, az újjászületés kegyelmét. Az átalakulás ajándéka látható jeleként és eszközöként létrehozta a Keresztség szentségét, hogy megvesse az új társadalom, az új nemzet - az Egyház - alapját. A Keresztségben az új élet erejét kapjuk meg, és általa az Egyház tagjává válhatunk. Ezt fejezi ki a három részből - Előkészület (Katekumenátus), Keresztelés, Bérmálás - álló beavatási szertartás.

Előkészület

Az Ósegyházban a Krisztus mellett hitet tevő testvérek, akik csatlakozni kívántak az egyházhoz, először *katekumenek* (*hallgatók*, vagyis tanításban, oktatásban részesülők) lettek. Oktatásuk kiterjedt az Egyház tanítására (Biblia, Hitvallás), életszabályaira (etika), és az istentisztelet jelentésére. Jelen lehettek a liturgia tanító részén, a Katekumenek Liturgiáján, a szentségi részen azonban már nem („Katekumenek, távozzatok!”). Az Egyház ugyanakkor megemlékezett róluk imájában, a katekumenekért mondott, már említett, imákban és ekténiákban. Mivel ma a keresztelendőek túlnyomó többsége gyermek, a keresztelési előkészületi rész már csupán rövid bevezető szertartás. Részei:

(1) Három imádság *a gonosz szellem kiűzésére*. Az egyház tanítása szerint az ember a lelki szempontból az egész világot beszennyező Sátán és angyalai rabszolgaságába került. Krisztus azért jött, hogy megtörje a Sátán hatalmát. Minden alkalommal a gonosz szellem kiűzése volt az első tette. Az Egyház az Ő erejével ragadja ki az embert ebből a rabszolgaságból. Első lépésben tehát Isten új gyermekét menti a Sátán hatalmától.

(2) Az új keresztény *megtagadja és elutasítja a Sátánt*. Ma ezt a keresztszülők teszik meg a gyermek helyett. Napnyugat (a napkelettel, a világosság szimbólumával szemben a sötétség jelképe) felé fordulva háromszor ünnepélyesen megtagadják *a Sátánt, ... és annak minden angyalait és annak minden imádságát*. Isten és ellenségei

között állandó lelki harc folyik. A keresztény ember feladata, hogy kezdettől fogva a jó oldalára álljon.

(3) *Krisztus elfogadása.* Ezután visszafordulnak kelet - a világosság felé, és háromszor kinyilvánítják, hogy a gyermek elfogadja Krisztust, mint Királyt (vagyis az egész élet urát) és Istent.

(4) *A Hitvallás.* Ezután, még mindig a gyermek nevében, elimádkozzák a Hitvallást. Ez a hit egészének, az Egyház tanításának és életének elfogadását jelenti - mintegy az Egyház iránti hűségeskü.

(5) Végezetül a pap egy rövid *imában* kéri Istent, hogy méltassa a katekumént a Keresztség szentségében a Szent Megvilágosodásra.

Keresztelés

Maga a tulajdonképpeni keresztelés a víz megszentelésével kezdődik. A Bibliában a víz az *ítélet* (mint a Vízözön esetében is), a *megtisztulás* és az *élet* szimbóluma. Általánosabb megközelítésben a víz az „első anyag”, a világ gyökere és alapja. A kereszteléskor azt szimbolizálja, hogy az Egyház mintegy új világot tár fel - pontosabban az anyag és az ember új viszonyát tárja fel - az ember számára. A bűnben az ember az anyag (táplálék, levegő) kiszolgáltatójává vált, inkább az anyag felé hajlik, mint a lélek felé. Az újjászületés szentsége az anyag „megtisztításával” kezdődik, hogy az anyag révén az Istenhez juthassunk. Ez tehát az anyagi elemek (víz, olaj, kenyér bor) jelenlétének értelme a szentségekben. Ismernünk kell a kereszténység kozmikus dimenzióját: Isten azért teremtette, arra rendelte az embert, hogy a teremtés királyaként Istennek rendelje alá a mindenséget. A megáldott és megszentelt víz ismételen úgy jelenik meg, mint az emberiség megváltásának és megszabadításának isteni eszköze. A keresztelendő vízbe merítése azt jelenti, hogy az ember halálra *ítéli* magában a bűnös embert, ugyanúgy, ahogyan egykor Ádám is elítéltetett; azt, hogy *Isten megbocsájt*, megtisztít bűneinktől; végezetül pedig azt, hogy *újjászületve* Krisztus életét kapjuk ajándékul. A szertartás rendje a következő:

(1) A keresztelés ünnepélyes áldással kezdődik: *Áldott az Atyának és Fiúnak és a Szent Léleknek Országáa.* A Keresztség valóban Isten Országának szentsége, mert általa lehet az ember a Mennyek Országának polgára, a Szentek társa és az új, halhatatlan élet részese a Szent Lélekben.

(2) A Nagy ekténiában kérjük a víz megszentelését és a belemerülő katekumen átalakulását.

(3) A víz megáldásakor elhangzó ima feltárja a világmindenség valódi természetét. A kozmosz Isten csodálatos temploma, amelynek végső célja, hogy Isten dicsőségét hirdesse és imádja Őt.

(4) A pap a vizet és a katekumen testét egyaránt megkeni az *örvendezés olajával*. Az olaj a Bibliában a *gyógyítás* (mint az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszéd), a *béke* (mint az olajág a Vízözön után) és az *öröm* (az ókorban az olaj szolgált fényforrásként) szimbóluma. Krisztus meggyógyítja a beteget, békét teremt közte és Isten között, és eltölti azzal a békével, „amely minden értelmet meghalad” (Fil 4,7).

(5) Ezt követi a háromszoros *bemerítés* a következő szavak kíséretében: *Megkereszteltetik Istennek szolgája az Atyának - Ámin - és Fiúnak - Ámin - és Szent Léleknek nevében. Ámin*. Az Ortodox Egyház ragaszkodik a keresztelendő bemerítéséhez, hiszen a *keresztelés* szó görögül eredetileg „bemerítést” jelent. A keresztelés liturgikus jelentését, *a teljes ember újjászületését*, a bemerítés adja vissza.

(6) A 32. zsoltár a megbocsátás és az élet megújításának boldog éneke. *Boldogok, akinek megbocsáttattak törvényszegései...*

(7) Végezetül a megkereszteltet *fehér ruhába* öltöztetik, annak jeléül, hogy a keresztelőmedencében új és tiszta életet nyert.

Bérmálás

Ezt követően szolgáltatjuk ki a *Szent Krizma* (Myron) szentségét. A pap a megkereszteltet megkeni a templom oltárán őrzött, a püspök által megszentelt értékes olajjal. Ez az olaj azt jelképezi, hogy a Szent Lélek állandóan jelen van az Egyházban. Pünkösöd napján leszállt valamennyi apostolra személy szerint, és azóta mindenkire eljön, aki elfogadja Krisztust és csatlakozik Egyházához: eljön, hogy benne lakozzék. A pap a kereszt jelével látja el a megkeresztelt homlokát, szeméit, orrát, száját, mellét, kezeit és lábait a következő szavak kíséretében: *A Szent Lélek ajándékának pecsétje*. Nyugaton ezt a szentséget *Bérmálásnak* nevezik. Nevezhetnénk az *egyház tagjává avatásnak* is. A Kereszttségben új életet kaptunk és bebocsáttattunk a Megtestesülés, az *új természet* birodalmába. A Bérmálásban új, egyedülálló, saját *személyiséget*, személyes életet

kaptunk, hogy személyesen az Egyház élő tagjai, Krisztus tanúi, Isten gyermekei, az Egyház „királyi papságának” részesei lehessünk.

A Beavatás szentsége a kereszteleköt körül tett ünnepélyes körmenettel zárul. A pap, kezében kereszttel és a fehér ruhát viselő megkeresztelttel, a gyertyát tartó keresztszülő kíséretében, körbejárva kört ír le. *Valahányan Krisztusban keresztelkedtetek, Krisztusba öltözködtetek. Alliluia!* - éneklí a közösség. A kör az örökkévalóság, a hűség, a teljesség szimbóluma. Azt jelzi, hogy az, ami itt, most elkezdődött, soha nem ér véget - az örök élet, Istennel való közösségünk és barátságunk mindörökre a mienk.

Az Ósegyházban a Beavatás szentségét Húsvét éjszakáján, az ünnepélyes feltámadási szertartáson szolgáltatták ki. Ezt követően a megkereszteltek és megbérmáltak körmenetben vonultak be a templomba, csatlakoztak a közösséghez, és, hogy Krisztus Testébe való integrációjuk teljes legyen, első ízben Szentáldozáshoz is járulhattak. Értelmezésük szerint a Keresztelés és a Bérmálás szentsége az Eucharisziához és a Szentáldozáshoz vezető út (erre utal a Bérmálás előtti ima is). A nagyszombati és a húsvéti szertartásokban máig fellelhető a keresztelei jelleg (például a „Valahányan Krisztusban keresztelkedtetek...” kezdetű énekben). Jó lenne visszaállítani a Beavatás és a Szentáldozás közötti szerves liturgikus kapcsolatot. A keresztelest a Szent Liturgia előtt kellene végezni, hogy a megkereszteltek ugyanazon a napon, az egész egyházi közösség jelenlétében járulhassanak először Szentáldozáshoz.

A szertartás végén ma a Krisztus halálában és Feltámadásában részesítő keresztséget magyarázó apostoli levelet (Róm 6,3-11) és azt az evangéliumi részt (Mt 28, 16-20) olvassuk fel, amelyben Krisztus feladatul adta a keresztelest, és megígérte, hogy örökre együtt marad mindazokkal, akik hisznek benne. A szertartást három zárómozzanatát - a Szent Krizma lemosását a főhajtással és a hajnyírást - eredetileg a keresztelest utáni nyolcadik napon végezték. A megkereszteltek egy hetet töltöttek a templomban, naponta áldoztak és keresztelest utáni oktatásban részesültek. *A Krizma lemosása* azt jelenti, hogy a látható jeleknek ezentúl már életünk lényegét kell alkotniuk - nem jelként, hanem *valóságként* élnek majd tovább. *A főhajtas* azt fejezi ki, hogy a hívő elfogadja az Egyház irányítását, többé nem engedelmeskedik e világ hatalmainak, hanem csakis Urunknak, Jézus Krisztusnak. *A hajnyírás* a keresztény élet áldozati jellegére utal, figyelmeztet az engedelmesség és az önmegtagadás fontosságára és arra, hogy Istent folytonos készenlétben kell szolgálnunk.

BŰNBÁNAT ÉS GYÓGYULÁS

A szentségek másik csoportja, a Bűnbánat és a Szent Kenet a *gyógyítással* kapcsolatos. Tudjuk, és minden nap megtapasztaljuk, hogy, jóllehet beléptünk Isten Országának örömébe és békéjébe, életünk mégis túlnyomórészt sötét és bűnös marad, és állandóan elveszítjük azt a „teljességet”, amelyet a *beavató* szentségekkel elnyertünk. Ezért - újra meg újra - meg kell gyógyulnunk, ki kell békülnünk Istennel. Isten pedig, végtelen kegyelmében megadta Egyházának e gyógyulás szentségi eszközeit.

A Bűnbánat szentsége

A Bűnbánat szentségének célja, hogy az embert kibékítse Istennel az Egyházban. Valójában minden bűn elválaszt vagy kizár bennünket az új életből. Valahányszor bűnt követünk el, nem vagyunk többé Krisztusban. Valahányszor bűnt követünk el, eláruljuk a Kereszttség és a Bértámasztás által helyreállított valódi természetünket. Ezt az elveszített állapotot pedig csak a *megbánás* révén szerezhethetjük vissza. A Bűnbánat szentsége tehát nem valamiféle, a megbánásunktól független feloldozás, valamilyen önmagától és önmagában is hatásos *varázslat*. Éppen ellenkezőleg: a szentség a *mi* megbánásunkon alapul. A megbánás ugyanis nem egyszerűen a bűnök felsorolása, nem csupán „jogi” fogalom. A megbánás tényleges lelkiismereti *válság*. Az igazi megbánás modellje az Evangéliumban, a Tékozló Fiúról szóló példabeszédben található. Amikor a Tékozló Fiú visszaemlékezett arra, milyen is volt apja házában, amikor visszagondolt mindarra, amit elveszített, egész lényével *vissza akart térni*. Tehát a Bűnbánat szentsége nem valamilyen rajtunk kívül álló erő. A pap feloldozása természetesen „érvényes”, ám, ha a bűnös nem érez igazi megbánást, nem vonatkozik rá. Isten azt akarja, hogy valóban „töredelmes szívvel” valljunk. Hogy belássuk, mi mindent is kaptunk, és hogy a Kereszttségben nyert szép fehér ruhánkat mennyire beszennyeztük. Csak akkor érdemlünk feloldozást, ha valóban undorodunk a bűntől, és megbánjuk, vagyis valóban *meg akarunk változni*. Hiszen a feloldozásban éppen azt jelenti be a pap, hogy Isten elfogadta a bűnbánót, kibékítette Önmagával és az Egyházzal: a Tékozló Fiú visszatért, és Atyja visszafogadta. A Bűnbánat szentségének ortodox értelmezése tehát némiképpen eltér a jogi szempontú római értelmezéstől. Krisztusban Isten egyszer s mindenkorra megbocsátotta bűneinket. A megbocsátás azonban *ránk* csak akkor vonatkozik, ha *mi* is teljes szívünkkel kívánjuk és vágyunk az Istennel való közösséget és életet, annak a belső békének és örömnélkül a helyreállítását, ami nélkül a keresztények számára minden érdektelen és értelmetlen.

A Szent Kenet

Hogyan kell értelmeznünk a Szent Kenet titokzatos szentségét? Az ember *szenvedő* lény. Mindannyian voltunk már kórházban. Mindannyian tudjuk, és mint pap, különösképpen tudom, hogy a kórház világunk optimista felszíne mögött a fájdalom és a szenvedés világát rejti. Gyakran megpróbálunk elfeledkezni erről, megpróbálunk úgy élni a világban, mintha nem volna szenvedés, nem létezne halál. A képesújságokból gyönyörű testű, ragyogó férfiak és nők tekintenek ránk, minden a tökéletes jólétet szuggerálja. Mégis tudjuk, hogy az élet igazibb képe tárul elénk a kórházban, hogy a szenvedés az élet elkerülhetetlen velejárója. Ugyanaz az ember, aki korábban fiatalon, boldogan, szemet gyönyörködtetően mosolygott ránk a magazinból, most a kórházi ágyon szenved, reményét veszve haldoklik. A képesújság hazudik - a kórház mond igazat, a kórház a valóság. Előbb-utóbb, valamilyen formában mindannyian megismerjük a szenvedést, mindannyiunkra egységesen ránk illik majd a *szenvedő lény* meghatározás.

A gyógyítás szentsége, a szenvedésre adott isteni válasz ezért nem a pap hatáskörébe tartozik csupán, hanem az egész Egyház alapvető feladata. Krisztus nagyon sokat foglalkozott a szenvedőkkel, a bénákkal, a betegekkel. Hiszen azért jött, hogy *meggyógyítsa* az embert, hogy megszabadítson a bűn és a szenvedés rabságából.

Hiba lenne azonban azt gondolni, hogy a gyógyítás szentsége egyfajta *csodatétel*. A csodák létét természetesen nem tagadjuk, hiszen ha Isten csodát akar tenni, meg is teszi. De mit is mondott Krisztus, amikor szenvedő embert hoztak elé? „Bocsánatot nyertek bűneid” - mondta, és csak ezt követően gyógyította meg a beteget. Vajon miért? Azért, mert a fizikai gyógyulás szükségképpen csak „ideiglenes” gyógyulás. Ebben a világban nem létezik totális és permanens gyógyulás. Ezért, a gyógyulás-fogalom keresztény értelmezése ismét csak az átalakulás felől közelíthető meg. Vegyünk például két embert, akik ugyanabban a kórházi szobában halnak meg, ugyanabban a halálos betegségben. Egyikük számára a szörnyű szenvedés, a haldoklás esetleg - és sajnos a betegek nagyon sokszor valóban így élik meg - végső vereség, végső kapituláció a sötétség előtt. A másik betegnél esetleg éppen fordított a helyzet. Ugyanaz a fájdalom és szenvedés esetleg rávezetheti arra, mi az élet értelme. Addig, amíg boldogan élt, autózott, szivarozott, udvarolt, jókat evett, megvolt az anyagi biztonsága és jóléte, nem gondolt Istenre. Eddig még soha. Élete nem volt egyéb, mint pusztá szórakozás. De most Isten meglátogatta. Korábban a keresztények a betegséget *látogatásnak* is szokták nevezni. Más szóval, olyan gyenge lelkűek, annyira materialista gondolkodásúak vagyunk, annyira elidegenedtünk a lélek világától, hogy Isten csak akkor tudja feltárni előttünk, mi az igazi élet, ha elveszi tőlünk ezt a „felületes” és értelmetlen, *szórakozással teli* életet. Így a szenvedés győzelem lesz, az ember valódi *átalakulása*. Minden pap tanúsíthatja, hogy a szenvedés gyakran eredményez lelki újjászületést, megtapasztalhatjuk, hogyan tér vissza az ember ahhoz a lelki valóságához,

amelyben teremtett. Ez a gyógyítás szentségének a célja. Figyeljük meg az idevonatkozó imákat és olvasmányokat. Azért imádkozunk, hogy Isten szabadítson meg *minden* betegségtől és erőtlenségtől, hogy látogatása által az ember tökéletesen megújulhasson, és Istennel egyesülve újra tökéletessé váljon. Ez az igazi győzelem és az igazi átalakulás. Tudjuk, hogy ebben a világban mindig lesz szenvedés, betegség, kórház. De azt is tudjuk, Krisztustól, hogy a szenvedés is lehet Isten győzelme. Hiszen Krisztus meghalt, és halálával megváltoztatta a halált; Krisztus szenvedett, és szenvedésével megváltoztatta a szenvedést, Krisztus él és életével megváltoztatta az életet. A Betegek Kenete az ember számára ezért a győzelem *lehetőségét* kínálja, Azáltal, Aki mindenkinél jobban szeret bennünket, Aki szeretetében most velünk együtt szenved, hogy legyőzhessük a szenvedés hatalmát.

Keresztény életünk a vereség folytonos győzelemmé alakítása. Ha pedig így van, a Gyógyítás szentsége valóban az Egyház igen fontos szentsége.

A HÁZASSÁG

Vajon az emberi élet annyiféle állapota közül miért éppen ezt, a *házasságot* választotta ki az egyház, miért éppen ezt az egyet ruházta fel *szentségi* jelentéssel? A házassági szertartás során magyarázatot kapunk erre a lényeges kérdésre. Maga a szertartás *két részből* áll, valójában két szertartás együttese. Az első rész, a rendszerint az előcsarnokban tartott *eljegyzés*, a gyűrűváltás. Ezután az új házasok bevonulnak a templomba, és kezdetét veszi a második rész, a *koszorúzás*. A két rész összefüggéseiből nyilvánvalóan elénk tárul a házasság szentségi jelentése.

Az Eljegyzés

Az első rész, az eljegyzés úgy jeleníti meg a házasságot, ahogyan Isten a teremtéskor megalapította. A házasság nemcsak Krisztus óta, nemcsak az Egyházon belül létezik: a Paradicsomban gyökerezik, tehát az emberi élet szerves része. Nem kell istenhívőnek vagy kereszténynek lenni ahhoz, hogy belássuk, hogy a házasságnak a szereteten kellene alapulnia, hogy a házasságban két emberi lény egyesül közös életre, szeretetre, egymás támogatására. Létezik tehát egy *természetes* házasságmodell. A polgári esküvőn az anyakönyvvezető lényegében ugyanazt mondja, amit az Egyház. A jegyesek házastársi hűséget ígérnek egymásnak, megígérik, hogy közösen nevelik gyermekeiket és egymást soha el nem hagyják. Mindezt az Egyház is elfogadja és eljegyzési szertartásban önti

keresztény formába. A gyűrű, az örökkévalóság, a hűség, valamilyen érték, a végtelenség szimbóluma, szintén nemcsak Krisztus óta a házasság jelképe. Az Egyház tehát itt a házasságot a maga *természetes* mivoltában fogadja el és erősíti meg. A férfi találkozik a nővel, beleszeret, a nő viszontszereti - a történet lényege megannyi formájában mindig ugyanaz, hiszen mindannyiszor ugyanaz a csoda játszódik le, amelyet Isten kezdettől fogva a világ középpontjába állított: *a szeretet csodája*. A számtalan körülöttem lévő közül egyetlen személy kizárólagossá válik számomra, én kizárólagossá válok az ő számára, és ez a kizárólagos szeretet lesz majd a bennünket összetartó valódi erő.

Ugyanakkor a házasság, mint minden más, a *bukott* világ része. Innen kell értelmeznünk a szertartás második részét. A bűn a házasságot is megrontotta. Mint ahogyan maga az ember, a teste, az anyag - ahogyan a világban minden -, a házasság is eltorzult, megváltozott, ezért át kell alakulnia, megváltásra szorul.

A Koszorúzás

A jegyváltás után a pap az ifjú párt bevezeti a templomba. Ez az *ünnepélyes menet* liturgikus szempontból rendkívül fontos, mivel azt jelképezi, hogy a pusztán *természetes* házasság *Krisztusban* megélt házassággá változik. A házasság új értelmet kap, új dimenzióba emelkedik. Ez az új dimenzió - *Krisztus*. Ő lép a házastársi kapcsolat középpontjába. Ő általa a házasság örök jelentőséget nyer, és Isten Országában keresztény életünk beteljesülésének eszköze lesz. A pap megkoszorúzza az ifjú párt, majd háromszor körbevezeti az analogion körül. A közben elhangzó három himnusz a „koszorúzás” hármasszimbolikájához kapcsolódik.

A koszorúzás mindenekelőtt a házasság *királyi* jellegét kívánja kiemelni. A házasság révén az ember ismét a világ királya lehet, hisz valóban egy kis birodalom - bármilyen kicsi, de mégiscsak egy birodalom - királya lesz. Gyermekei lesznek. Otthona Isten kegyelméből a szeretetteljes, békés és örömteli keresztény élet tűzhelye lehet. Ezért nevezi az Egyház a családot *kis egyháznak*. A család Isten Mennyei Atyaságának a tükörképe. Amikor Isten a világot teremtette, úgy teremtette, mint *családját*. A szentségi házasság helyreállítja a szeretetnek ezt az egységét. Gondoljunk vissza a gyermekkorunkra! Bármilyen jó vagy rossz is volt, bármilyen szegénységben is éltünk, gyermekkorunkból mindnyájan az otthon, a szüleink, a család képét őrizzük. Majd ez a paradicsom elveszett, a világ sötét lett és hideg. A szentségi házasságban azt a feladatot kapjuk, hogy keresztény családot alkossunk. Ez a koszorúzás első jelentése.

A koszorúk második jelentése: *a mártírok koszorúja*. A család összeomlása, a válások nagy száma korunkban azt jelzi, hogy az emberek nem fogadják el, hogy a házasság *mártíromsággal* is jár. Pedig a házasság türelem, kitartás, közös utazás egy nehéz, de végeredményben dicsőséges úton. A vulgáris élvezetek hajszolása, a pillanatnyi szórakozás vágya elveszi tisztánlátásunkat. Pedig a házasság, mint az élet maga - „utazás”, célja pedig ugyanaz mint az életé: Isten Országa. Feltétele a gyarapodás, a szenvedés, az erőfeszítés és a szó legmélyebb értelmében vett szeretet: a kerestől elválaszthatatlan szeretet. Ez a szeretet nem redukálható a szexualitásra, mert, ha a fizikai szépség elmúlik, a szexualitás szerepe csökken. A házasság összes alkotórésze mulandó. Csupán az igazi *szeretet* marad meg, ez az egyetlen, ami legyőzi a halált és ízelítőt ad számunkra Isten Országából. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy a házasság *mártíromság*, és csak Isten Országában teljedik be. A koszorú harmadik jelentése ezért: *az Isten Országának koszorúja*. Miután a pap a szertartás végén leveszi a koszorút a férj és a feleség fejéről, így imádkozik: *Fogadd be a Te Országodba koszorúikat*. Hiszen minden, ami itt a földön részleges és töredékes, az Isten Országában teljessé válik.

Az Ósegyházban a házasok közös Szentáldozása, Krisztus Testében és Vérében való részvétele volt a házassági szertartás záróaktusa. A közös borospohár erre a közös Szentáldozásra, az Eucharisztia kelyhére emlékeztet. Az Eucharishtiában az új házasok megkapták azt a páratlan ajándékot, amely képes megőrizni őket a házasság keresztény szellemében és valóságában. Hiszen a végső egyesülés nem a szenvedély, a szerelem, nem valamiféle megegyezés műve lesz, hanem Krisztusnak az Egyházzal kötött misztikus házassága, amely Krisztus Teste és Vére által válik valósággá számukra. Ez volt tehát az őskeresztény házassági szertartás betetőzése. A házasok a fentebb említett menetben léptek be az Egyházba, majd az Eucharishtiában házasságuk megkapta végső pecsétjét. Amikor az új házasok kiléptek a templomból, tudták, az a feladatuk, hogy tanúságot tegyenek Krisztusról a házasságukban, gyermekeikben, gyermekeik nevelésében. Azt kell ílymódon betölteniük, amit kezdetkor kaptak: Krisztus és az Egyház, Krisztus és az ember örök egységét. Krisztus az új Egyház férje. Szereti Egyházát. Bár az Egyház sokszor elárulja, mindannyian sokszor eláruljuk, mégis szeret bennünket. Szeretete a megbocsátás által átalakító szeretet. Ebben a szeretetben kell együttesen gyarapodnunk a házasság mártíromságában is, *mártírokként*, azaz Krisztus tanúiként, hogy végül az Isten és ember közötti Isteni Szeretet sugározzék rólunk.

AZ EGYHÁZI REND

Végezetül az Egyházi Rend szentségéhez érkeztünk. Sokan azt hiszik, hogy ez a szentség csak *néhányunkat* érint. Pedig a *papszentelés* az egész egyházat érintő, az egész Egyház, mindannyiunk javát szolgáló esemény.

Mi a papi szolgálat? E kifejezéshez gyakran társul a hatalom, a tekintély, a tanítás, és a tisztelet fogalma. Mi hát a lényege? Valamilyen tekintély? Bizonyos előjogok? Az, hogy bizonyos mértékig kiemelkedhetünk a többiek közül? Nem. A szolgálat lényege a következő: Ha mindenkinek Krisztusban kell megtalálnia életét, ha a keresztény mérnök az Egyházban kaphat feleletet arra, mit jelent keresztény mérnöknek lenni, ha a keresztény író az Egyházban keresi a választ arra, mi a keresztény művészet, ha a keresztény szülők az Egyháztól várják az útmutatást ahhoz, mit jelent keresztény szülőnek lenni, a közösség középpontjában kell lennie valakinek, akinek, Krisztushoz hasonlóan nincsen semmije, de akiben, és aki által ki-ki meglelheti a saját útját. A papi hivatás lényege Szent Pál apostol szavaival, hogy „mindenkinek mindenné” legyen (1Kor 9,22), hogy mindenki számára Krisztus legyen. Krisztusnak nem volt egyéni magánélete. Krisztusnak nem volt ideje Önmaga számára. Teljes egészében az embernek adta Önmagát, Önmaga feláldozásával megmentett bennünket és Urunk, Tanítónk és Mesterünk lett. Hogyan is tudhatnánk felfogni mindezt? Pedig éppen ez a *mentalitás* teszi pappá az embert. Ha valaki jól ért a szertartásokhoz és a ruhákhoz, még nem pap. Az az igazi pap, aki életében legalább egyszer, valóban megértette már Krisztus következő szavait: „Azért jöttem, hogy tüzet bocsássak a földre, és mennyire szeretném, ha már lángolna!” (Lk, 12,49). A templom közepén, a Szent Eucharisztia időpontjában, a felszentelt pap *jeleníti meg* Krisztust a számunkra: ő „képviseli”, a szó szoros értelmében, Krisztus gondoskodását, szeretetét, tanítását. A középpontban állva ő hirdeti: „Legyünk mindnyájan egyek Krisztusban!” Ő áll az Egyház egységének középpontjában, neki van felhatalmazása arra, hogy az emberek egy csoportját Egyházzá, az ételt szentséggé, a szertartásokat és szimbólumokat valósággá változtassa. Az Egyházi Rend szentsége ezért nem csupán a felszentelt papot, hanem az egész Egyházat érinti.

A kezdeményezés nem az emberé, hanem Istené. Ha hiszünk a Szent Egyházban, a papokban is *hinnünk* kell. Bár külső megjelenésük és cselekedeteik sokszor annyira emberiek, annyira jellegzetesen emberiek, mégis hinnünk kell, hogy gyenge hangjukon, emberi gyengeségeiken keresztül is Isten ereje nyilvánul meg.

Mindezt csupán bevezetésül szántam a szentségek tanulmányozásához. Azt szerettem volna érzékeltetni, hogy a szentség *átalakítás*, amely *bennünket*, egyszerű embereket

kereszténnyé változtat. A keresztény olyan ember, aki megkapta a Szent Lélek ajándékát, és ezáltal új értelmet tud adni minden helyzetnek, minden viszonynak, az idő minden percének. A szentségek Krisztus *apostolává* alakítanak át bennünket. Lehet, hogy a világunk egészen kicsi - csupán az a néhány ember alkotja, akivel nap mint nap találkozunk. Isten azonban minden körülmények között győzedelmeskedni akar, mindenhol jelen akar lenni. „Békességben távozzunk” hallottuk a liturgia végén, mielőtt hazaindultunk. „Vége, eleget tettünk keresztényi kötelességünknek...” hihetnénk, pedig ellenkezőleg, ez még csak a kezdet. „Láttuk az igazi Világosságot, befogadtuk a Mennyei Lelket”, énekeljük a Szent Liturgia végén. Láttuk és befogadtuk, hogy azt tehesük, amit az apostolok tettek. „Ti vagytok erre a tanúk” (Lk, 24,48), mondotta Krisztus az apostoloknak. Mire vagyunk mi a tanúk? Mindarra, amit láttunk, amit kaptunk. Ami a Kereszttségben történt velünk. Arra, hogy Isten szeret bennünket, és velünk együtt mindenkit, hogy a világot Isten teremtette, és amikor a világ elfelejtette Istent, Isten nem feledkezett el a világról. Leereszkedett közénk. Szenvedett a kereszten. Meghalt. Feltámadt a halálból. Annyira szeretett minket, hogy nekünk adta Szent Lelkét. Mindezt *lehetőségként, ígéretként*, ajándékképpen kaptuk. A szentségek révén mindegyikre tanúk vagyunk. Ezért, amikor kimegyünk az emberek közé, boldogok és szenvedők, fiatalok és öregek közé, nem a *mi* programunkat, a *mi* gondolatainkat közvetítjük, hanem *magát Krisztust*. Ez az élet megszentelése.

Alexander Schmemmann (1921-1983)

Észtországi orosz családban született. Kisgyermekkorában az orosz emigrációval Franciaországba került, itt nőtt fel. 1940-45 között elvégezte a párizsi Szent Szergiusz Orthodox Teológiai Akadémiát, ahol egyháztörténetből szerzett tudományos fokozatot. Egy ideig az intézmény tanára. 1946-ban szentelték pappá. 1951-ben feleségével és három gyermekével együtt áttelepült az Egyesült Államokba. A Szent Vlagyimir Teológiai Szemináriumban (Crestwood, New York) tanított, 1962-től mint az egyetem dékánja. Vezetése alatt az ökumenikus körökben is elismert akadémiai intézet a liturgikus és eucharisztikus újjászületés központjává vált.

Az egyház folyamatosan érdeklődésének középpontjában állt: azt vallotta, hogy az egyház a liturgián keresztül él. Az Eucharisziára alapított egyháztan mély nyomot hagyott írásaiban. Számos könyve és írása mellett, melyek főként a liturgika és az egyháztörténet témakörét ölelik fel, lelkipásztorként is fáradhatatlanul járta Amerikát, előadásokat, prédikációkat tartott. Sokaknak (pl. Szolzsenyicinnak és családjának) volt szeretett lelkiatyja, tanítója és barátja, nemcsak Amerikában, hanem az egész világon. Fáradhatatlan tevékenységének köszönhető, hogy az ortodoxia tanítása a nyugati világban is egyre szélesebb körben ismertté vált.

További művei:

For the Life of the World. Sacraments and Orthodoxy. Crestwood New York, 1973

Introduction to Liturgical Theology. Faith Press, London, 1966

Great Lent. Crestwood New York, 1969

Of Water and the Spirit. Crestwood New York, 1974